

నాగార్జున చరిత్ర

(పరిశోధక గ్రంథము)

Suryadevara

Nallikar/1665

Vadlamudi

శ్రీ కొడలి లక్ష్మీనారాయణ

50

Life of
NAGARJUNA

"History is the one weak spot in Indian Literature. It is in fact non-existent. The Brahmins whose task it would naturally have been to record great deeds, had early embraced the doctrine that action and existence are a positive evil, and could therefore have felt but little inclination to chronicle historical events."

A. A. Macdonall
(A History of Sanskrit Literature)

Charitraka Siromani
Kodali Lakshminarayana

II

All rights reserved
PRICE RS. 2-0-0

First Edition
1000

*Printed by Bharathi Press, Tenali G. 36. 1000. 26-1-48
to Sri K. Lakshminarayana garu T. P. 178 - 47.*

తొలిపలుకు.

1665

1940 సంవత్సరములో గుంటూరుజిల్లా బోర్డుఅధ్యక్షులు గాను, ప్రస్తుతము మనకు స్థానిక స్వపరిపాలనామాత్యులును అయిన శ్రీ కల్లూరిచంద్రమూర్తి (B. So. Aberdeen) గారు నాగార్జునకొండ కొక విహారయాత్ర నేర్పాటు చేసిరి. పాశ్చాత్యదేశములలో తిరిగి వచ్చినవారుకాన విహారయాత్ర అన్న పీరికి సరదా మెండు. ఈయాత్రాదశములో గుంటూరు మండలములోని ముఖ్యనాయకులు శ్రీ అవుతు రామిరెడ్డిగారు మున్నగు పెద్దలెల్లరు పాల్గొనిరి. నేనుకూడ ఆ యాత్రలో పాల్గొంటిని. ఫిబ్రవరి 2కి శుక్రవారమునాటిరాత్రి గుంటూరులో బస్సులమీద బయలుదేరి నరసరావుపేటకు చేరుకొంటిమి. అచట భుజించి, రాత్రియంత దీర్ఘమగు ప్రయాణముచేసి వేకువ జామున నాల్గుగంటలకు మాచెర్ల చేరుకొంటిమి. అచట కాలకృత్యములు తీర్చుకొని, మరల ప్రయాణము సాగించి, 24 వ తేది ఉదయము 7 గంటలకు నాగార్జునకొండకు చేరి తిమి. అచట కృష్ణానదిలో స్నానముచేసి శిథిలమైన సంఘా రామమును, స్థూపమున్న ప్రదేశమును కొండను చిత్రవస్తుప్రద ర్శనకాలను గాంచి, ఆంధ్రుల శిల్పకళానైపుణ్యమును, అచటి ప్రకృతికోభను జూచి బ్రహ్మానందభరితుల మైతిమి.

నాగార్జున యతినిగూర్చి అచటిసథలో నెవరో ఒకరిద్దరు చెప్పిరి; కాని యవియన్నియు చరిత్రకు విరుద్ధములు; ఖండఖండాంతర ఖ్యాతిగన్న నాగార్జునునిగూర్చి పరిశోధించి సమగ్రమగు జీవితచరిత్రను వ్రాసి ఆంధ్రుల కందచేయవలెనను

సంకల్పము, అనాగార్జున యతి తపస్సుచేసిన పవిత్రమగు గడ్డయందే, ఆసంఘారామమునందే కలిగినది. ఇది నాగార్జునుని ఆదేశమేమో! బహుగ్రంథావలోకనముచేసి, అనేక శాసనములు, అముద్రితగ్రంథములు పరిశోధించి నేటికి ఈ యోగియొక్క చరిత్రను ఆంధ్రులకందచేయు భాగ్యము గల్గినందులకు గర్వించుచున్నాను. అనేకమైన అవకతవకలను సరిచేసి నిష్పక్షపాత ఋద్ధితో, కాలమును, జన్మస్థలమును, కులమును, గ్రంథములను గూర్చి కొన్ని నిర్ణీతమైన సిద్ధాంతములను జేయగలిగినాను. నాశ్రమము దాదాపు పదిసంవత్సరముల కృషిని ఆంధ్రులు, పత్రికాధిపతులు మదరాసుప్రభుత్వమువారు, ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయాధికారులు పరిగ్రహించకపోరని నమ్ముచున్నాను.

1945 వ సంవత్సరము జూనునెలలో రంగారెడ్డి ఆహ్వానముపై, నేను నిడుబ్రోలులోని రై తాంగవిద్యాలయమున కేగి యుంటిని. అచట నేను రెండుదినములు పనిచేసియుంటిని. అచటి విద్యార్థులు నాగార్జునుని గూర్చి చెప్పవలసినదని కోరి యుండిరి. కాని అప్పటికి నాపరిశోధన పూర్తికాకపోవుటచేత అప్పటిలో చెప్పవలసినది, త్వరలో పుస్తకము నచ్చువేసెదనని చెప్పియుంటిని. ఈవిద్యాలయములోని విద్యార్థులలో హెచ్చుమంది ఇంటర్మీడియేట్, బి. ఎ. షరీక్షలలో కడతేరినవారు. రాజకీయ, సాంఘిక, ఆర్థిక, చారిత్రకవిషయముల నేర్చుకొనుటకు దూరదూరప్రాంతములనుండి వచ్చినవారు. అనేకమంది మహిళలకూడ ఈవిద్యాలయము నలంకరించిరి. ఈవిద్యాలయములో నేను పొందిన ఆనందమునకు మితిలేదు; ఇట్టి విద్యాలయములు ఆంధ్రుల కవసరమని వేరుగా చెప్పనక్కరలేదు.

నాబోటి యువకుని పైకి తీసుకొనిరావలెనను భావముతో శ్రీ రంగాగారు, నేటి ఆర్థికశాఖామంత్రి శ్రీ గోపాలరెడ్డిగారి ఎదుట నన్ను అనేకవిధముల ప్రశంసించిరి.

1947 వ సంవత్సరము మేనెలలో మదరాసు ప్రభుత్వము వారు నాల్గు పుస్తకముల నచ్చువేసికొనుటకు నాకు 900 పానులకు కాగితపువర్క్విట్ ఇచ్చినారు. ఇంతద్రవ్యమును నేను ఒకేసారి చెల్లించలేనిస్థితిలోనుంటిని. వెంటనే కాగితమును, వర్క్విట్లో నిచ్చిన కాలములోపుగా కొనవలసినదని, తాము సహాయము చేసెదమని కొందరు పెద్దలు ప్రోత్సహించిరి. అట్లు మాటలతో ప్రోత్సహించుటయేకాక స్వయముగా సత్కరించుచు, కొల్లివరవాస్తవ్యులు, గుంటూరుజిల్లాబోర్డు ఉపాధ్యక్షులుగా అనేకసంవత్సరములు పనిచేసి ప్రజల మన్ననకు పాత్రులైన శ్రీ అవుతు రామిరెడ్డిగారు రు 175 లను ప్రేమతో నొసంగిరి; ఇంకను గుంటూరుతాలూకా క్రొత్తరెడ్డిపాలెము గ్రామకాపురస్తులు ఉడుముల వేంకటరెడ్డిగారు, వారి అల్లుడు గాదె సుందరరామిరెడ్డిగారు నన్ను సత్కరించి అర్థమాటవదహార్లనొసంగిరి. చినకోండ్రపాడు గ్రామకాపురస్తులు, యువకులు సంఘసంస్కరణాభిలాషులు అయిన శ్రీ కె. వి. సుబ్బారావుగారు అర్థమాట వదహార్ల నొసంగిరి. పెదగొట్టిపాడు వాస్తవ్యులు, గుంటుపల్లి సూర్యనారాయణగారు మావరికోధనలకు సంతసించి రు 25 ల నొసంగిరి. ఈవిధముగా ఈ గ్రంథమునకైన కాగితపుఖర్చును, పైవారుభరించిరి. వీరికి మాకృతజ్ఞతాభివందనములు. ఇంకను మాకు పలువిధముల సహాయపడిన మిత్రులు, శ్రీ అలపాటి సూర్యనారాయణగారికి, జ్యోతిపత్రిక మేనేజింగ్

ఎడిటర్ ఆలపాటి రమీంద్రనాథ్ గారికి, అనేకనూచనలు చేసిన శ్రీ ఆవుల గోపాలకృష్ణమూర్తి M. A. LL. B. గారికి మా వందనములు.

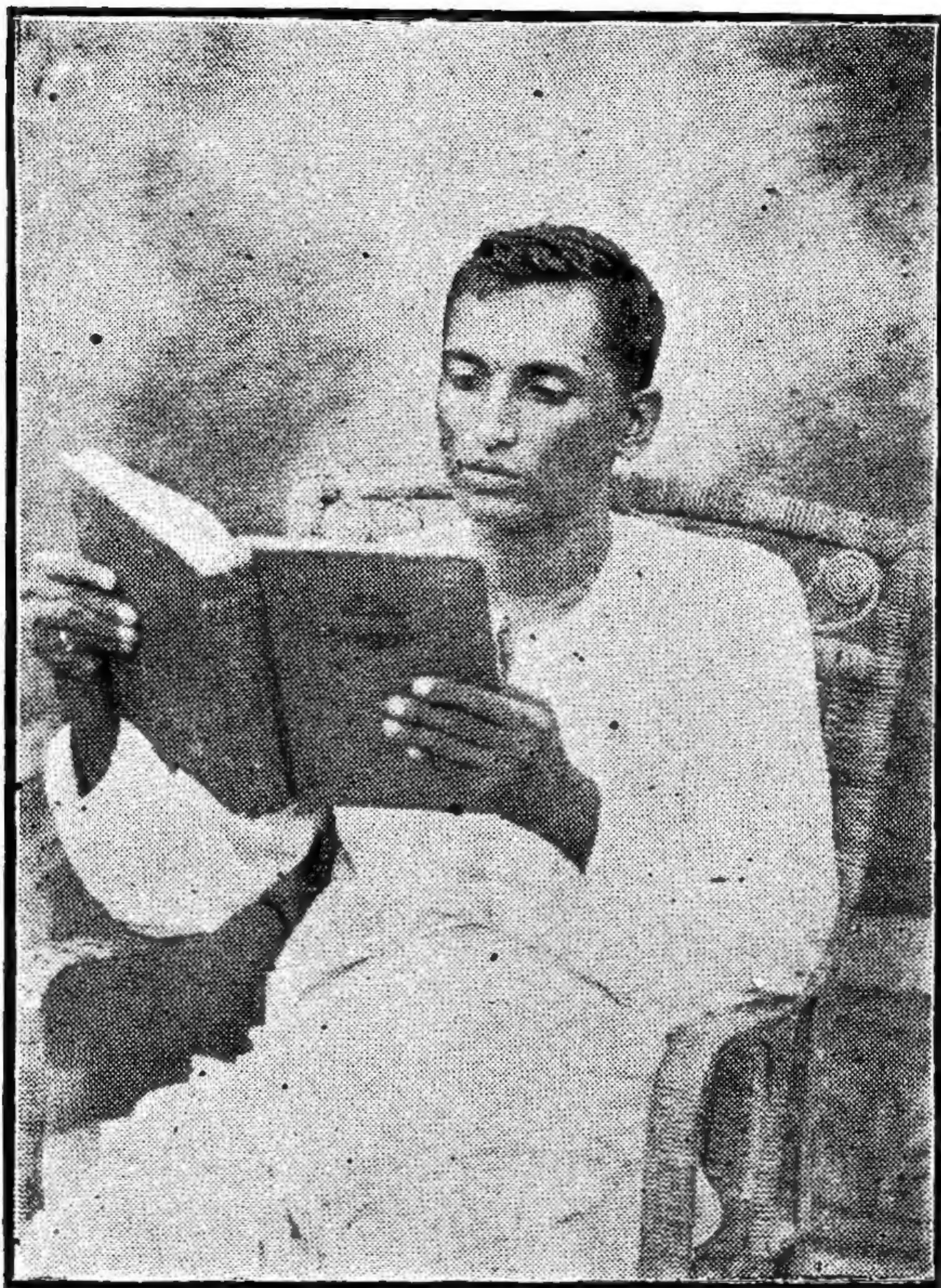
‘అయితానగరప్పాడు’ వాస్తవ్యులు, చారిత్రక పరిశోధనాభిలాషులు, ధర్మాత్ములు అయిన శ్రీ నన్నవనేని లింగారావు గారు, వారి సోదరుడు శ్రీ గోపాలరావుగారు ఈ మా కృషిని శ్లాఘించుచు ఈ చరిత్రప్రచురణకు రు. 116 ల నొసంగిరి. వీరికి మా సమస్కృతులు.

ఈ గ్రంథము నేదోవిధముగా అనేకములగు వ్యయ ప్రయాసలకోర్చి బయటకు తీసుకొనిరాగలిగినాను; ఇంకను వడహారుగ్రంథములను ముద్రించవలసియున్నది. తెనాలిలో ఒక చారిత్రక పాఠశాలను, చారిత్రక గ్రంథాలయమును, చారిత్రక సంబంధముగు పత్రికను స్థాపించవలెనను సంకల్పమున్నది. ఆంధ్రులకు చారిత్రకభిక్షపెట్టిన కీ. శే. లక్ష్మణరావుగారి శిలా విగ్రహమును ప్రతిష్ఠించవలసియున్నది. గ్రీకుచారిత్రక జనకుడు హిరోడోటస్ వలె, భారతీయచారిత్రకజనకుడు భాండర్కరు పండితునివలె, ఆంధ్రులకు చారిత్రకజనకుడు లక్ష్మణరావు గారు. ఈయనసేవను మనమెన్నటికిని మఱవజాలము.

వైకార్యముల నెరవేర్చుటకు కనీసము ఇరువదివేలరూపాయలవసరము. అల్పమొత్తములతో పూర్తియగునట్టిదికాదు. కనుక ప్రభుత్వమువారు, విశ్వవిద్యాలయాధికారులు, జమీందార్లు, శ్రీమంతులగు దాతలు నాయుద్యమమునకు చేయూత నొసగి పలువిధముల సహాయము చేయుదురని నమ్ముచున్నాను.

మోపట్టి }
1-1-48 }

కొడాలి లక్ష్మీనారాయణ

గ్రంథకర్త

vi

మోపజ్జు గ్రామచరిత్ర

మాగ్రామముపేరు 'మోపజ్జు' అని ప్రాచీన శాసనాధారములవలన తెలిసికొనవచ్చును. ఇది మోపజ్జుగా ఎప్పుడు మారినదో తెలియకున్నది. ఈ గ్రామమును ఎప్పుడు నిర్మాణము చేసిరో తెలియదు; మొకంజీ స్థానిక కైఫీయతులలో మాగ్రామ చరిత్ర కాన్పించలేదు; కాని, ఇతరాధారములచేత నేని గ్రామ చరిత్రను వ్రాయుచున్నాను.

1920వ సంవత్సరములో మాగ్రామములోని చోడేశ్వర స్వామి ఆలయములోని రెండు శాసనములను శాసనపరిశోధకులు గైకొని, 657, 658, 659 సంఖ్యగా ఆ సంవత్సరపు Annual Reports లో బ్రకటించి యున్నారు. ఇవి దక్షిణ హిందూస్థాన శాసనములు 10 వ సంపుటములో రానున్నవి. చోడేశ్వరస్వామి ఆలయమునకు ఎదుట ప్రక్కనున్న రాతి బండమీద నొక శాసనము గలదు. (657) ఇది తెలుగులో నున్నది; శా. శ. 1092 విషు సంక్రాంతినాటిది. దీనినిబట్టి 'మహామండలేశ్వర కుళోత్తుంగ రాజేంద్ర చోడయరాజు' యొక్క సేనానాయకుడు (పదవాలు) 'గొంకయ అనువాడు మోపజ్జు'లో చోడేశ్వరస్వామి ఆలయమును తన తండ్రి యైన చోడపనాయకుని, తనతల్లి 'కత్తసాని' యొక్క కీర్తి నిల్పుటకు గట్టించెనని, ఆలయములో రెండు దీపములు వెలిగించే నిమిత్తము 110 గొట్టెలను ఒసంగెనని, ఇంకను 'గొంకసాని' తనభర్త 'గొంకినాయకుని' కీర్తి స్థిరముచేయుటకు ఇంకొక

దీపమునకు 55 గొట్టెలను, స్వామిని తృనైవేద్యములకు కొంత భూమి నొసంగినట్లు తెలియుచున్నది.

ఆస్తంభముమీదనే మరియొక శాసనముగలదు. (658). అది శా.శ. 1092 చైత్ర అమావాస్యనాటిది. ఇది సంస్కృతము, తెలుగులో నున్నది. దీనినిబట్టి సేనానాయకుడు 'గొంకయ' రెండు శాశ్వతదీపములు, అతని భార్య 'గోకాంబిక' ఒక శాశ్వతదీపము, 'మ్రోంపట్టు'లోని 'శంకరస్వామి'కి ఇచ్చిరని తెలియును. ఆస్తంభములో 'గొంక' యొక్క వంశవృక్షము గలదు. 'పదవాల, చోడ' అనువాడు 'వెలనాడు గొంకయొక్క 'బంటు' అని వత్సహస్ర దేశము అనగా ఆరువేలదేశమును, వేంగిని పాలించెనని తెలియుచున్నది. ఈదేవాలయమునకు నియోగించబడిన వేశ్యాంగనలపేర్లు ఇందుకలవు. కృష్ణ వేణికి దక్షిణమున నున్న దేశము 'వత్సహస్రదేశమని' ఆరువేలదేశమని పేరు గాంచి యుండెను.

దేవాలయముయొక్క తూర్పుద్వారమునకు దక్షిణవైపున గల రాతిమీద నొకశాసనము (నం. 659) గలదు. ఒకశ్లోకములో ద్వైర్భ్యమానపు కొల్తలు అనగా అంగుళ, వితస్తి, దండక అనునవి వర్ణించబడినవి. బొటనప్రేలియొక్క చుట్టుకొలతలో సగభాగము 'అంగుళము; పండ్రెండు అంగుళములు ఒక వితస్తి. ముప్పదిరెండు వితస్తులు ఒక 'దండక' అనబడును. 'దండక'కు తుల్యమైన 'కేసారిపటి ఘడ' కూడ పేర్కొనబడినది. 'వితస్తి' యొక్క సరియైన కొల్తను తెలియపరచుటకు శాసనముపైన, ఒక నిలుపురేఖ

కూడ చెక్కబడి యున్నది. అది ఒక అడుగు మూడు అంగుళములకు పైగా ఉన్నది. క్రీ. శ. 11వ శతాబ్దములోని వాడగు పావులూరి మల్లన్న తన దళగణిత శాస్త్రములో కూడ ప్రమానము, నుదహరించి యున్నాడు.

దీపములు వెలిగించుటకు గొరిమలు, మేకలు, ఆవులు, ఎరుములు దానముగా ఇవ్వబడుచున్నట్లు అనేక శాసనముల వలన ఎఱుంగనగును. (See. S. I. I. Vol V. No 1184, No. 1185, Vol IV—No, 1200, etc.) ఈజంతువుల వలన నేయి వచ్చునని, దానితో దీపములు వెలిగించవచ్చునను దృష్టితో వీనిని ప్రాచీను లాకాలమున దానము చేయుచుండిరి. జంతువులతో బాటు భూదానముకూడ చేయుచుండిరి. (S. I. I. Vol V—121, 123, 132, 136, 137, 146 etc.) తమిళదేశములో కూడ ఇట్టి దానధర్మములు పెక్కులుగలవు.

పై శాసనములబట్టి క్రీ. శ. 1170 నాటికి ఈ గ్రామము వర్ధిల్లుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. క్రీ. శ. 1175 నాటికి, మోడు కూరు పురవరా ధీశ్వరుడైన 'సూరకనాయని' క్రింద 400 గ్రామము లుండెను. అందు ఈ గ్రామముకూడ కలదని ఊహించవచ్చును. 'జయన నాగదేవుభట్టు' తాను రచించిన కొండవీటి దండకవిలెలో, ప్రతాపరుద్రుడు ధరణికోటలో ఉండెనని, 14 సీమలు చేసెనని, వ్రాయుచు, మోపిరెడ్డి ప్రథములు భారద్వాజ గోత్రుల సంప్రీతి ౧ ఖండవిలు ౮౦ అని మోపిరెడ్డి పేరు పేర్కొనెను. ఇంకను L. R. 5 నం. 411 వ పుటలో కూచిపూడి గ్రామకైఫీయతును వ్రాయుచు, క్రీ.శ.

1716 లో జరిగిన కంపిణీలో కూచిపూడిసమితిలోని 44 గ్రామములలో వాసిరెడ్డివారికి, మానూరివారికి, భాగరీత్య వచ్చిన గ్రామములపేర్లు వ్రాయుచు, రమణయ్య మాణిక్యారావుగారి వంతులో వచ్చిన 12 గ్రామములలో 'మోపట్టు' పేరును వ్రాసెను. L. R. V 368 వ పుటలో కోరుతాడిపట్టు కైఫీయతు ఉన్నది. అందు అగ్రామము హద్దులు వర్ణించుచు, దక్షిణము 'మోపట్టు' పొలిమేరను 'వామనగుంట' అనిఉన్నది. కోరుతాడిపట్టు అగ్రహారమును, జమ్మలమడక పురుషోత్తమ సోమయాజికి అనవేమారెడ్డి, క్రీ. శ. 1850 ప్రాంతములో దానధర్మముగా నొసంగియుండెను. కనుక రెడ్డిరాజుల క్రిందకూడ 'మోపట్టు' వర్ణిల్లియుండెను. తరువాత కృష్ణారాయలు, వారి వంశజుల క్రింద ఈ గ్రామముండెను. తరువాత ఈ గ్రామము 'ముర్తుజానగరు' అను పేరుగల కొండవీటిసీమలోని సత్తెనపల్లి తాలూకాలోనుండి గోల్కొండ నవాబుల పాలనక్రింద యుండెను. 'ముర్తుజానగరు' కొండవీటికి 'ముర్తుజానగరు' అని పేరుపెట్టి 14 సముతులుగా విభజించి పాలించెను. అందు పొన్నూరుసమితిలో గల 44 గ్రామములలో 'మోపట్టు' ఒకటి.

1859 డిశంబరులో కృష్ణామండల మేర్పడెను. అప్పటిగ్రామము పొన్నూరుతాలూకాలో నున్నట్లు ఈనామూరికార్డులను బట్టి తెలియుచున్నది. దీనినిబట్టి ఇంకను క్రీ. శ. 1762వ సంవత్సరములో రాజా జంగన్నారావు మాణిక్యారావు అను రాచూరు జమీందారు మోపట్టులోని శ్రీవేణుగోపాలస్వామికి రెండు కుచ్చెళ్లు భూమి నిచ్చెనని తెలియుచున్నది. ఇది తర్వాత

కొల్వగా య. 40-89 అయినది. 1825 నాటికి ఈదేవాలయము శిథిలావస్థలో నుండెనని, తరువాత బాగుచేసిరని 'ఓక్' 'టైలరు' దొరల వ్రాతల వలన తెలిసికొనవచ్చును. ఈదేవాలయము మొదట గ్రామమునకు పడమట చిన్నచెరువు త్రవ్విన ప్రదేశములో నుండెనని, తరువాత గ్రామము నడిబొడ్డున తిరిగి కట్టించిరని, పెద్దలవలన విని యుంటిని. 1893 సం. ఫిబ్రవరి 9న తేదీన గ్రామస్తులు కొందరు, స్వామివారి కల్యాణోత్సవములకు 4య. 6కి శెంట్ల భూమినొసంగిరి.

కమ్మప్రభువైన వాసిరెడ్డి వేంకటాద్రినాయునికి సమకాలీనుడైన కల్లూరి జగన్నాయకులు క్రీ. శ. 1800 ప్రాంతమున ముట్లూరులో ఇబారాదారుగా నుండి, అమరావతి వచ్చుచు పోవుచుండెనని, ఒకసారి ఇతని కుమారులను పల్లకీలో తీసుకొని పోయి రాజకు చూపించగా, "ఇంత సుందరమైన కుమారులను నాకింతవరకు చూపించకపోతివని వేంకటాద్రినాయు డనెనని, అంత రాజదృష్టిదోషము తగిలెనని, వారు పిచ్చినారై పోయిరని పెద్దలు చెప్పుదురు. ఈజగన్నాయకులే ఒకప్పుడు గొప్ప యామమురాగా, గోల్కొండ నవాబుల చెంతకేగి, పండ్లండెళ్ల శిస్తును రద్దుచేయించుకొని వచ్చినని తెలియుచున్నది. ఈజగన్నాయకుల మనుమడైన మరియొక జగన్నాయకులు చోడేశ్వరస్వామి ఆలయముచుట్టు ప్రహరీగోడను, అనేకగ్రామములలో చందాలు వసూలుచేసి కట్టించెనని, మట్టులగుంట ఒడ్డు మంచిసీటి బావిని త్రవ్వించెనని తెలియుచున్నది. చోడేశ్వరస్వామి ఆలయము ప్రక్కనే పెద్దబావి కలదు. చోళరాజులు

ఆంధ్రదేశములో 101 శివాలయములను, 101 బావులను శ్రవ్యం
చిరని శ్రవణి. ఈ ఆలయములో ధనము వాచిరని, అష్టదిక్పాల
కుల కావలియుంచిరని, చోళరాజులు కోటికిపడగెత్తిరను శ్రవణి
గలడు. ఎంతవరకు సత్యమో! సంగీతవిద్వాంసులైన అంబడిపూడి
కోటయ్య అను వైదికబ్రాహ్మణుడు ఈ గ్రామముననే జన్మిం
చెను. నాట్యకళలోకూడ వీరికి గొప్ప పేరు గలదు. రాజమండ్రి
మున్నగు తావులలో వీరనేక నాటకముల ప్రదర్శించిరి.
గ్రామోభోనులోకూడ వీరి ప్లేటులున్నవి. వీరు మరణించినపుడు
వలుపురు వీరిపైబడి ఏడ్చిరట. తర్కవేదవేదాంత విద్వత్
శిరోమణియైన వండిత వేదాంతము జగన్నాథాచార్యులవారి
గ్రామములోనే జన్మించినారు. మన స్థానిక స్వపరిపాలనా
శాఖామంత్రి శ్రీ చంద్రమూర్తిగారు, సుప్రసిద్ధ న్యాయవాది
వడ్లమూడి కోటయ్య చౌదరి B.A. B. L. గారు ఈ గ్రామ
ములోనే జన్మించిరి. గాంధీమహాత్ముడు ఆంధ్రదేశసంచారము
వచ్చినప్పుడు 1929 ఏప్రిల్ 19 వ తేది రాత్రి 10 గంట
లకు మా గ్రామము వచ్చిరి. ఈ గ్రామస్థులు రు. 1116 లు
గాంధీగారికి సమర్పించి యుండిరి.

ఈ ప్రకార మి గ్రామము క్రీ. శ. 11 వ శతాబ్దమునుండి
చారిత్రక ప్రసిద్ధి కన్న దనుట కాధారములు గలవు. అంతకు
పూర్వ మెప్పుడు నిర్మాణమైనదో తెలియకున్నది.

‘నాగార్జునచరిత్ర’ కిది సంబంధము లేకపోయినను, వలు
పురు గ్రామస్థులు గ్రామచరిత్రను వ్రాయడని కోరుటచేత
వ్రాసి, ఇందుచేర్చిరిని. అందుకు చదువరులు క్షమించవేడదను.

—లక్ష్మీనారాయణ.

నాగార్జునచరిత్ర

I

1 నాగార్జునుడు నివసించినకొండజాడలు. 2 శ్రీపర్వతము శ్రీశైలమా?
3 నాగార్జునకొండను బ్రాహ్మణులు స్వాధీనపరచుకొనుట. 4 ఆంధ్రదేశ
ములో బౌద్ధ జైనమతములు ఖిలమైపోవుట. 5 నాగార్జునకొండ ప్రాముఖ్యత.

1. నాగార్జునుడు నివసించిన కొండజాడలు

‘నాగార్జున బోధిసత్వుడు’ అను ప్రసిద్ధ బౌద్ధాచార్యుడు నివసించినకొండ శ్రీపర్వతమని, పర్వతమని బౌద్ధగ్రంథములలో బేర్కొనబడి యున్నది. ఈపర్వత వృత్తాంత మెవరికిని నిన్న మొన్నటి వరకు దెలిసియుండలేదు. ఈ పర్వతముపైననే ‘నాగార్జునయతి’ నిర్వాణము జెందెనని ‘త్రిపిష్టపదేశ’ బౌద్ధ గ్రంథములు నుడువుచున్నవి. ఈకొండపైననే యతి 129 వర్షముల కాలము తన జీవితమును గడపెనని ‘తారానాథుడు’ వ్రాసియుండెను. కాని యిది చారిత్రకసత్యము కాజాలదు. బహుశ 29 ఏండ్లు గడపెనేమో? ఈ శ్రీపర్వతము కర్నూలు జిల్లాలోని ‘శ్రీశైలమే’ యని, కృష్ణబడ్డున గలదని, ‘బర్గెస్, వీరభద్రరావు’ మున్నగుచరిత్రకారు లభిప్రాయపడిరి. ¹ ఆధు

¹ Indian Antiquary - Vol. XV - The age and writings of Nagarjuna Bodhisatwa By S. Beal - P. 355. "On this hill Nagarjuna is said to have passed 129 years of his life" Scheifner-Taranatha - P. 73)

Dr. Burgess says Srisaila on River Kristna.)

నిక పరిశోధనలనుబట్టి ఈ యాహ తప్పనుట నిశ్చయము. శ్రీశైలము కన్నూరుజిల్లాలో నున్నది. శ్రీవర్వతమునకు దీనికి గల దూరము 50 మైళ్ళు.

నాగార్జునయతి నివసించుటచేతనే దీనికి నాగార్జున కొండ యని పేరు వచ్చినది. తత్పూర్వము ఇది శ్రీవర్వతమని పర్వత మని పేర్కొంచెను. ఈకొండ గుంటూరుజిల్లా పల్నాటితాలూకా లోని మాచర్ల రైల్వేస్టేషనుకు 15 మైళ్ళ దూరమున ఉత్తరమున కొండలమధ్య కృష్ణానదీ సమీపమున కుడివైపున గలదు. దీనికి ఒకమైలుదూరములో పుల్లారెడ్డి గూడెము గలదు. కొంతకాలము క్రితమువరకు నీకొండప్రదేశము పుష్పగిరిపీఠమువారి స్వాధీనములో నుండెను. ఫ్రెంచివారు కొండలు, బౌద్ధసారస్వతమును జదివి, నాగార్జునుడున్న కొండ జాడలను దెలిసికొని వచ్చి కొన్నివిగ్రహముల దీసికొని పోవుచుండ, వారిని క్రభుత్వమువారు పట్టుకొని, విషయ మంతయు దెలిసికొని, విగ్రహములను మదరాసు చిత్రవస్తుప్రదర్శనశాలలో నుంచిరి. అంతట 'ఆర్కియలాజికల్ డిపార్టుమెంటు' వారు ఈ ప్రదేశమును పుష్పగిరి పీఠమువారి యొద్దనుండి కొని త్రవ్వించగా, నందు బౌద్ధవిగ్రహములు, సంఘారామములు (విహారములు) స్థూపములు, చైత్యాదులు, బయల్పడెను.

1. విహారము అనగా సంఘారామము. ఇందు గుహలు లేక చిన్నగదులుండును. ఒక్కొక్కటి చతురస్రాకారము గల్గి స్తంభముల వరుసల యాధారమున నిలబడియుండును.

2. స్థూపము: అర్థగోళాకారమైన కట్టడము. ఆకారములో మార్పుగానుండును. 'సాంచి' భోజపురములో గలవు.
3. దగోబా - (దెహ్-శరీరము, గుప్-దాచుటకు) ధాతుగర్భ యందురు. బుద్ధుని అస్థులు దాచబడును.
4. చైత్యము- ప్రార్థనాలయము. దానిలో వర్తులాకారమగు చివరభాగములో 'దగోబా' ఉండును.

బుద్ధుని పూర్వజన్మలగు జాతువుల ఎముకలు బరిణెలలో లభించెను. ఒక స్థూపములో నొక బంగారు డబ్బీలో, నొక యస్థి లభించెను. ఇది యిప్పుడు బుద్ధదేవునిదని యూహించుచున్నారు. ఇది యిప్పుడు, 'కాశీ'లోని 'సారనాథు' ఒడ్డుగల 'మూలగంధ కుటీవిహారము' లో భద్రపరచబడి యున్నది. ఆనాటినుండి కొండను ద్రవ్వి పరిశోధించుచుండగా సనేకక్రొత్త విషయములు, దినదినమును బయల్పడుచున్నవి.

పర్వతమనగా నొకరాష్ట్రమని, చౌకయొక్క రాజధానియని 'మూలస్థానపురము'నకు ఈశాన్యముగా 700 లీల దూరములోనున్న నగరమని, వ్రస్తుతపు 'ఫత్తిపూరు' అని లాహోరు, ముల్తానులకు మధ్యనగరమని ఐటల్ పండితుడభిప్రాయపడెను.²

కాని ఇది మరియొక కొండకావచ్చును. ఏలనన ఇరువురు చైనీయ పరివ్రాజకులు వర్ణించిన వర్ణన లీకొండకు సరిపో

² E. J. Eitel - A hand book of Chinese Buddhism (1888) P. 117.

కున్నది. 'పాహియాను' (క్రీ. శ. 405-411) ఈకొండనుగూర్చి 'పారావత' మతమునుగూర్చి ఇట్లు వర్ణించియుండెను. "అది మొత్తముమీద ఐదంతస్థులు గల్గియున్నది. అన్నిటికంటె క్రిందది ఏనుగాకారముగా నున్నది. ఈకొండభాగములో 500 గదులు గలవు. రెండవది సింహమాకారముగా నున్నది. 400 గదులు గలవు. మూడవదిగుట్టమాకారముగానున్నది. అందుకొకగదులు గలవు. నాల్గవది వృషభాకారముగా నున్నది. 200 గదులు గలవు. ఐదవది పారావతాకారమున నున్నది. 100 గదులు గలవు. పైభాగమున నచట నొక నీటిబుగ్గ గలదు. దీని నీరు కొండరాతిలోని గదులముందు, చుట్టు, లోపలికివచ్చుచుండును. అది వంకర వంకరగా బోవుచు, నన్నిటికంటె అడుగుననుండు క్రింది అంతస్థులోనికి వచ్చును. వెల్తురుకు గవాక్షములు గలవు. ఈసంఘారామమును 'పారావత'మందురు. ఇదియేపో-లో-యా (Po-lo-yu temple-Pigeon monastery.)" ³

ఐదవ అంతస్థు 'పారావతాకారము' ననుండుటచేత నీకొండ కట్టి పేరుగల్గి యుండవచ్చునని ఊహకల్గుచున్నది. ఈమతమును 'కళ్యక్షబుద్ధ' దేర్పరచెనని 'పాహియాను' వ్రాసెను.

క్రీ. శ. 7వ శతాబ్దములో వచ్చిన 'హానుత్సాంగు' అను మఠియొక చైనీయు పరివ్రాజకుడు, దక్షిణదేశమును వర్ణించుచు, దక్షిణకోనల (స్యెంఠోకియా Se-yen-toh-kia) వృత్తాంతమును జెప్పి, శ్రీపర్వతముపైనున్న 'సంఘారామము' నిట్లు వర్ణించెను. "దీనికి ఆగ్నేయమూల" రాజధానికి 300లీల

³James Legge - Travels of Pahiyan. P. 96.

(60 మైళ్లు) దూరములో పో-లో-మో-లో-కిలీ (Po-lo-mo-lo-ki-li) గలదు. (Mount of Black bee - భ్రమరగిరి) ఇది చాల ఉన్నతమైనది; ఒక్క-టే రాయిగా నున్నది. ఇచటనే రాజగు 'ఇన్-ఛింగ్' (సద్దాహ) నాగార్జునుని కొరకు, కొండలో (భ్రమరగిరి) నొక సంఘారామమును దొలిపించెను. ఈరాతిబండలో నుండి యొక మార్గమును గల్పించెను. సంఘారామముతో సంబంధముగల్గి, యిది వదిలీల (2 మైళ్లు) పై వరకు గలదు. ఈ సంఘారామమున బౌద్ధసన్యాసుల మఠములు, విశాలమగు చతుశ్శాలలు గలవు. ఈచతుశ్శాలలలో 5 అంతస్తుల కట్టడము గలదు. ఒక్కొక్క యంతస్తులో, విహారములోఁ జట్టుకొనఁ బడిన నాలుగేసి శాలలుగలవు. ఈ ఆలయములలో జిత్రకళ లుట్టి పడునట్టి, సర్వాంగసుందరమైనట్టి, బంగారుతో జేయబడిన మనుష్యాకారమున నున్న, బుద్ధవిగ్రహములు గలవు. ఈసంఘారామమునకు నీరు సమృద్ధిగా లభించుచుండెను. కొండలో దొల్చిన గవాక్షములనూలముగా వెల్తురు గదులకు వచ్చుచుండెను. దీనిని తయారుచేయుటలో రాజుగారి బొక్కనము ఖాళీ యాయెను. అంతట నాగార్జునుడు కొండరాళ్లను బంగారుగా మార్చియిచ్చెను. అంతట వని పూర్తియాయెను. అన్నిటికంటె పైచతుశ్శాలలో, 'నాగార్జునుడు' శాక్యమునిరచిత త్రిపిటక ధర్మశాస్త్ర గ్రంథములను, పూసలు రచించిన సూత్రశాస్త్రములను, అన్యవిభావ శాస్త్రములను భద్రపరచి యుంచెను. పైదానిలో నింకను 'బుద్ధదేవుని' వ్రతిమ స్థాపితమాయెను. అన్నిటికంటె అడుగు చతుశ్శాలలో సంఘారామమునకు జెందిన

బ్రాహ్మణులు, ఉపాసకులుండిరి. ఇచటనే కావలసిన వస్తుసంచయము నిల్వయుండిరి. మధ్యనున్న మూడుశాలలు, శ్రమణుల, భిక్షుసోదరుల బసలైయుండెను. ఈసంఘారామముపూర్తియగు సరికి పనివాండ్రభిర్చు తొమ్మిదికోట్ల బంగారునాణెములాయెను.

ఇంకను హ్యాలివ్రాతలవలన మరికొన్ని విషయములు తెలియుచున్నవి. రాజెంత భిర్చుపెట్టినను, సంఘారామము అపూర్ణమై యుండెను; ఆసమయమున, రాజు బహుదుఃఖితుడాయెను. అతని భన్నమనస్సును గాంచి, 'నాగార్జును' డిట్లు చెప్పెను, "దుఃఖించుటకు కారణము కాన్పించదు. రేపు మీరు వేటాడిన తర్వాత వచ్చి, చూడవలసినది. తర్వాత దానినిగూర్చి విచారించవచ్చును"

నాగార్జును డంతట తన రసాయనబలముచేత కొండరాళ్లను బంగారుగా మార్చివేసెను. ఉదయము రాజు వేటకురాగా, మార్గములో నాల్గువైపుల బంగారురాళ్లను గాంచెను. రాజు వేటనుండి తిరిగివచ్చి నాగార్జునుని చెంతకేగి 'వేటకుపోవుమార్గములో నాకు బంగారురాళ్లు కాన్పించినవి" అని చెప్పెను. నాగార్జునుడంతట నిట్లు రాజుతో జెప్పెను. "ఇది నీవుణ్య ప్రభావము. వీనిని దీసికొని ఉపయోగించి మీ పనిని బూర్తి చేసికొనుడు." అంతట రాజు, బంగారురాళ్లను ద్రవ్యించి సంఘారామమును బూర్తిచేసెను. ఇది ఎంతవరకు చారిత్రకసత్యమో చెప్పలేము.

తరువాత నాగార్జున బోధిసత్వు డిచటనే నివసించెను. ఆకాలమున రాజుపేరు 'సదవాహ' (So-to-po-ho) ఈరాజు

నాగార్జునుని, అధికముగా గౌరవించెను; ఆయన యవసరముల నన్నిటి నెరవేర్చుచుండెను. ⁴

“దక్షిణకోసలకు ముఖ్యనగరములో నాగార్జునపూస, దేవ పూసతోకలసి నివసించెను.” సో-తో-పో-హో-(So to-pho-ho) యనురాజు, నాగార్జునుని మిగుల మర్యాద మన్ననల జేయుచు సత్యంతగౌరవముతో, నతని నివాసస్థానమున్నచోట రక్షకభటుల గావలియుంచెను. ఇచటకు ‘దేవపూస’ యను భిక్షువు ‘సింహళము’ నుండి ఈసంఘారామమునకు నాగార్జును నితో వాదనలు నల్పుటకు వచ్చెను. ⁵ ఇట్లు నాగార్జునుడు, శిష్యులుకూడ శ్రీపర్వతముపై చాలకాలము నివసించిరి.

2. శ్రీ పర్వతము శ్రీశైలమా?

పైవిధముగా హానుత్సాంగు హూయీ వ్రాతలవలన ‘నాగార్జునుడు’ నివసించినకొండ తెలియుచున్నది. శ్రీపర్వతమే శ్రీశైలమని చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు ఆంధ్రులచరిత్రలో వ్రాసిరి. అది పొరపాటు. శ్రీశైలము దక్షిణకోసల రాజ ధానికి 150 మైళ్ళు పైగా నున్నది. అదియునుగాక దక్షిణ

⁴ S. Beal - Life of Hiuen Tsiang. (Hueli) P 135 “After wards Nagarjuna Bodhisatwa dwelt here. At that time the king was named ‘Sada-vaha’ (So-to-Po-ho). He highly esteemed Nagarjuna and abundantly supplied all his wants”

⁵ T. Watters—On yuanchwang’s travels—Vol. II, P. 200.

కోసలనుండి ఆం-టో-లో- (ఆంధ్ర) కు, అటనుండి ధనకటక మునకు 'హానుత్సాంగు' పోయియుండెను. అంతియేకాని కర్నూలు జిల్లాపోయి, శ్రీశైలయాత్రచేసి, తిరిగి 'ఆంధ్రకు' ధనకటకమునకు, వచ్చిన ఆధారములు లేవు. ఇరువురు చైనీయ పరివ్రాజకులు వర్ణించిన 1500 గదులు, ప్రాచీన గుహలు, సంఘారామములు, శ్రీశైలమున లేవు. కనుక నాగార్జున కొండయే పైనవ్రాసిన పర్వతమై యున్నది. 'హానుత్సాంగు' స్వయముగా జూడక ఇతరులు చెప్పిన మాటలను బట్టి వ్రాసినది. కావున స్థాననిర్ణయము చేసి దూరమును జెప్పటలో నిశ్చయముగా బొరపడి యుండవచ్చునని వీరభద్రరావుగారు వ్రాసిరి. కాని వీరిదే పొరపాటుగా గాన్పించుచున్నది. ఇంకను ఈయాత్ర కుని వ్రాత లలికయోక్తులతో గూడినవని, తాను స్వయముగా బోయి చూడకయే, సులభముగా విశ్వసించునట్టి వాడని, వీర భద్రరావుగారియనను దేలికజేసిరి.

ప్రాచీన హిందూదేశచరిత్ర వృత్తాంతమును దెలిసికొనుట కింతకంటె అమూల్యగ్రంథములేదు. చైనీయ పరివ్రాజకుల వ్రాతలు లేనిచో, భరతఖండచరిత్రము అంధకారబంధురై, ఎడారిభూమి సంచారమువలె నుండెడిది. 'పాహియాను' కంటె 'హానుత్సాంగు' కధికమగు పేరుగలదు. గొప్ప చరిత్రకారుడని పేర్కొంచెను. పాహియాను విరాగి; నివృత్తిపరుడు. తనకాలములోని రాజయొక్క పేరునుగూడ బయల్పెట్టడా యెను. 'హానుత్సాంగు' అట్లుగాక సత్యమగు చారిత్రక వృత్తాంతముల నుల్లేఖించెను. ఆఖరుభాగములో గొలదివిషయ

ములుగాక, మిగిలినదంతయు సత్యమగు చరిత్రయేనని, అందరు చరిత్రకారులు, విద్వాంసు లభిప్రాయపడుచుండ వీరభద్రరావు గారిట్లు సాహసపు వ్రాతలు వ్రాయుట వింతగొల్పుచున్నది.

చైనీయ, టిబెటీయ గ్రంథములలో బేర్కొన్న శ్రీపర్వ తమే నాగార్జునకొండ యనుట నిర్వివాదాంశము. యతి జీవితకాలములో దీనిని శ్రీపర్వతమే యనుచుండిరి. ఇచ్చట లభించిన భగ్నావశేషములనుబట్టి నాగార్జున బోధిసత్వుడు నివసించిన కొండ ఇదియేయని, శ్రీశైలము కాదని స్పష్టపడుచున్నది. శ్రీ శైలములో బౌద్ధభిక్షువులు నివసించిన బాడ లేమిలేవు. అచట సంఘారామము లేదు.

నాగార్జున కొండదగ్గర ఇటీవల దొరకిన శిలాశాసనమును బట్టి కూడ, ఈపర్వతమే నాగార్జునుడు నివసించిన కొండయని స్పష్టపడుటచేత, శ్రీ శైలవాదన పోయినది. ఈపర్వతముకు తూర్పున 'విజయపురి' కలదని శాసనమువలన తెలియవచ్చినది. 'నాగార్జునుని', అనంతరము కూడ చాలకాలమువరకు బౌద్ధ భిక్షువు లీసంఘారామములోనే యుండిరి.

3. నాగార్జునకొండను బ్రాహ్మణులు స్వాధీనము చేసికొనుట

తరువాత కాలములో భిక్షువులలో నభిప్రాయభేదములు గల్గెను. వారి తగాదాలను రాజుకు జెప్పిరి. సంఘారామము నాశ్రయించినవారిలో చట్టవిరుద్ధమగు అశాంతి ప్రజ్వరిలి, తగాదాలకు కారణభూతమగునని, బ్రాహ్మణులు భిక్షువులను దొలగించి, వారిని బయటకు వెడలగొట్టుటకు క్రొత్తగా మార్గ

ములు గల్పించిరి. అప్పటినుండి సంఘారామములో నెవరు భిక్షువులు లేరు. లోనికి పోవు మార్గము తెలియకున్నది.

ఆకాలమున సంఘారామములో 1000 మంది భిక్షువులు, శ్రమణులు నివసించుచుండిరి. తరువాత శ్రమణులలో వాద వివాదములు గల్గెను. వారు రాజనిర్ణయమున కేగిరి. భిక్షువులు వాదవివాదములలో నిమగ్నులగుటచేత, వారియొద్దకు నిర్ణయమునకు వచ్చుటచేత, బ్రాహ్మణులుగాంచి, ఈయన కాశమును జూచుకొని, సంఘారామ మంతటిపైన యధికారము గైకొని దానికి నాల్గువైపుల దృఢవంతముచేసి, శ్రమణులు లోనికి పోకుండ మార్గమును మూసివేయించిరి. ఆసమయమునుండి ఆసంఘారామములో నేభిక్షువును, ఏశ్రమణుడు నివసించుటలేదు. దానిద్వారామార్గము జాడకూడ నెవరికి తెలియదు. బ్రాహ్మణులకు, దమకు చికిత్సకు నేవైద్యుడైన అవసరము గల్గినచో, వాని కండ్లకు కట్టుకట్టి, గుప్తమార్గంబున లోనికి దీసికొనిపోయి మరల నాయన నదేవిధముగా కండ్లకు కట్టుకట్టి తీసికొనివచ్చిన చోటికి చేర్చుచుండిరి.⁶

పైవిషయములు 'పశానుత్సాంగు' ఆయన జీవితకర్త 'హ్యాలీ' వ్రాతలవలన తెలియవచ్చుచున్నవి. పశానుత్సాంగు

⁶ S. Beal - Life of Hiuen Tsiang - Hwiu Lipx "Hiuen Tsiang tells that after Buddhists had established themselves in the monastery, the Brahmins by a stratagem took possession of it." Also see - Hiuen Tsiang - By Jaganmohan varma (Hindi P 164. watters Vol II P 199.)

వచ్చుటకు 100 సంవత్సరముల క్రితమునుండి, ఈకొండ నిర్మా నువ్యమైయుండి, శిథిలమై యుండెనని, ప్రతిఏడు 1000 మంది బౌద్ధభిక్షువులు వర్షాకాల మచటకు వచ్చుచుండిరని తెలియు చున్నది.

బ్రాహ్మణులు కుట్రచేత కొండను స్వాధీనపరచుకొని రని చైనీయలేఖకులు వ్రాసిరి. ఆకుట్రఫలితముగా బౌద్ధ భిక్షువులకు గత్యంతరములేక వెడలిపోయిరి. శంకరుని రాకతో నీకొండ పుష్పగిరి పీఠాధిపతుల స్వాధీనమై యుండవచ్చును. అంతటనుండి దాదాపు 25 ఏండ్ల క్రితమువరకు వారివశము లోనే యుండెను. ఈప్రకార మాంధ్రదేశములోని అనేకతావు లలో, బౌద్ధ, జైన మతములు ఖిలమగుటకు, బ్రాహ్మణమత మొకకారణమని ఊహించవచ్చును.

4. ఆంధ్రదేశములో బౌద్ధ జైన మతములు ఖిలమైపోవుట

ఆంధ్రదేశములో బౌద్ధుల పుణ్యక్షేత్రము అనేకములు గలవు. నిష్కామ కర్మయోగులగు బౌద్ధభిక్షువుల సాదరణు వులచే ఆంధ్రభూమి పవిత్రమాయెను. ఉత్తరమున 'శాలిహుం డము' నుండి దక్షిణమున 'చినగంజాము' వరకు, పడమట 'గుత్తి' నుండి తూర్పున 'భట్టిపోలు' వరకు వీరు త్రొక్కని ప్రదేశమే లేదు. ధర్మబోధను వినిపించని తావేలేదు. సంఘా రామము, విజయవాడ, రామతీర్థము, జగ్గయ్యపేట, గుడి వాడ, ఘంటశాల, నాగార్జునకొండ, అమరావతి, గుత్తి మున్నగునవి బౌద్ధుల పుణ్యక్షేత్రములు. అనేకచోట్ల మద

విగ్రహములు, చైత్యములు, స్థూపములు కాన్పించినవి. 'బుద్ధాని' అనే తావులో బుద్ధదేవుని విగ్రహము క్రీ. శ. 5 వ శతాబ్దమునాటిది కాన్పించినది.

క్రీ. పూ. 3 వ శతాబ్దమునుండి క్రీ. శ. 3 వ శతాబ్దము వరకు ఆంధ్రదేశములో బౌద్ధమతము వృద్ధియగుచుండెను. 'పాహియాను' (క్రీ. శ. 405-411) కాలమున బ్రాహ్మణమత విజృంభణము సాగెను. 'హానుత్సాంగు' కాలమున క్రీ. శ. (629-645) కళింగలో 10 సంఘారామములలో 500 మంది భిక్షువులును, ఆంధ్రలో 20 సంఘారామములలో 3000 మంది భిక్షువులు ధాన్యకటకములో 20 సంఘారామములలో 1000 మంది భిక్షువులు నుండిరి. కొన్నిచోట్ల నవిశిధిలమగుచున్నను, మొత్తముమీద క్రీ. శ. 700 వరకు వారిసంస్కృతి ఉన్న ఆధారములు గలవు. తరువాత బౌద్ధమతము బ్రాహ్మణమతములో లీనమై పోయెను. 'మహాయానము' నకు బ్రాహ్మణుల భక్తి మార్గమునకు భేదము హెచ్చుగా లేదాయెను. బౌద్ధులలో తంత్ర శాక్తేయములు హెచ్చాయెను. అందుచే నమ్మకములు తగ్గి, అంతఃకలహములు బహులుదేరెను. అంధకారయుగములో బౌద్ధుల జంపుటకూడ ఆరంభమాయెను. అట్లనే జైనులను కూడ వధించసాగిరి. కాకతీయగణపతి జైనులను నూనె గానుగులలో బెట్టి చంపినట్లు తెలియుచున్నది. వ్రతాపరుడ్రుని కాలములో జైను లదృశ్యులైరి.

చేబ్రోలుసముతు 'ఆలపాడు' గ్రామములో 'జైనులు' బహుదినములు వాసముచేసిరని, ఆస్థలము దిబ్బగా నుండెనని,

అది బుట్లమ్మపాడని, విగ్రహము లుండెనని, పాటికి తూర్పున పాపుక్రోసుమారాన జైనులుండిరని, వారి ఆవులమంద లుండే చోట జైనులు ఖిలమై పోయినతర్వాత ఆస్థలములో గ్రామము ఏర్పడినదని, అదియే ఆలపాడని, ఆలపాడు కైఫీయతునుబట్టి తెలియుచున్నది.⁷

పోన్నూరుసముతు 'తురుమెళ్ల' గ్రామములో పూర్వము జైనులు కొందరు కాపురముండి కొన్నిదినములకు వారు ఖిలమై పోయిరి. శనుక యిప్పటికిన్ని గ్రామానికి దక్షిణభాగమందు దిబ్బగా ఉండియున్నదని, అక్కడను ఆ జైన సంబంధమగు శిలా ప్రతిమలు మొదలగునవి లేనని, ఆస్థలమందు యిదివరకు ఎవరు త్రవ్వలేదని తురుమెళ్ల గ్రామకైఫీయతు తెల్పుచున్నది.⁸

చేబ్రోలుసముతు పెదగాదెలవట్టు చుండూరుకు ఈశా న్యముగా ఉన్నదని అచట జైనులుండిరని పెదగాదెలవట్టు గ్రామకైఫీయతు తెల్పుచున్నది.⁹

జొద్దులు కాపురమున్న స్థలముకాన 'బుద్దాము' అయిన దని, ఒకప్పుడు జైనులు కాపురముచేసిరని జైనగురువు 'విజ్ఞ యుడు' ఇచట ఉండెనని, మల్లికార్జున పండితారాధ్యులతో నిచట వాదనలు జరిగెనని, బుద్దాము కైఫీయతు తెల్పు చున్నది.¹⁰

⁷ L. R. Vol. V - P. 372.

⁸ L. R. Vol. V - P. 375.

⁹ L. R. Vol. III - P. 466.

¹⁰ L. R. Vol. 50 - P. 377.

జైనుడైన 'బొడలు' గృహముకట్టుకొని యుండెనని, అతనివల్ల బస్తీ అయినది కాన 'బోడపాడు' అనునామము వచ్చినదని బోడపాడు గ్రామకైఫీయతు తెల్పుచున్నది.¹¹

చందవోలు గ్రామకైఫీయతును బట్టికూడ బౌద్ధ జైనులు ఇచట ఉన్నట్లు తెలియుచున్నది. ఆంధ్రదేశములో కీర్తివర్మ, జయసింహ, మల్లదేవ, సోమదేవాదిరాజులు జైను లని తెలియుచున్నది. ఆకాలమున జైనులు చాలమంది ఉండి ఉండవచ్చును. 'ఓరుగల్లు ప్రతాపరుద్రుని' కాలమున బ్రాహ్మణులు జైనులు చేసిన గ్రంథములను దగ్ధముజేసిరని, అంతట రాజుకు జైనులు శాపముపెట్టిరని 'బ్రాహ్మణ్యానికి వెలియగుదురుగాత! యని చెప్పి, లక్షగ్రంథము యిచ్చి, జైనులందఱు విషాన్నభుక్తులై మరణించిరని తెలియుచున్నది.¹² బ్రాహ్మణులు జైనులు చేసిన గ్రంథాలను దగ్ధముచేసిరని, రాజు చూస్తూ ఉండెనని, జైనులు శాపముపెట్టిరని, మీకు ముందర మాగ్రంథాలు లేక పోవు - అమరము ఉంచుకోమని చాతుర్లక్షుల అమరము నిచ్చి జైనులందరు విషాన్నముల గైకొని మరణించిరని మరి యొక ప్రయాణము తెల్పుచున్నది.¹³

ఈప్రకారము బ్రాహ్మణమతస్థులు బౌద్ధ జైనులను బంపుటయేగాక వారి గ్రంథములను దగ్ధముజేసిరని తెలియుచున్నది. ఇది మతోన్మాదమేకాని వేరుకాదు.

¹¹ L. R. Vol. 50 - P. 383.

¹² L. R. Vol. 50 - P. 288.

¹³ గణపతివారివృత్తాంతము. P 15.

భరతవర్షములోని ధీశాలురగు అశ్వఘోష, నాగార్జున, అసంగ, వసుబంధు, ధర్మకీర్తి మున్నగువారు రచించిన ఉత్తమ గ్రంథములు భరతవర్షములో నదృశ్యమై పోయినవి. మూలము లిచట లేకపోయినను అవి చైనీయభాషలో ననువాదరూప మున గాన్పించు చున్నవి.

5. నాగార్జునకొండ ప్రాముఖ్యత

‘టాలమీ’ (క్రీ. శ. 150) గ్రంథమునుబట్టి చైనాకు భారతవర్షమునకు విస్తృతమైన సముద్రవ్యాపారము తెలియు చున్నది. వినుకొండ, నెల్లూరు, కడపలలో లభించిన రోమక నాణెములనుబట్టి, నాగార్జునకొండలోని క్రీ. శ. మూడవ శతాబ్దమునాటి శిలాశాసనమునుబట్టి ‘చైనానుండి రోము, వరకు ఆంధ్రదేశముపేరు వ్యాపించినట్లు తెలిసికోవచ్చును. శాతవాహన రాజుల కాలములో విదేశములలోగూడ నిచట నుండి వ్యాపారము జరుగుచున్న ఆధారములు గలవు. కృష్ణా నది దగ్గరగా నుండుటచేత దీనిమూలముగా సముద్రము మీదగా వ్యాపారము విదేశములలో సాగుచుండెను. ఈ కొండకు తూర్పుగా ‘విజయపురి’ యను నగరము గలదని, ఇచట లభించిన శాసనాధారములచేత నెఱుంగ వచ్చును. నాగార్జునకొండదగ్గరనే కృష్ణకు కుడివైపున ఓడలనుండి సామా నులు రేవులో దించుటకు రాళ్లతో కట్టిన కట్టడము(Wharf) నేడు శిథిలమైనదానిని ‘లాంగ్ హర్ స్టు (Long Hurst) కని పెట్టెను. ఇంకను ‘కంటకశైలము’ ‘అల్లోశైని’ మున్నగుచోట్ల

కొరకైన భగ్నావశేషములను బట్టి విస్తృతమైన సముద్రవ్యాపారము, సింహళము, హిందూదేశము వెలుపల, కశ్మీరభాగమున జరిగిన ఆధారములు లభించుచున్నవి.¹⁴ ఇంకను దక్కను తూర్పుభాగములలో ధనకటకము వ్యాపారకట్టణమని, 'కెవురూర, విజయపుర, నారసల' అనునవి వర్తకుల నివాస స్థలములని, తెలియుచున్నది.¹⁵ రోమక నాణెములేకాక, ఓడబొమ్మలు గల్గిన నాణెములు, సింహపుబొమ్మలు గల్గిన నాణెములు లభించినవి. క్రీ. శ. 1వ శతాబ్దములో హిందువులు, అత్యంత తూర్పుభాగమునకు వలసపోయిన ఆధారములు లభించుచున్నవి.¹⁶ నాగార్జునుని పోషకుడైన యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి నాణెములు ఓడబొమ్మను గల్గియున్నవి. అందుచేత 'నాగార్జునయతి' కాలమున నాగార్జునకొండనుండి కూడ వ్యాపారము జరిగినదని చెప్పవచ్చును. ఇంకను నాగార్జునకొండయొద్ద కృష్ణానదినుండి కాల్యబాడలు బౌద్ధభిక్షువుల బసలవరకున్నట్లు కాన్పించును.¹⁷ వీనినన్నింటిని 'లాంగ్ మార్స్టు' కనిపెట్టి శాశ్వత కీర్తి గడించెను.

ఈ కొండనుండియే మహాయాన మార్గమికధారలు ప్రవహించెను; బౌద్ధ సారస్వత వధూటి ఉయ్యాలలూగిన తావు యిదియే. శ్రీపర్వతమును పేర్గాంచిన ఈగడ్డయందే 'నాగార్జునయతి' విశ్వమానవ సోదరత్వమును ప్రబోధించెను. అమూ

¹⁴ K. Gopalachari - Andhra History P. 150

¹⁵ Ibid - P. 108.

¹⁶ Ibid - P. 101.

¹⁷ K. R. Subrahmanian M. A., - Buddhist remains in Andhra - P. 12.

ల్యమగు పుస్తకభాండాగారమును, తలమానికమగు విద్యా
 కేంద్రమును, గొప్ప ప్రయోగశాలను నాగార్జునయతి ఇచ్చట
 స్థాపించి శాశ్వత యశఃకాయదాయెను. మానవకోటి
 దాస్యశృంగులముల త్రొంచుటకు, హేతుబద్ధముకాని విషయ
 ముల నమ్మవలదని, యతి ఇచ్చటనే ప్రప్రథమముగా బోధించి
 యుండెను. చారిత్రకశలు, తత్వశాస్త్రము, సారస్వతము మున్ను
 గాగల సమస్తవిషయములలో 'ఆంధ్రులు' ప్రతిభాశాలురని
 ఈకొండ కేనోళ్ళ చాటుచున్నది. అజంతా, కార్తి అమరావతి
 శిల్పముకంటె నాగార్జునకొండపైన అద్భుతశిల్పము ప్రదర్శించ
 బడియున్నది. ఈశిల్ప మత్యంత సుందరమైనది; నైపుణ్యము
 గలది; చక్కని పాలరాతిపై ప్రదర్శించిన ఈశిల్పము ఈనా
 టికి కనులువండువై, మనసున కాష్టోదము గొల్పుచున్నది.
 ఇంకను 'నాగార్జునకొండ' ఉద్దాములగు రెడ్డిప్రభువుల కాలము
 లోను, శ్రీకృష్ణ దేవరాయల కాలములోను, ఖ్యాతిగాంచిన
 ఆధారములు లభించుచున్నవి. జై నుడైన 'నాగదేవుభట్టు' రచిం
 చిన 'కొండవీటి దండకవలె'ను బట్టి క్రీ. శ. 1324-1428 మధ్య
 కాలములో రెడ్డిప్రభువు లేరుచుండ, 'నాగార్జునకొండ సీమ'లో
 మాచర్ల సముతు, గురజాల సముతు, కారెంపూడి సముతు,
 తంగెడు సముతు, తముడుగోడు సముతులనబడు 5 సముతులు,
 150 గ్రామము లుండెనని తెలియ వచ్చుచున్నది. నాగార్జున
 కొండసీమ 150 కి, మాచర్లసముతు 64, కారెంపూడిసముతు
 14, గురజాలసముతు 16, తముడుగోడుసముతు 12, తంగెడు
 సీమ 44 చల్లుతుండేవి.¹⁸

18 కొండవీటి దండకవలె, పుట 8

ఇట్టి చారిత్రక ఖ్యాతిగన్న కొండను, 1925లో ప్రాచ్యవస్తు పరిశోధకశాఖవారు త్రవ్వించి, అనేక పురాతన వస్తుశిల్పముల వెలికిలాగిరి. ప్రభుత్వమువారు 28 వేలు ఖర్చిడి, వస్తుప్రదర్శనశాలను, యాత్రికులకు విశ్రాంతిభవనమును గట్టి, బావిని త్రవ్వించిరి. ప్రతివర్షము త్రవ్వటచేత, నిచట ననేక శిథిలవస్తు సంచయములు బయల్పడుచున్నవి. ఇంకను ముందెన్ని బయల్పడునోకదా!

II

1 నాగార్జున నామవిచారణ- 2 నాగార్జునుని ప్రఖ్యాతి- 3 నాగార్జున తెండలు- 4 నాగార్జునచరిత్ర కాధారములు.

1. నాగార్జున నామవిచారణ

నాగార్జునయతి ఖండఖండాంతర ఖ్యాతిగాంచెను. చైనాదేశములో 'బోధిసత్వ నాగార్జును' డందురు. టిబెట్టులో 'ఆర్య' లేక ఆచార్య నాగార్జును డందురు. ఇంకను టి బె టీయభాషలో క్లుగ్రబ్ (Klu-Grub, Lu-Grub) అని, చైనీయభాషలో లుంగ్ శూ (Lung-Shu) అని, జపానీయ భాషలో 'ర్యూమ్యోబోసత్సు (Ryumyo Bosatsu) అనియు నాగార్జునుని బిల్తురు. 'ఉమయడో' రాకుమారుడు, జపానీయ రాజ్యాంగపరిషత్తుయొక్క 14 సూత్రముల దయారుచేసెను. ఈయన 'నాగార్జునుని' గ్రంథములపై కొన్ని ప్రఖ్యాత వ్యాఖ్యలు వ్రాసెనని తెలియుచున్నది. ఇట్లేయతికి 'జపాను' లో గొప్ప ప్రఖ్యాతికలదు.

‘నాగ, నాగార్జున, నాగాహ్వయ, బోధిసత్వ నాగార్జున, తథాగతభద్ర’ అని ఈయనికి పేర్లు కాన్పించుచున్నవి. ఆర్య మంజూ శ్రీ మూలకల్పము’ ను బట్టి, ఈయన అనేక శాస్త్ర ములలో నేర్పరియని, ‘మయూరివిద్య’ నటంగినవాడని, ‘నుభా వతిలో ప్రవేశించి బుద్ధత్వము చెందెనని ఈయనకు ‘నాగాహ్వ యుడని’ పేరున్నట్లు తెలియుచున్నది. ‘జగ్గయ్యపేట’ శిలాశాస నములోగాక నింక నెచట నీయతిపేరు కాన్పించదు. జాద్ధు డగుటయే కారణము కావచ్చును.

‘నాగార్జునునికి, దేవకు’ ఇంచుమించు సమకాలీనముగా ‘నలందాకళాశాల’లో వారి వరంవరలోని వాడుగా నొక చోట ‘నాగాహ్వయుడని’ పేర్కొనబడుట మనముచూతుము. ఈయనయే ‘తథాగత భద్రుడు’. ‘నలందా’ లోని ఈకళాశా లనుగూర్చి ‘పాహియాను’ ఏమియు వ్రాసియుండలేదు. ఆయన స్వయముగా నీగ్రామము వచ్చెను. అందుచేత ఈకథ సత్యము గాదు. ‘నాగార్జునుడే నాగాహ్వయుడు. ఇవి రెండు సమానా ర్థకములు! ¹⁹ అని ‘కరన్’ వుండితుడు వ్రాసెను. ఈప్రకారము నాగార్జునుని పేరు మనకు నానాదేశీయ గ్రంథాధార ములచేత లభించుచున్నవి.

2. నాగార్జునుని ప్రఖ్యాతి

నాగార్జునుడు విశ్వవిఖ్యాతిగన్న యతి. జాద్ధశాస్త్రముల కీయన ‘అరిష్టాటలు’ అని, మాధ్యమికశాఖ కీయన ‘కైస్త్రు’

¹⁹ H. Kern-Manual of Indian Buddhism
P. 128 (1896).

అని, మహాయానకు 'సెంటుపాల్' అని, ఆంధ్రచరిత్రకారుడు వ్రాసెను.²⁰ ఇదిసత్యమే. మాధ్యమిక శూన్యవాదములకుగర్త, ప్రబోధకుడునగు ఈనాగార్జునుడు, బౌద్ధలోకమును వెలిగించిన భానుచతుష్టయములో నొకడని హామిత్యాంగు వ్రాసెను.²¹ ప్రాగ్దేశమున అశ్వఘోషుడు, దక్షిణదేశమున 'దేవ', పశ్చిమదేశమున 'నాగార్జునుడు' ఉత్తరదేశమున కుమారలబ్ధుడు అను వారు నలుగురు ప్రకాశమానమగు నూర్యులని పిలువబడుదురు.²² 'కుమారలబ్ధుడు' సౌత్రాంతిక వైద్యుడుగా గాన్పించుచున్నాడు.

నాగార్జునుడు అశ్వఘోషుని తర్వాత వాఙ్మయసేవ చేసిన వారిలో ముఖ్యుడు. ఈయన మూలికావైద్యము, సక్షత్రసంఛారము, గ్రహప్రభావము, పెండిబంగారుల విద్య (రసవాదము) ఇంద్రజాలవిద్య, కళల నెఱింగినవాడు. మంత్రవాది, నేత్రదికిత్సకుడు, అని వాటర్సు కుమారజీవుని వ్రాతల ఆధారమున వ్రాసెను.²³ ఈబౌద్ధయతి రసాయనికుడు. భౌతికశాస్త్ర పేత్ర. తంత్రశాస్త్ర, తత్త్వశాస్త్ర లోహశాస్త్రవిదుడు. బౌద్ధమత ప్రధానగురువు. సమస్తశాస్త్ర పారంగతుడు. ఏకసంధా

²⁰ K. R. Subrahmanian—Andhra history P. 62(1932)

²¹ T. Watters — On Yuan Chwang's travels I—P. 245.

²² Ibid — Vol II—P. 286 Also Vol. 1—P. 245

²³ Ibid — Vol II—P. 204.

గ్రాహి. నిర్దుష్ట రసాయనశాస్త్రవేత్త. జ్ఞానజ్యోతి, నిరుపమాన ప్రతిభావంతుడు. మహాయానస్థాపకుడు గాకున్నను, ఆశాఖను ప్రచారమునకు దెచ్చి వ్యాప్తియొనర్చెను. ఈయతి నిజమైన బోధిసత్వుడు. సిద్ధిపురుషు డగుటచేత నొక్కొక్కప్పుడు, అదృశ్యరూపమును దాల్చుచుండెనట! గొప్ప వైద్యశాస్త్రవేత్త. విషవైద్యముకూడ నెఱింగియుండెను. ఈయన ఇంకను కాయకల్పచికిత్స నెరింగినవాడుగా గాన్పించుచున్నాడు. ఈయన కంటివైద్యము పాట్నాలోని శిలాస్తంభముపై కాన్పించుచున్నదని కొందరు వ్రాసిరి. కాని, అది 'సిద్ధనాగార్జునుని యోగమనినాఅభిప్రాయము. భారతీయ రసాయనశాస్త్రమున కీయన జనకుడు. రస, వజ్ర భస్మాదుల చేయుట ఎరిగియుండెను. ఖగోళ, ద్రవ్యగుణ శాస్త్రాదుల నెరింగినవాడు బట్టిలో ఔషధముల వండు పద్ధతిని, భస్మవిధానము నీయన మొదట కనిపెట్టెను. ఖనిజములగూర్చి ఈయన వ్రాసిన వ్రాతలు ప్రామాణికములు. ఇనుమును గాచుపద్ధతిని, రసములో గంధక మిశ్రమమును దయారుచేయు విధానము కనిపెట్టిన దీయనయే. ఈయన శాస్త్రీయ కళాశాలలో వేలకొలది శిష్యులనుజేర్చి, వృక్ష, రసాయన, లోహశోధక శాస్త్రాదుల నేర్పినని తోచుచున్నది. రాళ్లను బంగారుగామార్చు విద్యకూడ ఈయనకు గలదని 'హానుత్సాంగు' వ్రాతలవలన దెల్లమగుచున్నది. కాని ఈ అన్ని విద్యలు 'బోధిసత్వనాగార్జునుని'కి గలవా అను విషయ మాలోచించవలయును.

3. నాగార్జును లెందరు?

పేర్ల సామ్యముచేత పొరపాటుపడుచుండిరని, వాస్తవముగా నాగార్జునులు నల్గురు కాన్పింతురని జాద్ధతత్వవేత్త, తంత్ర)లేఖకుడు, వైద్యలేఖకుడు, రసవాదశాస్త్ర కర్త (రసాయనవిద్యాకర్త) అనువారు వేరువేరని 'జర్మను సంస్కృత విద్వాంసుడు' వింటర్ నిట్జ్ ఉల్లేఖించెను.²⁴

కొందరు విద్వాంసు లిరువురనిరి. కొందరు మువ్వరనిరి. ఈ ప్రకారము వాదవివాదములు గలవు. ఈవిషయమిప్పుడు తేల్చవలసియున్నది. విద్వాంసుడగు 'అయ్యస్వామిశాస్త్రి' యిట్లు వ్రాసెను: "తరువాత ఏర్పడిన జాద్ధమతశాఖలను బట్టి ఇరువురు నాగార్జును లున్నట్లు కనుగొందుము. క్రీ. శ. 200 సం వత్ససారంతమున జీవించి, ప్రఖ్యాతిగాంచిన మాధ్యమిక శాస్త్రకర్తయగు 'నాగార్జును'డొకడు. రెండవవాడు అనేక తంత్రగ్రంథముల కర్త. ఈయన క్రీ. శ. 7వ శతాబ్దములోని మొదటి మధ్యభాగములో నుండెనని నమ్మబడుచున్నది. ఈ యిరువురిలో ఈగ్రంథకర్త (భావసంక్రాంతి సూత్రము) ఎవరో ప్రస్తుతము నిశ్చయించి చెప్పజాలము. ఈఇరువురుగాక మఱి యొక మూడవ నాగార్జునునిచేత రచింపబడినదేమోకూడ

²⁴M. Winternitz - History of Indian Literature Vol. II - P. 243. "Most likely the Buddhist philosopher, the Tantric writer, the medical writer and alchemist were 4 different men who were confused owing to identity of names."

చెప్పబాలము. కాని చైనీయ భాషాంతరీకరణము పీహూ (దానపాల - తరువాతకాలములోని సన్ శాఖలోని వాడు) (క్రీ. శ. 980-1000) చేత రచించబడినది. అందుచేత క్రీ. శ. 10వ శతాబ్దమునకుబూర్వమే చాలకాలమునుండిఉన్నదనిమాత్రము నిశ్చయించవచ్చును.²⁵ (నాంజోకాటలాగు. నం. 1305)

‘మహాయాన వింశక’ నాగార్జునరచితమని,టిబెటీయ చైనీయ భాషలోని ప్రాచీనగ్రంథములబట్టి తెలియుచున్నది. ... బౌద్ధులలో నొకరికంటె ఎక్కువ నాగార్జును లున్నారు. ఒకనాగార్జునుడు మాధ్యమిక దార్శనిక శాస్త్రము నొకవద్ధతిలోనికి దెచ్చి కూర్చెను. ఈయన నంద తెరుంగుదురు. ఇంకొక ‘నాగార్జునుడు’ 84గురు సిద్ధుల (మాంత్రికుల)లో నొకడు. ‘కార్ద్దీయరు’ తయారుచేసిన ‘టాంజూరు’ కాటలాగు మూడవ సంపుటములోని తంత్రవృత్తి గ్రంథములలో ననేకములు ఈయనరచితములని రూఢిగా చెప్పవచ్చును. ఈరెండవ నాగార్జునుడుకూడ ‘ఆర్య, ఆచార్య, ఆర్యమహాచార్య, మహాచార్య ఆర్యభిక్షు, భట్టారక’ అనుపేర్ల పిలువబడుచున్నాడు. ఈఇద్దరు నాగార్జునులలో, ‘మహాయానవింశక’ యొక్క నిజమైన గ్రంథ కర్త యెవరని సహజముగా ప్రశ్న వేయుదురు. కాని తగినన్ని ఆధారములు లేనందువలన దీనిని తేల్చులేకుండ నున్నాము. మొదటి నాగార్జునుడు ఈగ్రంథకర్తయని చెప్పట కాధారములు లేవు. మొదటినాగార్జునుని కాలము క్రీ. శ. 200 అని,

²⁵ N. Aiyaswami Sastri—Bhava San-
kranti Sastra and Nagarjuna's Bhava San-
kranti Sutra P. XXII (1958).

రెండవనాగార్జునుని కాలము క్రీ. శ. 600-650 మధ్యయని మనమెరుంగవచ్చును.”²⁶ అని ‘భట్టాచార్య’ వ్రాసెను.

‘గమ్మెలు’ యిట్లువా)సెను. “నాగార్జునుడు పశ్చిమ భారతీయ వాస్తవ్యుడు. ఒకానొక అర్జున వృక్షముక్రింద యోగిగా నివసించెను. అందుచేతనే ఈపేరు వచ్చెను. ‘కపిమల’ చేత మతదీక్ష గైకొనుటచేత, దక్షిణహిందూస్థానములో విశేషముగా పనిచేసెను. ఈయన మహాయాన బోధకుడు; స్థాపకుడు కాదు. బౌద్ధలోకమును వెలిగించిన సూర్యులలోనొకడు. మాధ్యమికశాఖను స్థాపించెను. కోసలదగ్గర ఒక సంఘారామములో తన అంతిమజీవితమును గడపెను. క్రీ. శ. 194 లో చనిపోయెను. ఇది సరియైనది. ఈయన మరణించిన తర్వాత ‘బోధిసత్వ’ విరుచును బొందెను. అనేక శాస్త్రకర్త.”²⁷ (Also Compare Eitel's hand book of Chinese Buddhism.)

‘భట్టాచార్య’ అను భారతీయవిద్వాంసుడు ఇరువురి నాగార్జునులనుగురించి విపులముగా వ్రాసియుండెను. “84 గురు మహాసిద్ధులలో నొకడైన ‘సిద్ధనాగార్జునుడు’ ‘ఏకజట’ అను దేవతపూజను 7వ శతాబ్దమధ్యములో భోట లేక టిబెటు (మహాచీనా) నుండి కైకొనివచ్చెను.”²⁸ ‘సరహ’ యే తంత్ర

²⁶ Vidhusekhara Bhattacharya—Mahayana Vimsaka of Nagarjuna (1931)

²⁷ William Gummell—The Diamond Sutra—(1912) Introduction. P. IX

²⁸ B. Bhattacharya — An introduction to Buddhist Esoterism—(1932) P. 134.

విద్యను మొదట ప్రవాసామాన్యములో వ్యాప్తిచేసెను. గుహ్య సమాజముకంటె 'మంజూశ్రీమూలకల్పము' మొదటిది.²⁹ గుహ్యసమాజము 'అసంగ' కాలమున క్రీ. శ. 3వ శతాబ్దములో వచ్చెను. 'చక్రసంవరతంత్రము'ను బట్టి వీరు వరుసలో ప్రధానగురువరంపరలో నున్నారు.³⁰

1. "సరహ- క్రీ. శ. 633.— తారానాథుడు ఈయనను గూర్చి బౌద్ధమతచరిత్రములో కూడ వ్రాసెను. ఈయన బుద్ధ కపాలతంత్రము'ను బ్రవేశపెట్టెను. దీని కీయన మొదటివాడు. 'రాహులభద్రుడని, సిద్ధసరహ' యను పేర్లుగలవు. ధర్మకీర్తి సమకాలీనుడు. (క్రీ.శ.600-650.) 'సరహభద్ర'కు 'రాహులభద్ర' యను పేరుగలదు.

2. నాగార్జున (క్రీ. శ. 645) 3. శబరిప క్రీ.శ. 657. 4. లుయిప క్రీ. శ. 669, 5. వజ్రఘంట. కీ. శ. 681. 6. కచ్చప, క్రీ.శ. 691. 7. జాలంధరిపా. క్రీ. శ. 705, 8. కృష్ణాచార్య క్రీ. శ. 717. 9. గుహ్య. క్రీ. శ. 729, 10. విజయప క్రీ. శ. 741. 11. తెలోప-మహీపాలకాలము క్రీ. శ. 978-1030, 12. నారోప క్రీ. శ. 990 ఈ ప్రకారము సిద్ధనాగార్జునుడు క్రీ. శ. 645 లోనివాడు. మాధ్యమిక సూత్రకర్త కాదు. అశ్వఘోషుని శిష్యుడని కొందరు. రెండవవాడు 'సరహ' శిష్యుడు. మొదటినాగార్జునుడు క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దములోనివాడు. రెండవనాగార్జునుడు క్రీ. శ. 7వ శతాబ్ద మధ్యములోనివాడు. సమయములో 600 ఏండ్ల అంతరముగలదు. ఈ పేర్లవలన చాలవారపాట్లు గల్గు

²⁹ Ibid—P. 66.

³⁰ Ibid—P. 62.

కున్నవి. నాగార్జున చరిత్రకర్త 'యం. వాలెసర్' టిబెట్టు చైనీయ ఆధారములబట్టి, నాగార్జునుడే లేదని, కల్పితవ్యక్తి యని అభిప్రాయపడెను. ఎంత ఘోరము !

“నాగార్జునుడు తాంత్రికుడు. వజ్రయాన అనుయాయు. సాధనమాలలో రెండు సాధనములు వజ్రతారపూజకు, ఏకజట పూజకు గలవు. 'వజ్రయానమతము' (త్రోవచూపెడు తార మంటిది. నాగార్జునుడు చాల తాంత్రిక గ్రంథములకు కర్త. టిబెట్టులో వీని అనువాదములు గలవు. క్రీ. శ. 657 సాంత్ మున, 'శబరిప', నాగార్జునుని 'బంగాళాదేశము' లో గలసి కొనెను. తంత్రశాస్త్రమును నేర్చుకొని, ఉపదేశమును బొందెను. అతనిభార్యలు లోకి, గుణి' అనువారు కూడ యోగినినైరి. ఆయన 'కురుకుల్ల యొక్క సాధన, పద్మవజ్ర, గుహ్యాసిద్ధి' అనువానిని లిఖించెను.”³¹

“నాగార్జునుడు ఏకజటపూజను 'భోటదేశము'లో నేర్పర చెను. (ఏకజటా సాధనం సమాప్తం ఆర్య నాగార్జున పాదై భిర్యతేషు ఉద్భవమ్) ఈదేవత విదేశీయమైనది. నాగార్జునుడు క్రీ. శ. 7వ శతాబ్దములోనివాడు. ఈయన శబరిపగురువు. సర హాపశిష్యుడు. 'సరహాప, నాగార్జునుడు, శబరిప' అను మువ్వురు 84 గురు మహాసిద్ధులలో గలరు. తంత్రబౌద్ధము వ్రాసిన వారిలో 'నాగార్జునుడు' యొకటివాడు.³² అనువాదములు 'టిబెట్టు'లోని 'తాంజారు'లో గలవు. 'వజ్రయోగిని' పూజలో

³¹ Ibid—P. 67-68.

³² Ibid—P. 154.

బాటు 'సిద్ధనాగార్జునుని' పేరు వచ్చును. ఈయన క్రీ.శ. 7వ శతాబ్దములోని వాడు.

ఓం ఓం ఓం సర్వబుద్ధ ధాకినియే వజ్రవర్ణనీయే వజ్రవై
రోచనీ యే హూహూహూ ఫట్ ఫట్ ఫట్ స్వాహా॥

ఈమూడు 'ఓం' లు, వజ్రయోగిని, వజ్రవర్ణని, వజ్రవైరోచిని'కి చెందును.³³ ఈ ప్రకారము సిద్ధనాగార్జునుడు వేరని, బోధి సర్వ నాగార్జునుడు వేరని తెలియుచున్నది. సంస్కృత చైనీయ నిఘంటువులో, నాగార్జునుడను శీర్షికక్రింద 'ఐటలు' వండితు డిట్లు వ్రాసెను. అర్జునచెట్టు- మహానాగ లేక, జయముగాంచిన నాగ. వశ్చిమహిందూ స్థానవాసి. ఒక అర్జున వృక్షముక్రింద నివసించిన యోగి- 'కపిమల' దీక్షయిచ్చువరకు ఆచటనే ఉండెను. ఆయన 14వ మహాగురువామెను. భిన్నమతావలంబ కులగు అనేకులలో వాదనలుసల్పి, జయముపొందెను. దక్షిణహిందూస్థానములో బ్రసిద్ధిగాంచెను. ముఖ్యముగా 'మహాయాన' మత ప్రబోధము చేసెను. 'అమితభ' మతమును మొదట బోధించినవాడు. మాధ్యమిక స్థాపకుడు. 24 గ్రంథములకు కర్త. జాద్ధుల గొప్ప దార్శనికుడు. జాద్ధులీయనను భాను చతుష్టయములలో నొకడందురు. ఈయన 'ఆత్మ'ను గూర్చి బోధించెను. 'దేవబోధిసర్వ, బుద్ధోపలిత' అనువా రీయన శిష్యులు. 'సదవస' యొక్క కుమారుని ప్రార్థనపై, 'కోసల' దగ్గరనున్న ఒక సంఘారామములో ఈయన తనతలను గోసి

³³ Ibid—P. 160.

కొనెను. (క్రీ. పూ. 212 లేక క్రీ. శ. 194) ఈయన నిపుడు 'బోధిసత్వుడ'ని పిల్చుచున్నారు.³⁴

'నాగసేనుడు' అను బౌద్ధభిక్షువు అదేపేరుగల సూత్ర గ్రంథమును (మిలిందపస్తా) లిఖించెను. దీనిని చైనీయభాష లోనికి క్రీ. శ. 317-420 మధ్య అనువదించిరి. ఈయన ఉత్తరహిందూస్థాన వాసి. భిక్షువు. (నాంజో కాటలాగు 1358). కుమారజీవుని వ్రాతలనుబట్టి నాగార్జునుడు దక్షిణహిందూస్థాన వాసి; బోధిసత్వుడు. నాగసేన, మీనాండరు సంవాదము క్రీ. పూ. 140 లో జరిగెను. నాగార్జునుడు 'కనిష్కుని' తర్వాతవాడు. ఆధునిక పరిశోధనలనుబట్టి, క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దాంతములో నివసించెను, 'నాగసేనుడు' నేర్పరియైన తార్కికుడు. హీనాయాన మతప్రబోధకుడు. నాగార్జునుడు నూర్న శాఖను ప్రబోధించెను. ఇంద్రజాలము తంత్రవిద్యలలో ప్రసిద్ధుడు.³⁵

ఈ ప్రకారము ప్రామాణిక విద్వాంసు లనేకవిధముల నాగార్జునునిగూర్చి వ్రాసియుండిరి. నాగార్జునుని బేరొక్కన్న మొదటిలేఖకుడు 'హానుత్సాంగు'. 'పాహియాను' ఈయతిని గూర్చి యేమియు వ్రాసియుండలేదు. 'సో- తో- పో- హో' రాజుదగ్గర 'నాగార్జున యతి' ఉండెనని, ఆయన దక్షిణకోసల రాజని, యతి బంగారు చేయుట యెరింగెనని, రసాయనవిద్య

³⁴ E. J. Eitel - A hand book of Chinese Buddhism (A Sanskrit Chinese dictionary. P. 103. (1888)).

³⁵ Ibid—P. 104.

చేత బంగారుగుళికలు చేసి జీవితము పెంచెనని, రాజు, యతి కూడ దీర్ఘకాలము జీవించిరని 'హానుత్సాంగు' వ్రాతలవలన దెలియుచున్నది. జగ్గయ్యపేట స్థావముదగ్గర గల శిలాశాసనములో బుద్ధదేవుని పేరుతో బాటు 'భదంతనాగార్జునాచార్యుల' పేరుగలదు. కనుక క్రీ.పూ. 140వ సంవత్సర ప్రాంతమున 'నాగ సేను'డను బౌద్ధభిక్షువు గలడని, ఈయన 'మీనాండరు'తో మతవిషయిక చర్చలు జరిపెనని, 'నాగార్జున బోధిసత్వుడు' ఆంధ్ర శాతవాహన రాజుల కాలములోనివాడని, క్రీ.శ. రెండవ శతాబ్దములోని వాడని, క్రీ.శ. 650లో 'సిద్ధనాగార్జునుడు' గలడని మనము తెలిసికొనవచ్చును.

'ప్రశేంద్రనాథశీల' అను విద్వాంసుడు ముగ్గురు నాగార్జునుల నామాలేఖనము జేసెను. మొదటివాడు లోహశాస్త్ర విదుడు. రెండవవాడు 'సిద్ధనాగార్జునుడు'. ఈయన రసాయన విద్యావిదుడు. మూడవవాడు 'మార్కమిక సూత్రరచయిత' 'దార్శనిక నాగార్జునుడు'. నాగార్జునునిపేరే 'సిద్ధనాగార్జునుడు' గావచ్చునని కూడ పైవిద్వాంసు డభిప్రాయ మొసంగెను. కాని ఈ ఊహలు తప్పుగానున్నవి. దార్శనిక నాగార్జునునికి సిద్ధనాగార్జునుడను పేరుగలదనుట కాధారములు లేవు. 'లోహ శాస్త్రవిదుడు' వేటొకడని తెల్పుటకుకూడ ఆధారములు శూన్యము. 'రసరత్నాకరము'ను బట్టి నాగార్జునుడు లోహ శాస్త్ర విదుడని తెలియుచున్నది. పైగ్రంథకర్త క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దములోని 'మహాయాన దార్శనిక నాగార్జునుడో', లేక క్రీ. శ. 7వ శతాబ్దములోని 'సిద్ధనాగార్జునుడో' అయి ఉండవల

యును. కాని, మూడవ నాగార్జునుడు మాకు కాన్పించలేదు. 'దిలీపకుమారమాలాకర' అను విద్వాంసుడు ప్రవాసీ పత్రికలో సీమధ్య నౌకవ్యాసమును వ్రాయుచు, మనము ఇతిహాసములో నౌకరికంటె నెక్కువగా నాగార్జునుల ఉల్లేఖనము జూచెదమని దార్శనిక నాగార్జునుడు, రసాయనిక నాగార్జునుడు ఒకే వ్యక్తిగా గాన్పించరని, వారు ఒకే కాలమునకు జెందియుండరని, దార్శనిక నాగార్జునుడు కనిష్ఠునికాలములో నుండెనని వ్రాసియుండెను.³⁶ ఇంకను క్రీ. శ. 8వ శతాబ్దములో నౌకనాగార్జునుడుండెనని, ఆయన 'నాలందా' విద్యాలయమును అనేకవిధముల ఉన్నతిలోనికి దెచ్చెనని, బౌద్ధుడేనని ప్రేలేఖకుడు వ్రాసెను."

'నాలందావిద్యాలయము'లోని పండితుల పట్టిలో నాగార్జునుడుగాన్పించెడు. ఈయన తర్వాత వారగు 'అసంగ, వసుబంధు'లు కూడ నాలందా విద్యాలయ పండితుల పట్టిలోలేరు. ఏలననగా, అసంగ, వసుబంధుల తర్వాత 50 ఏండ్లకుగాని 'నాలందా' విద్యాలయస్థాపన జరిగియుండలేదు. 'విధుశేఖరశాస్త్రి' కీ. శ. 7వ శతాబ్దములోని 'నాగార్జునుని' గూర్చి ఉల్లేఖించెను. రసాయనిక నాగార్జునుడు దార్శనికుడని ప్రైవిద్వాంసుడు వ్రాసెను. అట్లయిన ఏనాగార్జునుడైన 'నాలందా' విద్యాలయములో పండితుడుగానుండి పనిచేసెనా యని యోచించవలసి యున్నది. క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దమునాటి వాడగు దార్శనిక నాగార్జునుని కాలములో 'నాలందా' విద్యాలయ మేర్పడి యుండలేదు. అందుచే మొదటి నాగార్జునుడు, పండితుడుగా పనిచేసెననుట

³⁶ ధర్మదూత - (హిందీ) 1946 జూన్ సంచిక పుట. 6.

పోనగడు. క్రీ. శ. 7వ శతాబ్దములోని రెండవ నాగార్జునుడైన 'సిద్ధనాగార్జునుడు' నాలందా విద్యాలయ పండితుడా యని యోచించవలయును.

హానుత్సాంగు వ్రాతలనుబట్టి నాగార్జునునికి, ఆర్యజేవునికి నాలందా విద్యాలయ సంబంధము తెలియవచ్చుచున్నదికాని, ఇది సత్యముగాదు. రాహులభద్ర సంబంధముకూడ నట్టిదే. ఈ 'రాహుల భద్రుడు' శ్రీ 'నాలందా' లో నధ్యాపకుడని, అప్పుడు 'శ్రీచంద్రుడు' అనురాజు, ఖ్యాతిగాంచిన(Fragrant) 14 చతుశ్శాలల, పోల్చుటకు వీలులేని, 14 మతసంబంధము లగు విద్యాలయముల గట్టించెనని, టిబెటియ చరిత్రకారుల వ్రాతలు తెల్పుచున్నవి.³⁷

'సిద్ధనాగార్జునుని' గురువగు 'రాహులభద్రుడు' నాలందాలో నధ్యాపకుడని, ప్రైవమాణము తెల్పుచున్నది; కాని నాగార్జును డధ్యాపకుడను ప్రమాణము లభించలేదు. ఒకవేళ గురువుగారి యనంతరము, సిద్ధనాగార్జునుడు, పండితుడుగా నుండిన ఉండవచ్చును. క్రీ. శ. 1030 లో భారతవర్షమునకు వచ్చిన 'అల్బీరూని', నాగార్జునునిగూర్చి ఉల్లేఖించుచు, ఆయన 'దైహాశకోట' వాసియని రసాయన విద్యావేత్తయని, దానిపై గ్రంథము రచించెనని, మాకు పూర్వము 100 సంవత్సరముల క్రితము ఆయన జీవించెనని' వ్రాసెను.³⁸ దీనిప్రకా

³⁷ Vidyabhushana - O. C. P. 146 - As quoted by Sankalia -. The University of Nalanda P.102.

³⁸ Dr. Edward C. Sachua - Alberuni's India Chap. XVII - P. 189.

రము క్రీ. శ. 930 సంవత్సర పాఠమున నొకనాగార్జునుడుండెనని చెప్పవచ్చును. కాని అప్పుడు నాగార్జునుడు కాన్పించడు. భారతీయలెవరో తప్పుకాలమును జెప్పియుండుటచేత, అదినమ్మి 'అల్పరూని' గ్రంథస్థముజేసి యుండెను; కాని క్రీ. శ. 930 లో 'నాగార్జును డెవరు లేరు.

క్రీ. శ. 7వ శతాబ్దములోని వాడని 'విధుశేఖరశాస్త్రి' చెప్పిన నాగార్జునుడు, క్రీ. శ. 8వ శతాబ్దములోని వాడని దిలీపకుమారమాలాకర చెప్పిన నాగార్జునుడు, క్రీ. శ. 930 లోని వాడని 'అల్పరూని' చెప్పిన నాగార్జునుడు, వేరువేరు కాలములలో గాన్పించడు. క్రీ. శ. 645వ సంవత్సర పాఠమున గల 'సిద్ధనాగార్జునుడే' పైముగ్గురు లేఖకులు పేర్కొన్న నాగార్జునుడు.

చాలమంది చరిత్రకారులు, లేఖకులు, విద్వాంసులు 'బోధిసత్వ నాగార్జునుడే, సిద్ధనాగార్జునుడని' వ్రాసిరి. దీనికి కారణమేమనగా ఉభయులు బౌద్ధులు; ఉభయులు మహాయాన మాధ్యమికశాఖ ప్రబోధకులు. ఉభయులు యోగులు. ఉభయులు రసాయనశాస్త్రవిడులు. ఉభయులు తంత్రశాస్త్రజ్ఞులు. ఉభయులు నాస్తిక మతబోధకులు. ఉభయులు ఒకేవిధమగు 'నిర్వాణము' ను బోధించిరి. ఉభయులు వైద్యులు. అందుచే కాలనిర్ణయమును గమనించకుండ ఇరువురు నొకటేయని పొరపాటుపడిరి. 'వింటర్ నిడ్జ్' అను 'శార్మణ్యవిద్వాంసుడు (German scholar)' కూడ నల్లరు నాగార్జునులు గలరని యభిప్రాయపడెను. కాని మాపరిశోధనలనుబట్టి గ్రంథ

కర్తలగు నాగార్జునుల తిరువురేయని తేలుచున్నది. ఈయిద్దరిలో గూడ నీక్రిందిభేదములను గుర్తించవచ్చును.

మొదటివాడగు 'నాగార్జునబోధినత్వుడు' (క్రీ.శ. 2వ శతాబ్దములోని వాడు) బ్రహ్మచారి. మొదట బ్రాహ్మణమతస్థుడు. తరువాత హీనాయాన బౌద్ధమతస్థుడు. తరువాత 'మహాయాన' మతస్థుడు. మూఢ్యమికళాఖి సాపించెను. దార్శనికుడు. అమితభ మతము బోధించెను. ఈయనగురువు కపిమల. నాగార్జునుడు 14వ మహాగురువు. శాతవాహన రాజుల కాలములోనివాడు. శ్రీపర్వతముపై సంఘారామము నీయనకొరకు రాజు కట్టించెను. 'సింహళద్వీపము' మున్నగు చోట్లకేగి అనేకగ్రంథముల దెచ్చెను. కొండపైన ప్రయోగశాల, గ్రంథాలయ మేర్పరచెను. సంఘారామములోనే ప్రాణమువీడెను. ఈయన చని పోయిన తర్వాత 'బోధినత్వుడు'ని పేర్కొనిరి. ఈయన 'విదర్భనగరము'లో జన్మించెను. దక్షిణదేశవాసి. 'అమరావతి' బయట ప్రాకారమును గట్టించెను. ఆంధ్రుడుగా జన్మించక పోయినను ఆంధ్రదేశములోనే నివసించెను. 24 గ్రంథములకు పైగా రచించెను. ఆర్యదేవ, నంద, బుద్ధోపలిత మున్నగువారు శిష్యులు. ఈయన జీవితచరిత్రము చైనీయుభావలో 'కుమార జీవుడు' వ్రాసెను. అందుచే 'చైనా'లో గొప్ప పేరుగలదు. అనేకగ్రంథము లా భావలోనికి అనువాదమాయెను.

రెండవవాడగు 'సిద్ధనాగార్జునుడు' క్రీ.శ. 7వ శతాబ్దము లోనివాడు. ఇతనికి 'లోకి' 'గుణి', యను భార్యలు గలరు. ఈయన 84గురు సిద్ధులలో నొకడు. టిబెటునుండి 'ఏకజట'

దేవతపూజను గైకొని వచ్చెను. తంత్రశాస్త్రము నభివృద్ధి
లోనికి దెచ్చెను. ఈయనగురువు 'సరహ' లేక 'సరహభద్ర'
లేక 'సిద్ధసరహ' లేక 'రాహులభద్రుడను' పేర్కొంచిన తంత్ర
శాస్త్రవేత్త. 'సిద్ధనాగార్జునుడు' 'వజ్రయాన' అనుయాయు.
దీనిని వ్యాప్తిచేసెను. అనేక తంత్రశాస్త్రకర్త. ఈయనశిష్యుడు
'శబరివ'. ఈసిద్ధనాగార్జునునికి 'టిబెటులో' గొప్పపేరు ప్రఖ్యా
తులు గలవు. ఈయన గ్రంథము లనేకములు 'టిబెటీయ'
భాషలో గలవు. నాలందా విద్యాలయముతో కొంత సంబంధ
ముండవచ్చును. తంత్రబౌద్ధము వ్రాసినవారిలో నీయన మొదటి
వాడు. ఈయన జన్మభూమి ఘూర్జరదగ్గర దైహకకోట
కావచ్చును. వీరిరువురుగాక బుద్ధుని మేనమామ ఒక 'నాగార్జు
నుడు' గలడని తెలియుచున్నది. ఈయన క్రీ.శ. 5వ శతాబ్దము
లోనివాడు. కాని ఎట్టిప్రాముఖ్యత వహించినవాడు కాదు.
కాన వదలివేయడమైనది.

ఈభేదములను గుర్తించుకుండ ప్రామాణికులెల్లరు 'నాగా
ర్జును'డొకడేనని, గ్రంథకర్తృత్వము, గురువులు మున్నగుసమస్త
విషయములలో బొరపాటుపడిరి. "హానుత్సాంగు" వచ్చు
నాటికి 'సిద్ధనాగార్జునుడు' జన్మించినను, ఖ్యాతిగాంచియుండదు.
అందుచే నాయన మొదటి నాగార్జునుని గూర్చియే వ్రాసెను.
'ఇత్సింగు' అను మరియొక చైనీయ లేఖకుడు, బాణుడుకూడ
నీయననుగూర్చియే వ్రాసిరి. కాని తర్వాత ప్రామాణికులగు
'అల్బరూని, కల్లణుడు, తారానాథుడు' మొదలు చాలమంది
ఆధునిక విద్వాంసులవరకు, ఈపొరపాటుకు లోనై, ఇరువురు

నాగార్జునుని విషయ మెరుంగక, ఒకరివిషయము లొకరికి ముడి పెట్టి, చరిత్రను తారుమారుచేసి, తామేకాకుండ సాతకలోక మునుగూడ భ్రమప్రమాదములకు లోనగునట్లు చేసిరి. ఇంత కంటె అత్యంత బలీయమైన ప్రమాణములు లభించువరకు నాగార్జును లిరువురేయని సమ్మతవలసియున్నది.

4. నాగార్జునచరిత్ర కాధారములు

ఎవరిచరిత్రము వ్రాయవలెనన్నను ఆగ్రంథకర్త రచించిన గ్రంథములు ముఖ్యాధారములు. 'నాగార్జున రచిత గ్రంథ ములన్ని మాకు లభించలేదు. కొన్నిటినిబట్టి కొంతచరిత్రము లభించినది. ఈవ్రాతలు కొంతఆధారము. 'అశ్వఘోష, నాగార్జున, ఆర్యదేవ చరిత్రములు చైనీయభాషలోనికి క్రీ. శ. 387-418 మధ్యలో 'కుమారజీవుడు' మార్చియుండెను.³⁹ 'కుమార జీవుడు' నాగార్జున చరిత్రను క్రీ. శ. 405 లో రచించెను. ఈ గ్రంథములు ముఖ్యాధారములు. ఇవిగాక చైనీయభాషలో 'నాగార్జునుని' జీవితసంబంధమగు గాథలుకూడ కలవు. క్రీ. శ. నాల్గయిదు శతాబ్దములలో రచింపబడిన 'దీపవంశ, మహావంశ ములు' నాగార్జునుని శిష్యుని 'దేవ పూసను' గూర్చి వ్రాయు టచేత, నివియు గొంతవర కాధారములు, 'పాహియాను'

³⁹ H. Kern-Manual of Indian Buddhism. P.122, ("The lives of Nagarjuna, Aryadeva and Aswaghosha are said to have been translated into Chinese A. D. 387-418. Wassilief B210, Waddell — Buddhism of Tibet 11).

శ్రీశర్వతమునకు స్వయముగా వచ్చి చూడకపోయినను, పారావత మతమును గూర్చి వర్ణించియుండెను. తరువాత వచ్చిన చైనీయపరివ్రాజకుడు 'హానుత్సాంగు', స్వయముగా 'శ్రీశర్వతము'ను గాంచి, యచటి గుహలను గురించి 'నాగార్జునుని'గూర్చి తాను విన్న కథలను వ్రాసియుండెను. 'హానుత్సాంగు' జీవితకర్త 'హ్యూలీ' కూడ నాగార్జునుని గూర్చి కొంత వ్రాసెను. 'ఇత్సింగు' అను చైనీయపరివ్రాజకుడుగూడ నాగార్జునునిగూర్చి ఉల్లేఖించెను. క్రీ. శ. 7 వ శతాబ్దములోని వాడగు 'హర్షుని' ఆస్థానకవి 'బాణుడు' కూడ నాగార్జునుని గూర్చి కొంత వర్ణించియుండెను. 'సోమదేవ' రచితమైన కథాసరిత్సాగరము (క్రీ. శ. 1063-1081 మధ్యరచన) లో గూడ 'నాగార్జున చరిత్రము' గలదు. 'గుణాధ్య పండితుని' బృహత్కథనుండియు, క్షేమేంద్రుని బృహత్కథామంజరి, (క్రీ. శ. 1037) సోమదేవుని కథాసరిత్సాగరము వచ్చినవి. మూలములో నాగార్జునికథ కలదో లేదో తెలిసికొనుటకు, పైకాచీ భాషలో వ్రాయబడిన ఆ గ్రంథమిప్పుడు ఖలమైపోయినది. 'అల్పరూని' కూడ నాగార్జునునిగూర్చి కొంత ఉల్లేఖించెను.

'కల్హణుడు' 8000 శ్లోకములుగల 'రాజతరంగిణి' అను కాశ్మీరరాజుల చరిత్రమును క్రీ. శ. 1148 లో రచించెను. ఈయన 'నాగార్జును'నిగూర్చి కొంత యుల్లేఖించెను. తన కాలములోని విషయములను, అంతకుపూర్వ మొకశతాబ్దము క్రితము విషయముల నీయన శాస్త్రీయముగు చారిత్రకదృష్టితో వర్ణించియుండెను కాని చాలవిషయములు చరిత్రకు

విరుద్ధములు.⁴⁰ పదహారవ శతాబ్దములోని 'లామాతారానా ధుడు' రచించిన 'త్రిపిష్టపము' లోని 'జాద్ధమితచరిత్రము' 'అద్భుతకథలు' అను గ్రంథములనుబట్టి నాగార్జునచరిత్రము కొంత తెలియుచున్నది. ముఖ్యముగా సమకాలీన ప్రమాణములు ముఖ్యాధారములు. పాశ్చాత్య విద్వాంసులు విపులమగు పరిశోధనలొనర్చి, నాగార్జునునిగూర్చి అనేకవిషయములు బయల్పరచిరి. వీరి అమూల్యమగు వ్రాతలు నాకు కొందంత సాయమొనర్చినవి. ఇంకను జపాను, చైనీయ, త్రిపిష్టప భాషలలోని గ్రంథము లనేకములు నాగార్జున రచయితములు, నాగార్జునునిగూర్చి వ్రాసినవి ఆంగ్లేయభాషలోనికి తర్జుమా అయినవి. ఇవియన్నియు ప్రబలాధారములు. ఈసందర్భములో 'వాలెసర్, వాడెల్, వాటర్సు, బీల్, వింటర్ నిడ్జ్' మున్నగు విద్వాంసులను బేర్కొనకతప్పదు. నాస్తికమత ప్రబోధకుడగు టచేత కాబోలు, ఏప్రాచీన గ్రాహ్మణ విద్వాంసుడు, ఏ ఒక రిద్దరో దార్శనికులుగాక మిగతవారు తమ గ్రంథములలో నీయనను బేర్కొనలేదు.

⁴⁰ A. A. Macdonall - A history of Sanskrit literature P. 430. "The poet does not become historical, till he approaches his own times." - India's past P. 246. His work seems to be fairly reliable for his own time and perhaps for a century or so before; but for any earlier period it soon shows itself to be imaginative."

III

నాగార్జున బోధిసత్వుని కాలనిర్ణయము

కాలనిర్ణయమునుగూర్చి వివిధపరిశోధకుల అభిప్రాయములు.

చరిత్రయనగా ముఖ్యముగా కాలనిర్ణయమే. నాగార్జునుని కాలనిర్ణయమును నేటివరకు విమర్శించి, తృప్తికరముగా చేసిన వారెవరును లేరు. కాలనిర్ణయము లేలువరకు, ఆయనచరిత్రము అసంపూర్ణమై యున్నదని చెప్పవలయును.

‘నాగార్జున బోధిసత్వుడు,’ క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దములోని వాడని, ‘అనంగ, వసుబంధు’ లను సోదరులు క్రీ. శ. 5వ శతాబ్దములోని వారని, ‘వెంట్జ్’ (Wentz) వ్రాసెను.⁴¹ తరువాత కాలములోని. ఈశాఖకు జెందిన ప్రసిద్ధగురువులు, నాగారు నుడు, ఆర్యదేవుడు, వసుబంధుడు అనువారు. నాగార్జునుడు క్రీ. శ. 150-200 మధ్యలోనివాడు అని ‘హాక్మాన్’ వ్రాసెను.⁴² ‘దిగ్నాగ, శాంతరక్షిత,’ యనువారు కూడ, నాగార్జునుని ఈ యాలోని ప్రఖ్యాతపండితులు. “ఆర్యదేవ” శిష్యుడు ‘ధర్మతాత’ క్రీ. శ. 200 ప్రాంతపువాడని, ‘కుమారలబ్ధుడు’ నాగార్జునుని సమకాలీనుడని, క్రీ. శ. 200 సంవత్సర ప్రాంతమని, నాగార్జునుని కాలమునుగూర్చి అనేక సందియములు గల్గుచుండునని, ఇంకను ఈయన మహాయాన మాధ్యమిక శాఖాసాధకుడని,

⁴¹ W. Y. Evans Wentz-Tibetan Yoga and Secret doctrines. P. 15.

⁴² H. Hackmann- Buddhism as a Religion P. 56.

‘ఆర్యదేవుడు’ అను నాగార్జునుని శిష్యుడు, సమకాలీనుడు, తన ‘చిత్తవిశుద్ధిప్రకరణము’లో ‘రాసి, వారక’ యను పదములు పయోగించినని, వీనినిబట్టి యవన జ్యోతిషశాస్త్రజ్ఞానము తెలియవచ్చుచున్నదని, క్రీ.పూ. 200 కు పూర్వ మీదేశమున ఈరూపములో ప్రవేశించినట్లు పూహించవచ్చునని, ఇంకను తరువాతకాలములోగూడ ప్రవేశపెట్టబడి యుండవచ్చునని, ఈ సిద్ధాంతము అంతిమనిర్ణయము గాదని, ఏలననగా క్రీ. శ. 100 నాటికి వారములపేర్లు పేర్కొనుపద్ధతి భారతవర్షమున లేదనిగాని, వ్యాప్తికాలేదనిగాని ఋజువుచేయలేమని, ‘ఇటలీ’ లో ఆశతాబ్దమునకు బూర్వమే ఇది కలదని, సాంప్రదాయానుసారము వచ్చినవానినిబట్టి, క్రీ. శ. 200 ప్రాంతము, నాగార్జునుని సబబైనకాలమని నిర్ణయించవచ్చునని, ‘కీత్’ పండితుడు వ్రాసెను.⁴³

“బుద్ధపరి నిర్వాణమైనతరువాత 4 శతాబ్దములకు జననమని, దక్షిణహిందూస్థానములోని రహస్యమగు ఏకాంతస్థలమున కీయన ఏగెనని, ప్రపంచములో నీయన పని క్రీ. శ. 2వ, 3వ శతాబ్దములలో జరిగెనని, ‘లామాల’ అను శ్రుతిప్రకారము క్రీ. పూ. 1వ శతాబ్దములో జన్మించెనని, నమ్మబడుచున్నదని ‘ప్రజ్ఞాపారమిత సూత్రముల’ బవిత్రమొనర్చినని యొకచోట⁴⁴ టిబెటియ భాషలో నీయనను లు-గ్రబ్ (Klu-Grub pron.

⁴³ A. B. Keith - Buddhist Philosophy in India and Ceylon. (1923) P. 154, 156 and 229.

⁴⁴ H. Hackmann- Buddhism as a Religion. P. 120

as Lu-Grub) అందురని, 'అశ్వఘోషుని' శిష్యుడు కావచ్చునని, 300 ఏండ్లు పనిచేసినని, మరి 300 ఏండ్లు జీవించినని, 'హాక్మన్' వ్రాసెను.⁴⁵ 'విలియమ్ గెమ్మెల్' తన వజ్రసూత్రములో (Diamond Sutra) క్రైస్తవ శకారంభములోని వాడని, క్రీ. శ. 194 లో చనిపోయెనని వ్రాసెను.⁴⁶ 'నాగార్జునుడు,' క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దములో జీవించియుండెనని, బి. భట్టాచార్య, యను భారతీయ విద్వాంసుడు వ్రాసెను⁴⁷. నాగార్జునుని కాలనిర్ణయమును గూర్చి నమ్మకముగా జెప్పవలెనన్న, కనిష్కుని కాలమున కెంతయో దూరమున నుండడు, అని యస్. బీల్ వ్రాసెను⁴⁸ "నాగార్జునుడు వేరు, నాగసేనుడు వేరని, 'నాగసేనుడు' 'మిలిండపన్హా' కర్తయని, ఈయన భిక్షువని, ఉత్తర భారతవర్షములోని వాడని, నాగార్జునుడు కుమారజీవుని ప్రకారము దక్షిణహిందూస్థాన వాసియని, బోధిసత్వుడని, నాగసేనునికి మీనాండరుకు క్రీ.పూ. 140 సంవత్సర ప్రాంతమున, సంవాదము జరిగెనని, నాగార్జునుడు యాధిగా కనిష్కుని కాలమునకు తరువాతవాడేనని, ఇటీవల జరిగిన ఆధునిక సిద్ధాంతముల నిర్ణయములబట్టి క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దాంతములో 'నాగార్జునుడు' నివసించెనని, 'నాగసేనుడు' నేర్పరియైన

⁴⁵ Ibid-P. 345.

⁴⁶ William Gemmel - The diamond Sutra P. IX and P. 167.

⁴⁷ B. Bhattacharya - An introduction to Buddhist esoterism, P. 26.

⁴⁸ S. Beal- Abstract of 4 lectures on Buddhist literature in China-P. 96.

తార్కికవిద్వాంసుడని, బుద్ధదేవుని ప్రాచీనసంప్రదాయముననుసరించిన శాఖవాడని, నాగార్జునుడు క్రొత్తశాఖను స్థాపించెనని, యక్షిణి, తంత్ర విద్యలలో బ్రవీణుడని, 'బీల్ వండితుడు' వ్రాసెను.⁴⁹ ఇంకను త్రిపిష్టప వాసుల లెక్కలనుబట్టి, నాగార్జునుడు బుద్ధనితర్వాత 600 ఏండ్లు జీవించియుండెనని, తారానాథుని ప్రకారము 600కు 71 ఏండ్లు తక్కువకాలము జీవించెనని, ఇతరుల లెక్కలప్రకారము, 600కు 29 ఏండ్లు తక్కువకాలము జీవించెనని, కొందరువ్రాసిరని, కాని తనయభిప్రాయములో అది నాగార్జునుడు జీవించినకాలము గాదని, బుద్ధుడు చనిపోయినతర్వాత 600 ఏండ్లకు 71 ఏండ్లు గాని 29 ఏండ్లు గాని తక్కువకాలమున నాగార్జునుడు జీవించెనని, త్రిపిష్టప వాసుల లెక్కలప్రకారము అళోకునికి ముందు 100 ఏండ్ల క్రితము బుద్ధుడుండెనని అభిప్రాయమని, పైవానినిబట్టి నాగార్జునుని కాలము క్రీ.శ. 166 నుండి క్రీ. శ. 200 ప్రాంతమని తేలుచున్నదని, అదియే అతిసమీపకాలమని, మనమీకాలమును చైనీయ, త్రిపిష్టప ఆధారములబట్టి నిర్ణయించవచ్చునని, నాగార్జునుడు సమస్తశాస్త్ర మెరింగినవాడని, సర్వవిదుడని, అతని మరణానంతర మతనికి స్థూపములు గట్టిరని, బుద్ధునివలె అతనిని బూజించిరని బీల్ వ్రాసెను.⁵⁰

⁴⁹ S. Beal— The age and writings of Nagarjuna Bodhisatva in Indian Antiquary. Vol. XV P. 353.

⁵⁰ Ibid—P 355 and P 356.

“ఇంకను ‘చైతీయభాషలో’ ‘సో—తో—సో—వో—’ అనగా బాగుగా లాగువాడు, లేక తోడువాడు, అని అర్థము. ‘సడ వాహ’ అని సంస్కృతమున నందురు. ‘ఇత్సింగు’ వ్రాతలప్రకారము ‘షి—యెన్—ఓ—కియ’ (స్వంతపేరు). ‘వాయుపురాణము’లో ‘సింధుక’ శబ్దము గలదు. ఈయన ఆంధ్రులలో మొదటివాడు. ఈశారవాహనుడు క్రీ. శ. 178-207 వరకుం డైనది, ఈయన ‘యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి’యై యుండవచ్చునని, ‘బీర్’ పండితుడు⁵¹ ల్లేఖించెను. పైకాలమే నాగార్జునయతి కాలమని పైవిద్వాంసుని అభిప్రాయము.

ఇంకను మహాగురు పరంపరలో నాగార్జునుడు 13వ వాడని, పార్శ్వదు 9వ వాడని, కనిష్క-సభ కథ్యక్షుడైనచో ‘అశోకుని’ తర్వాత 300 ఏండ్ల కుండెనని, క్రీ.శ. 70 లేక 75లో నుండెనని, ‘హానుత్సాంగు’ బుద్ధనిర్వాణము తర్వాత 400 ఏండ్ల కుండెనని, పుణ్యయశసు 10వ వాడని, అశ్వఘోషుడు 11వ వాడని, కపిమల 12వ వాడని, నాగార్జునుడు 13వ వాడని, అశ్వఘోషుడు కనిష్కుని సమకాలీనుడని, సంయుక్త రత్న పీఠక లోని 93, 94 కథలనుబట్టి రాజగు చంద్రుడు, కనిక, గాంధార కనిష్కులపేర్లు తెలియవచ్చుచున్నవని, 94వ కథలో నాయనకు ముచ్చురు మిత్రులున్నట్లు తెలియునని, ఆధ్యాత్మికగురువగు అశ్వఘోషు డొకడని, ప్రధానమంత్రియగు మో—చ—లో (మద్ర) ఒకడని, చై—లో—కియ (జరక) అను ఆయన ముఖ్య వైద్యు డొకడని, ‘నాగార్జునుడు’ క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దమునకు ముందటివాడు కాదని ‘బీర్’ లిఖించెను.⁵¹

⁵¹ Ibid P. 354.

ఇంకను 'పశానుత్సాంగు' జీవితచరిత్రలో 'బీల్' వండితు డిట్లు లిఖించెను. "నాగార్జునుడు కనిష్ఠునికి 100 ఏండ్ల తర్వాత నుండెనని నమ్మబడుచున్నది. అనగా రెండవశతాబ్దాంతములో నుండెను. ఇదియే 'సదవాహ' కాలము. ఈయన 'శింతు' (హిందు) ఏలెను. ఆయనకు పేరు 'స్యెంతో కియా'; (Shi-yen-to-Kia-Sindhuka) ఆయన ప్రాయశః సింధునదిమీద నివసించెను. విజయయాత్ర సల్పి దక్షిణకోస లను ఆక్రమించెను. నాగార్జునుడు ఆయనకు స్నేహపూర్వక ముగా నొక ఉత్తరమును బంపుచు దానిలో జీవితమును నీతిపథ మున నుంచుడని, మతసంబంధముగు సద్వర్తనమున గడపుడని హెచ్చరించుచు లిఖించెను.⁵² ఈయన అభిప్రాయప్రకారము క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దములో నాగార్జునుడున్నట్లు తెలియుచున్నది. "బుద్ధనిర్వాణము తర్వాత 400 ఏండ్లకు జంబూద్వీపమున కంత టికి 'కనిష్ఠుడు' రాజయెను."⁵³ కాని ఈకాలనిర్ణయము ఆధునిక పరిశోధనలబట్టి తప్పుని వేరుగా జెప్పవక్కరలేదు.

వాటర్సు ఇట్లు వ్రాసెను. "తారానాథుని ప్రకారము 'నాగార్జునుడు' 520 ఏండ్లు పైగా జీవించెనని తెలుచున్నది. అతని ముక్కురంధ్రములలోనికి నీరెక్కింది అతని జీవితమును పెంచెను. రాళ్లను బంగారుగా మార్చెను. ఆయన రసశాస్త్ర మెఱుంగును- (వెండి బంగారము చేయు విద్య). ఆయన రాజని ఒకరు వ్రాసిరి కాని అదితప్పు. అతనిజీవితము, కాలము జన్మ

⁵² S. Beal-Life of Hiuen Tsiang by Hwiu Li P. XX.

⁵³ Ibid — P. 203.

స్థానమునుగూర్చి సరియైన వృత్తాంతము తెలియదు. ఒక రీయన జన్మస్థానము పశ్చిమహిందూస్థానమనిరి. బహుజనాభి ప్రాయము ప్రకారము దక్షిణహిందూస్థాన వాసియని, విదర్భ (కోసల) యని తెలియును. టిబెటీయులు అధికకాలము నాలందాలో గడపెనందురు. బుద్ధనిర్వాణము తర్వాత 700, 500, 400 ఏండ్ల కుండెనని కొందరుప్రాసిరి. ప్రధాన గురువరంప రను బట్టి 13వ లేక 14వ ప్రధానగురువుగా నుండెనని, క్రీ.పూ. 212లో మరణించెనని, క్రీ.పూ. 482లో జన్మించెనని చెప్పబడుచున్నది. 'రాజతరంగిణి'ని బట్టి కనిష్ఠుని సమకాలీనమో, తరువాతవచ్చిన 'అభిమన్యుని' కాలమో యగుచున్నది.⁵⁴

రాజతరంగిణి ప్రకారము 'నాగార్జునుడు' కనిష్ఠు- సమకాలీనుడు. త్రిపిష్టపవాసులు 'నాగార్జునుడు' బుద్ధనితర్వాత 400 ఏండ్ల కున్నట్లు, దక్షిణదేశ జాథులు 500 ఏండ్ల తర్వాత నున్నట్లు చెప్పుదురు. 'వీబరు' రచిత భారతీయ సారస్వత చరిత్రమును (288పుట) బట్టి దక్షిణదేశ జాథులకంటె ఉత్తర దేశ జాథులు ప్రామాణికులని, 'నాగార్జునుని' కాలముకూడ సరియైనదని 'వీబరు' అభిప్రాయపడెనని తెలియును గాని ఉభయలవ్రాతలు తప్పుగానే కాన్పించుచున్నవి.

'రాజతరంగిణి' ప్రకారము 'అభిమన్యుడు' కాశ్మీరమేలి నపుడు నీలపురాణ సంబంధవిషయముల వదలి, వేదముల నెఱుగుచుండిరని తెలియుచున్నది. అభిమన్యుడు కనిష్ఠుని పుత్రుడు. కల్హణుని ప్రకారము హవిష్కుడు, జస్కుడు, అభి

⁵⁴ T. Watters - On Yuan Chwang's travels Vol II. P. 202.

మన్యుడు వీరెల్లరు కనిష్కపుత్రులు. నాగార్జునయతి, అభి
మన్యుని సమకాలీనుడైనచో క్రీ. శ. రెండవ శతాబ్దాంతము
కావచ్చును.

తారానాథుని వ్రాతలనుబట్టి, 'వరరుచి కాత్యాయనుడు' ఉదయన ఆస్థానమునందు పురోహితుడుగా నివసించెనని, ఆయనసోదరుడు తరువార కొంతకాలమునకు 'శారవాహవ రాజుకు మంత్రిఅయినని తెలియుచున్నది. దీనిప్రకారము 'వరరుచి కాత్యాయను'నికి నాగార్జునుడు సమకాలీనుడని తెలియుచున్నది."⁵⁵ 'వరరుచి కాత్యాయనుడు క్రీ.పూ. 3వ శతాబ్దమువాడు. అప్పటికి నాగార్జునుడులేడు. అందుచే ప్రవ్రాత సత్యదూరముగా నున్నది.

ఇంకను తారానాథు డొక సాంప్రదాయమును పేర్కొను చున్నాడు. దీనిప్రకారము 'నాలందా'లోని విద్యాలయముల విషయములో నమితశ్రద్ధ గైకొనినవారు 'నాగార్జున ఆర్యదేవు' లని (క్రీ.శ.-100) తెలియును. బహుకాలముగా వాడుకలో నున్న ఇంకొక సాంప్రదాయమును 'తారానాథుడు' పేర్కొను చున్నాడు. 'సువిష్ణు' అను 'నాగార్జునుని' సమకాలీనుడు 'నాలందా'లో 108 విద్యాలయములను, అభిధర్మశాస్త్రము వరసముగాకుండుటకు స్థాపించెనని తెలియును. ఈలక్ష్యముతో 'నాగార్జునుడు' పేర్కొనబడుటచేత అది క్రీ.శ. 2వ శతాబ్దము నకు బూర్వము కాదని చెప్పవచ్చును.⁵⁶ అని 'సంకాలియా'

⁵⁵ Indian Antiquary-XVI-P 169-S. Beal.

⁵⁶ Sankalia - The University of Nalanda. P. 35 Also see Taranatha - History of Buddhism in India P. 72.

వ్రాసెను. కాని తారానాథుడు పేర్కొన్న నాగార్జునుడు సిద్ధనాగార్జునుడు కావచ్చును. 'నాలందా'లో 108 విద్యాలయములును క్రీ. శ. 7 వ శతాబ్దములో నాలందాలో నేర్పడియుండవచ్చును. క్రీ. శ. 2 వ శతాబ్దములో 'నాలందా'లో విద్యాలయ మేర్పడలేదు. 'సూత్రకృతాంగ' అను జైనగ్రంథము 'నాలందా'ను పేర్కొన్నను ఈవిషయము చెప్పుదాయెను. పైగాధలోని 'సువిష్ణు' వెవరో తెలియకున్నది, బహుశ క్రీ. శ. 7 వ శతాబ్దములోని ఒకరాజుగావచ్చునని ఊహ కల్గుచున్నది.

“మాధ్యమిక శాస్త్రకర్త 'ఆచార్య నాగార్జునుడు' క్రీ. శ. 200 సంవత్సర ప్రాంతమున నివసించెనని, అనేక తంత్రశాస్త్రములకు కర్తయగు, 'నాగార్జునుడు' క్రీ. శ. 650 లో నివసించెనని, 'ఆయ్యస్వామిశాస్త్ర' వ్రాసెను.⁵⁷

మహాయాన వింశక ఉపోద్ఘాతములో, విమలేశ్వర భట్టాచార్యులుకూడ మొదటినాగార్జునుడు క్రీ. శ. 200 లోనివాడని రెండవనాగార్జుడు, క్రీ. శ. 7 వ శతాబ్దములోని మొదటి ఏబది ఏండ్లలో నివసించినాడని, నమ్మబడుచున్నదని వ్రాసెను.⁵⁸ ఒక సాంప్రదాయప్రకారము 'నాగార్జునుడు' 60 ఏండ్లు జీవించి మరణించి, సుఖావతికేగెనని, ఈయన జగ్గయ్యపేట శిలాశాసనములో పేర్కొనబడినాడని, ఇంకొక దానిప్రకారము 100 ఏండ్లు జీవించెనని, ఇంకొక కల్పితగాథా సాంప్రదాయప్రకా

⁵⁷ Aiyaswamy Sastry N - Bhava Sankranti Sutra - Introduction P XXII and XXIII

⁵⁸ Vidhusekhara Bhattacharya - Mahayana-Vimsaka - P. 3.

రము 5 శతాబ్దములకు పైకాలమువరకు జీవించినని (Wassilief B 318, Tar 73) 'హానుత్సాంగు' ఆయనను ప్రపంచములోని భానుచతుష్టయములో నొకడని పేర్కొనెనని దేవ, కుమారలబ్ధి, అశ్వఘోషులతోపాటు యాయన యొక డని, తురుష్కస్థానపు రాజులతర్వాత వెనువెంటనే నాగార్జునుడు జీవించియుండెనని, 'రాజతరంగిణి కర్త' వ్రాయుటచేత మనము 'నాగార్జునుని' రెండవశతాబ్ద మధ్యములోగాని, క్రీ. శ. 150-200 మధ్యకాలములోగాని 'నాగార్జునుడు' జీవించియుండెనని, నిర్ధారణ చేయవచ్చునని, 'హెచ్. కెరన్' అను ప్రామాణిక విద్వాంసుడు వ్రాసెను.⁵⁹ "అశ్వఘోషుని తర్వాత నాగార్జునుడు వచ్చునని, క్రీ. శ. 125-200 మధ్యకాలములో నెప్పుడైన జీవించి యుండవచ్చునని ఆయన 300 ఏండ్లు జీవించెనను గాథ భావరహితముగాదని" 'ఎలియట్' పండితుడు వ్రాసెను.⁶⁰

'ఆర్యదేవుడు' దక్షిణదేశీయుడు; క్రీ. శ. 3వ శతాబ్దములోనివాడు. నాగార్జునుడు దక్షిణదేశవాసియని, జార్థమతము బోధించెనని, 300 ఏండ్లు మత బోధము చేసెనని, త్రిపిప్పవాసుల లెక్కప్రకారము 600 ఏండ్లుకు మరణించెనని, ప్రాయశః 'నాగార్జునుడు' క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దాంతములో జీవించెనని, 'రాజతరంగిణికర్త, కెరన్, హాకోబ్' వ్రాతలబట్టి చెప్పవచ్చునని,

⁵⁹ H. Kern - Manual of Indian Buddhism P. 122.

⁶⁰ Sir Charles Eliot - Hinduism and Buddhism Vol. I - P. XXXII-

ఈయనకు మహాయాన మతమువలన పేరుగల్గెనని, ఉత్తర హిందూస్థానములో నీయనను బుద్ధుడందురని, జి. కె. నారాయణ వ్రాసెను.⁶¹ రాజతరంగిణి కర్త 'కల్హణుని,' వ్రాతల ప్రకారము నాగార్జునుడు కనిష్కుని సమకాలీనుడు అని తెలియుచున్నది.⁶² ఈయన అనంతరము వచ్చిన 'అభిమన్యుని' సమకాలీనుడని యొకచోట నుండుటచేత, కనిష్కుడు క్రీ. శ. 151 వరకు రాజ్యమేలుటచేత తరువాత 'అభిమన్యుడు' వచ్చినచో, క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దాంతములో నాగార్జునుడు వున్నట్లు చెప్పవచ్చును.

ప్రధానగురువరంపరలో, అశ్వశ్శామనితర్వాత ఈయన పేరుండుటచేత, ప్రాయశః నాగార్జునుడు అశ్వశ్శామని శిష్యుడై యుండవచ్చునని, 'నాగార్జునుడు' లామాల అను శ్రుతిప్రకారము, కనిష్కునిసభలో చాల ముఖ్యమైన పాత్ర యని, సభలో నీయన పాల్గొనెనని చెప్పుదురుగాని, అది విశ్వాసార్హము గాదని, ఆకాలమునాటికి ఆయనపుట్టుకయే అనుమానాస్పదముగా నున్నదని, క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దములోనివాడని, విదర్భవాసీయని, (బీరారు) నాలందా భిక్షువని, బుద్ధగయలోని బ్రహ్మాండమైన 'గంధోలదేవళము'కు చుట్టును బయటప్రాకారము గట్టించెనని, లామాలు చెప్పుకొందురని, కాని ఈదేవాలయ ప్రాకారము అంతకుపూర్వమే కట్టించబడినదని

⁶¹ G. K. Narayana - Literary history of Sanskrit Buddhism P 92 and 93.

⁶² A. Weber-Indian Wisdom P. 287 (1914)

‘వాడెల్’ పండితుడు వ్రాసెను. ⁶³ నాగార్జునుడు క్రీ. శ. 160—194 ప్రాంతపువాడని, మహాయాన శాస్త్రముల రచించినని, వీనిని చైనీయభాషలోనికి మార్చలేదని, టి. రిచర్డు వ్రాసెను. ⁶⁴ నాగార్జునుడు బ్రాహ్మణుడని, క్రీ. శ. రెండవ శతాబ్దములోనివాడని, దక్షిణహిందూస్థాన వాసియని, జపానీయ లేఖకుల వ్రాతలనుబట్టి ఈయనకు కనిష్క-సభతో నట్టి సంబంధము లేదని తెలియుచున్నదని, ‘ఆర్థర్ లాయడ్’ అను విఖ్యాతలేఖకుడు వ్రాసెను. ⁶⁵ ఈయన మహాయాన ప్రచారకుడని, బ్రాహ్మణుడని, దక్షిణదేశ వాసియని, క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దములో నివసించినని, తెలియుచున్నదని ‘కోట్సు’ వ్రాసెను. ⁶⁶

‘కుమారజీవుని’ వ్రాతలప్రకారము నాగార్జునుడు క్రీ. శ. 113-213 వరకు, ఆర్యదేవుడు క్రీ.శ. 163—263 వరకు, కుమారలత శిష్యుడు ‘హరివర్మ’ క్రీ.శ. 260 లేక క్రీ.శ. 270 ప్రాంతమున నున్నట్లు తెలియుచున్నదని ‘వింటర్ నిట్జ్’ వ్రాసెను. ⁶⁷ ఇంకను

⁶³ L. A. Waddell— Buddhism of Tibet P. 10.

⁶⁴ T. Richard—The new testament of higher Buddhism P 105 and 107. (1910).

⁶⁵ Arthur Lloyd—The creed of Half Japan. P.105.

⁶⁶ H. H. Coates — Honen—The Buddhist Saint. P. 209.

⁶⁷ M. Winternitz — History of Indian literature Vol. II P. 348.

‘బోధిసత్వ నాగార్జునుడు’ ‘హస్క, జస్క, కనిష్క’ రాజుల కాలములో కాశ్మీరములో విఖ్యాతుడై యుండెనని⁶⁸ ఈయననుగూర్చి ఇంకను ఉల్లేఖించుచు ‘క్రీ.శ. 166—196’ వరకు పాలించిన ‘గౌతమీపుత్ర యజ్ఞశ్రీ’ రాజ్యకాలములోనికి ‘నాగార్జునుడు’ వచ్చునని,⁶⁹ ఇంకను క్రీ.శ. 1వ శతాబ్దములోని ‘సథర్మ పుండరీకము’ ను ‘నాగార్జునుడు’ పేర్కొని యుండుటచేత, ఈయన ప్రాయశః క్రీ.శ. 2వ శతాబ్దములోనే జీవించియుండెనని పైలేఖకుడు వ్రాసెను.⁷⁰

పైనపేర్కొన్న మువ్వురు తుక్కమగ్ధాన రాజులు మూడు పట్టణములు వారిపేరున నిర్మించిరని, కవిత్రకార్యముల జేసి నారని, కాశ్మీరదేశ చరిత్రము తెల్పుచున్నది. వీరు ఒహుశ ‘హవిష్క, వళిష్క, రెండవకనిష్కులు’ కావచ్చును.⁷¹

‘నాగార్జునుడు’ యాగికక్రియలచే సిద్ధిపొందెనని రసాయన సిద్ధులు పొందినవాడని వ్రస్తుతము లభించు ‘సుశ్రుతసంహిత’ నాగార్జునకృత వృద్ధ సుశ్రుతముయొక్క పునఃసంస్కరణమని ‘మహాయాన దార్శనిక నాగార్జునుడు, సిద్ధనాగార్జునుడు’ ఒకటియేనని, ఈయన సిద్ధిశాస్త్రము, జననశాస్త్ర విషయిక, అమూల్య గుహ్యజ్ఞానముయొక్క ఛందారమై యుండెనని, ఈయన క్రీ.శ. 150లోని వాడని, ‘జయచంద్ర విద్యాలంకారు’

⁶⁸ Ibid—P 303.

⁶⁹ Ibid—P 348.

⁷⁰ Ibid—P 303.

⁷¹ H. R. Rai Choudary—Political history of Ancient India—P. 317.

అను భారతీయవిద్వాంసుడు తన “ఇతిహాసప్రవేశ, భారతదేశకే అమరరత్న” అను గ్రంథములలో వ్రాసెను. ఇంకను ‘ఇతి హాసప్రవేశ’లో అశ్వఘోషుని ఉత్తరాధికారి తర్వాత ఉత్తరాధికారి యగుటచేత, ‘అశ్వఘోషుడు’ కనిష్ఠ- సమకాలీను డగుటచేత నీయన క్రీ. శ. 150లోని వాడని, అశ్వఘోషుని ప్రశిష్యుడని ‘లోహశాస్త్రము’ కూడ రచించెనని, పాదరస యోగమును జేయు విధిని బయటపెట్టి రసాయనజ్ఞానమును వృద్ధిజేసెనని, సుశ్రుతగ్రంథమును సంపాదించెనని, వ్రాసెను. మిగత వెట్లున్నను, ‘దార్శనిక నాగార్జునుడు సిద్ధనాగార్జునుడు’ ఒకటియేనని వ్రాయుట గొప్పపొరపాటే యగుచున్నది.

‘నాగార్జునుడు’⁷² సుశ్రుతమును సంస్కరించెనని చెప్పబడు చున్నది. కాని ఏనాగార్జునుడో వివరించలేదు. ‘నాగార్జునుడు’ మహాయాన సిద్ధాంతముల నొకవద్ధతిలోనికి గూర్చెనని, ఈయన బ్రాహ్మణుడని, క్రీ. శ. 200 ప్రాంతపువాడని, ‘మాక్ష్ నాలు’ వ్రాసెను.⁷³

‘మీనాండరు’ అను ‘బాక్టీయా గ్రీకురాజు’, పశ్చిమ భారతవర్షమునంతయు ‘గంగానది’ వరకు జయించెనని, ఈయన బౌద్ధయతి, దాగ్ధనికుడు, తత్వవేత్తయగు ‘నాగార్జునుని’తో మత విషయిక చర్చలు జరిపెనని, బౌద్ధగ్రంథములనుబట్టి యెఱుగ వచ్చునని, ఈయన క్రీ. పూ. 150లోని వాడని, దత్తుపండితుడు వ్రాసెను.⁷⁴ కాని ఈయూహ తప్పనుటలో సందియములేదు.

⁷² A. A. Macdonall-India's Past, P. 177(1927)

⁷³ Ibid. P. 64.

⁷⁴ R. C. Dutt-Ancient India P. 119.

‘మీనాండరు’ క్రీ. పూ. 150 నాటివాడు; గంగానదివరకు విజయయాత్ర సల్పిన ఈయనభూపతితో మతవిషయక చర్చలు జరిపినది ‘నాగసేనుడు’కాని, నాగార్జునున బోధిసత్వుడు కాదని, ‘మిలిందపస్తా’ యను పాళిగ్రంథమునుబట్టి యెఱుంగవచ్చును. ‘నాగసేనుడు’ భిక్షుపాత్రల, బుద్ధనివస్త్రముల, బుద్ధవిగ్రహముల బూజించుట మున్నగువానిని దీప్రముగా నాక్షేపించెను. అప్పటికి బుద్ధవిగ్రహపూజ యగారంభించి యుండవచ్చును. క్రీ. పూ. 50వ సంవత్సర ప్రాంతమునాటి బౌద్ధగ్రంథములు విగ్రహారాధన నంగీకరించినట్లు తెలియుచున్నది. ‘నాగార్జున బోధిసత్వుని కాలములో ‘మీనాండరు’ ఆను యవనభూపతి యెచటను గాన్పించడు. మహాయాన శాఖలో విగ్రహారాధనకు ప్రాధాన్యతగలదు. ఈకారణములచేత ‘దత్తు’గారి యూహ సరికాదు.

దత్తుగారి వ్రాతలజూచియే కాబోలు, 1926 ‘సిప్టెంబరు భారతిలో, ‘ఆంధ్ర శేషగిరిరావుపంతులుగారు’ ఆంధ్రసామ్రాజ్యమును గూర్చి వ్రాయుచు, ‘నాగార్జునుడు’ ‘యజ్ఞశ్రీ’ కాలమున జీవించియుండెనని, ఆంధ్రచరిత్రకారునియభిప్రాయమనియు క్రీ.పూ. 150లో గంగానదిపర్యంతము విజయయాత్రసల్పిన గ్రీకు ‘మీనాండరు’తో మతవిషయమై, ఈ సిద్ధనాగార్జునుడు చర్చించియుండెనని, ఒకపాళీగ్రంథము సాయమున ‘రమేశచంద్రదత్తు’ నిర్ణయించుటచేత, ఆంధ్రచరిత్రకారుని వ్రాత సరికాదనవలయునని వ్రాసెను. వీరిచ్చిన ‘యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి’ కాలము క్రీ. శ. 184-213; కీ. శే. చక్రవర్తిరావు గారుకూడ ‘హిందూమహా

యుగము'లో నీకాలమునే యిచ్చిరి. ఆధునిక పరిశోధనలకు బట్టి వీరిచ్చిన కాలము సరికాదు. 'మీనాండరు'తో వాదన చేసినది 'నాగసేనుడు' కాని, 'నాగార్జునుడు' కాదు. ఈ 'నాగార్జునునికి' 'సిద్ధనాగార్జునుడను' పేరులేదు. అందుచేత 'దత్తు'గారి వాదనలవలె, శేషగిరిరావుగారి వాదనకూడ సరిలేదు.

'అల్బరూని' (క్రీ. శ. 1030) రసాయనిక విద్యనుగూర్చి తెల్పుచు ఈవిద్యలో ప్రఖ్యాతిగాంచినవాడు నాగార్జునుడని, ఈయన సోమనాథదగ్గర 'దైహిక' దుర్గవాసియని, దానిలో నాయన ప్రవీణుడని, ఈవిషయముపై ఆయన సారాంశముతో గూడిన గ్రంథమొందు వ్రాసెనని, అట్టిగ్రంథ మరుదుగా లభించునని మాకు పూర్వము శతాబ్దముక్రిత మాయన జీవించి యుండెనని వ్రాసెను.⁷⁵ అల్బరూని క్రీ.శ. 1030లో 'ఁజిసీ ముహమ్మదు'తో బాటు భారతభూమికి వచ్చెను. ఒకశతాబ్దము పూర్వమనగా క్రీ.శ. 930లో 'నాగార్జునుడు' ఉండెనని భావము. కాని యాకాలమున 'నాగార్జునుడు' గాన్పించడు. రస, రసాయనవేత్తయగు నాగార్జునుని, 'పశానుత్సాంగు' పేర్కొనెను. అతని వ్రాతలనుబట్టి క్రీ.పూ. 100లో నాగార్జునుడుండెనని, 526వండ్లు జీవించెనని తెలియుచున్నది. కాని ఇది చారిత్రక సత్యము కాజాలదు. క్రీ.శ. 7వ శతాబ్దములోని 'హర్షచరిత్ర కర్త బాణకవి' ఒక్కనాగార్జునునే పేర్కొనెను. అప్పటికి 'సిద్ధనాగార్జునుడు' ప్రఖ్యాతిగాంచలేదేమో! 12వ శతాబ్దములోని రాజతరంగిణికర్త 'కల్లణుడు' ఒకేనాగార్జునుని

⁷⁵ Dr. Edward C. Sachua — Alberuni's India—Chap. XVII—P 189.

బేర్కోనను. 'అల్బరూని' వర్ణించిన నాగార్జునుడు క్రీ.శ. 7వ శతాబ్దములోని 'సిద్ధనాగార్జునుడేమోనని' యూహ కల్పించున్నది. రసరత్నాకరకర్త 'నాగార్జునుడు' రసగాస్త్రవేత్త యగుచున్నాడు; పి. సి. రే, క్రీ. శ. 7 లేక 8వ శతాబ్దములో నాగార్జును డుండెనని వ్రాసెను.

'సతీశచంద్ర విద్యాభూషణుని' అభిప్రాయప్రకారము నాగార్జునుడు క్రీ.పూ. 333లో జీవించియుండెనని తెలియుచున్నది. కాని దీనికి తగుప్రమాణములు లభించవు. 'కనిష్కుఁడుహరాజు' సమకాలీనుడని కొందరు, కనిష్కుని నాల్గవ బౌద్ధసభ కేగెనని కొందరు వ్రాసిరి. సభాకాలమున జన్మించిన ప్రమాణములు గలవుకాని, సభకేగిన ఆధారములు లేవు. వి. ఏ. స్మిత్ అను చరిత్రకారుని అభిప్రాయప్రకారము 'నాగార్జునుడు' ప్రాంతవరకు 'కనిష్కుని' సమకాలీనుడనియే తెలియుచున్నది.^{7 8} క్రీ. శ. 162సంవత్సర ప్రాంతమున 'నాగార్జునుడు' జీవించియుండెనని, స్మిత్ అభిప్రాయమై యున్నది.

'యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి' కాలమున నాగార్జునుడుండెనని, ఆంధ్ర చరిత్ర చరితాననుని యభిప్రాయమైయున్నది. ఈ 'శాతకర్ణి' క్రీ. శ. 184-213 వరకు 29 ఏండ్లు రాజ్యమేలెనని, చీనా దేశ చరిత్రకారు లీయనను 'యజ్ఞాయ్' అని పేర్కొందురని క్రీ. శ. 204వ సంవత్సర ప్రాంతమున నీరాజు, చీనాతో రాయ బారము నడపెనని, 'వి. ఏ. స్మిత్' వ్రాతలబట్టి ఈరాజు వాణిజ్యవ్యాపారాదులు సముద్రముపై జరిపినట్లు తెలియు

^{7 8} V. A. Smith—Oxford History of India

చున్నది.⁷⁷ 'గౌతమీపుత్ర యజ్ఞశ్రీ' శాతకర్ణి' మిగుల బల
వరాక్రమములు గలవాడు. క్రీ. శ. 166-196 వరకు లేక
కొంచెము ముందో, 'యజ్ఞశ్రీ' రాజ్యమేలెనని 'స్మిత్' వ్రాసెను;
క్రీ. శ. 173-202 అని యొకచోట వ్రాసి, 7 లేక 8 ఏండ్లు
ముందే అయిఉండవచ్చునని కూడ స్మిత్ వ్రాసెను.⁷⁸ ఈ 'యజ్ఞ
శ్రీ' శాతకర్ణి' కాలమున 'నాగార్జునాచార్య' నుండెనని,
క్రీ. శ. 184-200 మధ్యకాలములో నీయతి జీవించెనని కీ.శే.
వీరభద్రరావుగారు వ్రాసిరి. 'వింటర్ నిట్జ్' పండితుడు 'యజ్ఞశ్రీ
శాతకర్ణి' కాలమే సరియనను. కీ. శే. లక్ష్మణరావుగారు
'నాగార్జునునికాలము క్రీ. శ. 137-194 అని హిందూమహా
యుగములో వ్రాసిరి. వీరభద్రరావుగారిచ్చిన జననసంవత్స
రము, లక్ష్మణరావుగారిచ్చిన మరణసంవత్సరము సరిగానే
యున్నవి.

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు క్రిందట నొక భారతిలో
వ్రాయుచు, క్రీ. పూ. 1 వ శతాబ్దములోగాని, క్రీ. శ. 1 వ
శతాబ్దములోగాని, 'నాగార్జునుడు' ఉండవచ్చునని 'లంకావ
తారము, అను గ్రంథమునుబట్టి చెప్పవచ్చుననిరి. కాని ఇది కేవ
లము నిరాధారముగా నున్నది. పండిత జవహరిలాలు నెహ్రూ
మహాయాన దార్శనికుడగు 'నాగార్జునుడు' క్రీ. శ. 1వ శతాబ్ద
ములో నుండెనని తన 'డిస్కవరీ ఆఫ్ ఇండియా' అనే గ్రంథ

77 చి. వీరభద్రరావు-ఆంధ్రచరిత్రాసంగ్రహము. ౧ సం-పుట 152,
153, 154.

78 V. A. Smith-oxford History of India
P. 134

ములో వ్రాసియుండెను. తానట్లు చెప్పుటకు గల కారణముల నూచించరైరి.

‘తిబ్బతీభాష’లో ‘డబ్బుయు. యల్. కాంప్ బెల్, ‘శేఖదన్’ (సంస్కృతములో ప్రజ్ఞాదండము) అను గ్రంథమును సంపాదించి, దానిభూమికలో, ‘నాగార్జునుడు’ క్రీ. శ. 100లో జీవించియుండెనని వ్రాసెను; కాని ఆధారములు చూపరైరి.

టర్కీరాజుల అనంతరము అనగా క్రీ. శ. 150 లోనో లేక రెండవశతాబ్ద మధ్యముననో, అంతముననో నాగార్జునుడున్నటు నమ్మబడుచున్నదని, ఈయనకాలము క్రీ.శ. 200 అని, ‘కనిష్క సభాకాలమున’ నీయన జననమని, శ్రీనివాసాచారి రామ స్వామిఅయ్యంగార్లు వ్రాసిరి.⁷⁹ ఎ. కుమారస్వామి, ఈయన బ్రాహ్మణుడని, క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దములోనివాడని వ్రాసెను.⁸⁰

వీబరు ఇట్లువ్రాసెను. “ఆలాగుననే త్రిపిష్టకవాసులు, నాగార్జునుని —రాజతరంగిణి ప్రకారము— కనిష్కుని సమకాలీనుని జేయుదురు. ఈకనిష్టుడు బుద్ధునితర్వాత 400 ఏండ్లు కుండెను. దక్షిణదేశ బౌద్ధులు, 500 ఏండ్లు తర్వాత జీవించెనని యందురు. ఉత్తరదేశ బౌద్ధులు దక్షిణదేశ బౌద్ధులకంటె ఈవిషయములో ప్రామాణికులుగా గాన్పించు చున్నారు.

⁷⁹ C. S. Srinivasachari and M. S. Ramaswamy Ayyangar—A History of India—part I P 115 (1944)

⁸⁰ (a) A. Coomaraswamy—Buddha and the Gospel of Buddhism. P. 243.

నాగార్జునుని కాలనిర్ణయముకూడ సరిగానే యున్నది.”⁸⁰ బుద్ధనితర్వాత 570 ఏండ్లు కాదని 400 ఏండ్లు అయిఉండవలెనని అది ‘కనిష్క’ని సభాకాలమని, అప్పటివాడే నాగార్జునుడని వీబరు ‘రాజతరంగిణి’ ప్రకారము ‘నాగార్జునుడు’ ‘కనిష్క’ సమకాలీనుడని తెలియుచున్నదని అభిప్రాయపడెనుగాని ఇది తప్పుగా నున్నది.

‘కాశ్మీర రాజచరిత్ర’ యగు ‘రాజతరంగిణి’లో ‘కల్లణుడు’ ప్రాచీనకాలములో ‘నాగార్జునుడు’ బుద్ధభగవానుని నిర్వాణ మైన తర్వాత 250 ఏండ్ల కుండెనని, ఆయన సమయములో బౌద్ధధర్మము ప్రబలిపోయెనని, ఆయన వడహద వనములో జీవించెనని, మహాయాన సాంప్రదాయమునకు జెందియుండెనని వ్రాసియుండెను; కాని ‘బుద్ధదేవుడు’ క్రీ. పూ. 477లో జని పోయెనని ఆధునికపరిశోధనలు నిర్ణయించుచున్నవి. ఈయన తర్వాత 250 ఏండ్ల కనగా, క్రీ. పూ. 227 ప్రాంత మగుచున్నది. అప్పటికి ‘నాగసేనుడు’కూడ కాన్పించడు; కాన ‘కల్లణుని’ వ్రాత తప్పని చెప్పవచ్చును.

వాటర్సు ఇట్లువ్రాసెను. “లంకావతార సూత్రములోని ఆఖరుశ్లోకములలో నాగార్జునుని భవిష్యత్తులోని చర్య ముందుగా వర్ణించబడినది. ‘కుమారజీవుని’ చేతనే అతని జీవితచరిత్ర వ్రాయబడినదని, మనము తలంచినచో (న్యాయముగాదాని అనువాదకుడు) క్రీ. శ. 3వ శతాబ్దములో ఆయన జీవించియుండెనని, రాజులగు ‘కనిష్క, కిలిక’ పేర్లు

⁸⁰ A. Weber-Indian Wisdom P 287.

వసుమిత్ర, అశ్వఘోషపేర్లు, కాత్యాయనపుత్ర, భర్మగుప్త, రాహులభద్ర, యనువారిపేర్లు నాగార్జునునివని చెప్పబడు గ్రంథములలో గాన్నించుచున్నవని, అందుచేత మనము 'నాగార్జునుని' మూడవ శతాబ్దములోనివాడని ధ్రువపర్చ వచ్చునని, చైనీయభాషలో నాగార్జున లిఖితములు 20 గ్రంథము లున్నవని యెఱుంగుదుము⁸¹ అనిచెప్పెను. కాని వాటర్సు సిద్ధనాగార్జునునిగూర్చి యెఱుంగడామెను.

కొందరు చరిత్రకారులు 'నాగార్జునుడు' క్రీ. శ. 135-163 మధ్య రాజ్యమేలిన 'వశిష్టపుత్ర శ్రీపులమావి' కాలమున నుండెనని వ్రాసిరికాని, ఈయనకాలముననే నాగార్జునయతి జన్మించి యుండెనని చెప్పవచ్చును; కాని నాగార్జునయతికి సంఘారామము నిర్మించిన బౌద్ధరాజు ఈయనయే యనుట కాధారములు లభించకున్నవి.

క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దములో దక్షిణభారతములో ప్రసిద్ధ బౌద్ధాచార్యుడు 'నాగార్జునుని' జన్మయెనని, బుద్ధోపదిష్ట త్రిలక్షణము, ప్రతీత్య సముత్పాద సిద్ధాంతముల ఆధారము మీద ఒక అత్యంత గంభీరదర్శనము నీయనవ్రాసెనని, 'భిక్షు జగదీశ కాశ్యపులు' 'బౌద్ధదర్శనము' లో వ్రాసియుండెను.

'గౌతమీపుత్ర సిరియానకాతకర్ణి' 29 ఏండ్లు రాజ్యపాలన చేసెనని కె. గోపాలాచారి అను చరిత్రకారుడు వ్రాసియుండెను. హర్షచరిత్రములో బాణుడు, యతియగు నాగార్జునుని బేర్కొ-

⁸¹ T. Watters-on Yuan Chwang's Travels Vol II—P. 204.

నెనని, ఈయనను 'నాగ' యనువాడు నరకమునకు దీసికొని పోయెనని, అచట నాగరాజును బహుమతిగా ముత్యాలహారము నిమ్మని కోరెనని, దానినివ్వగా కైకొనెనని, నరకమునుండి బయటకు వచ్చినపిమ్మట, అతనిమిత్రుడైన 'శాతవాహనునికి' ఇచ్చివేసెనని, ఈరాజు మూడుసముద్రముల కధిపతియని, కోవెల్ (Cowell) థోమస్ (Thomas) వ్రాతల ప్రకారము, ఈరాజు జంటు, ప్లక్ష, సామలనేతెనని తెలియుచున్నది. 'వాటర్సు' కూడ దీని నుదాహరించెను. దక్షిణకోసల ముఖ్యనగరము నైరుతిమూల 300 లీల దూరములో నుండెను. 'సిరియానుని' కాలములోనే నాగార్జునుడు ఉండుటచేతను, ఈయనయే శాతవాహనరాజ్యములో తూర్పు, పశ్చిమ దక్కను నేలిన ఆఖరు గొప్పరాజగుటచేత, 'ఈశాతవాహనుడే' పూననాగార్జునునికి సమకాలీనుడు కావచ్చునని, మాధవీపుత్ర శకసేనునికి కూడ వర్తించునని, పైచరిత్రకారుడు వ్రాసియుండెను గాని,⁸² ఈ యూహలు సరియనుట కాధారములు లభించవు.

'కె. ఆర్. సుబ్రహ్మణ్యన్' తన ఆంధ్రచరిత్రములో నాగార్జునుని గూర్చి యుల్లేఖించుచు నాగార్జునుడు రెండవశతాబ్దము లోని వాడని అనేకవాదనలచే చెప్పవచ్చునని 3వ శతాబ్దములోగూడ నాగార్జునుడు 10 ఏండ్లలో, 20 ఏండ్లలోజీవించియుండ

⁸² K. Gopalachary-The Early History of the Andhra Country P. 70.

వచ్చునని అభిప్రాయమొసంగిరి.⁸³ కాని ఈ అభిప్రాయముతో మేము ఏకీభవింపజాలము.

టిబెటియ చరిత్రకారుడు 'తారానాథుడు' క్రీ. శ. 180-220 లకు సదుమ 'నాగార్జునుడు' ఉన్నవాడని కాలసిద్ధ్యము చేయుచున్నవాడని, 'వీరభద్రరావుగారు' వ్రాసిరి.⁸⁴ ఈ 'లామాతారానాథుడు' క్రీ.శ. 1573లో జన్మించి, 'జొనాంగ్' సంఘారామములో జడివి, 'మంగోలియా'లో జనిపోయినట్లు 'అష్టిన్ వాడెల్' (Austine Waddell) వ్రాతలబట్టి తెలిసికొనవచ్చును.

'సుజుకి' (Suzuki) వ్రాతలనుబట్టి బుద్ధమరణానంతరము 800 ఏండ్ల తర్వాత నాగార్జునుడు దక్షిణహిందూస్థానములో నొక ఇనుపగోపురమును దెరచెనని, అచట 'బుద్ధుని' బోధల దెలిసికొననని, ఈమతమును 'నాగబోధి(Ryuchi)కి జెప్పినని ఆయనహిందూదేశములో బ్రచారముచేసినని, ఆయనశిష్యులు చేనాకు గైకొనిపోయిరని, వారిపేర్లు 'శుభకరసింహుడు' వజ్రబోధి, యని, తరువాత క్రమముగా 'అమోఘవజ్రానికి' కైక్వా'కు, శుభకరసింహునివలన దెలిసినని, కైక్వా' దీనిని గొప్పభిక్షువగు 'బుద్ధినహైందునికి', 'కోబోదైక్షి' యోగికి

⁸³ K. R. Subrahmanian M. A. -Buddhist Remains in Andhra and Andhra History P-59. "Various arguments may be put forward to fix the age of Nagarjuna in the second century A. D. Perhaps he lived on for a decade or two in the third century also.

⁸⁴ చిలుకూరి వీరభద్రరావు-ఆంధ్రులచరిత్ర, 1వ భాగము పుట154.

బోధించెనని, ఆయన, 'చైనాలో' దీనిని నేర్చెనని, ఈగురువుల నందరిని, అష్టమహాగురువులని పిల్చురని, జపానీయలేఖకులు వ్రాసిరి." ⁸⁵

ఈ వ్రాతప్రకారము బుద్ధదేవుని మరణము క్రీ. పూ. 477 లో జరుగుటచేత, 800 ఏండ్ల కనగా, క్రీ. శ. 323 లగు చున్నది. ఈసంవత్సరమునాటికి నాగార్జునుడుగాని, ఆయన శిష్యులుగాని లేరు; కాన ఇది తప్పని రూఢిగా చెప్పవచ్చును.

ఈయనకాలము బుద్ధమరణాంతరము 700 ఏండ్లకని (మహా మాయాఞింగ్ 2 అధ్యాయము 382) 500 ఏండ్లకని (Ind. Lit. P 287, Tar. 303) 400 ఏండ్లకని (Schlagintweit-Buddhism in Tibet P. 30) క్రీ. పూ. 212 లో చనిపోయెనని క్రీ.పూ. 482 లో జననమని, కనిష్క-సమకాలీనుడని లేక తరువాతవాడోనని కొందరి అభిప్రాయము. (Watters-P 204)

IV

నాగార్జున కాలనిర్ణయము-సత్యావేషము

ఇంతవరకు వివిధపరిశోధకుల అభిప్రాయములను వివరించడమైనది. నాగార్జునుని కాలమునుగూర్చి పలుసందేహములు గలవని 'కెరన్' వ్రాసెను. నాగార్జున బోధిసత్వుని కాలనిర్ణయమును నేనీ క్రిందివిధముగా జేయుచున్నాను.

⁸⁵ Beatrice Lane Suzuki—Koyasan. P. 25

1 బౌద్ధ దార్శనిక నాగార్జున జీవితచరిత్రము, దేవ, అశ్వ ఘోషుల' జీవితచరిత్రలు, 'చీనాభాష'లోనికి 'కుమారజీవుడు క్రీ. శ. 405లో సంపాదించి అనువాదముచేసి యుండెను. ఈ లేఖకుడు క్రీ. శ. 4వ శతాబ్దములోనివాడు. క్రీ. శ. 383లో భారతభూమినివీడి 'చీనా'కు పోయెను. క్రీ. శ. 405-411లో భారతదేశములో బర్యటనముసల్పిన 'పాహియాను' ఈయన శిష్యుడే. ఇంకను నాగార్జున రచితముగు ప్రజ్ఞాపరిమిత సూత్ర శాస్త్రము దశభూమి విభాషశాస్త్రము, క్రీ. శ. 405 లో 'కుమారజీవుడు' చైనీయభాషలోనికి మార్చెను. ⁸⁶ ఈయతి 'సుహృల్లేఖ'ను 'గుణవర్మ' క్రీ. శ. 431లోను, 'సంఘవర్మ' క్రీ.శ. 484లోను, 'ఇత్సింగు' క్రీ. శ. 673లోను 'చైనీయభాష' లోనికి మార్చియుండిరి. ఈ 'సుహృల్లేఖ'లో 'టిబెటీయ' అను వాదములో 123, చైనీయ అనువాదములో 153 శ్లోకములు గలవు. 'కుమారజీవుడు' 'మహాప్రజ్ఞ పరిమితసూత్ర వ్యాఖ్య శాస్త్రము'ను (నం 1169) చైనీయభాషలోనికి క్రీ. శ. 405 లోను ⁸⁷ 'ద్వాదశనికాయశాస్త్రము' ను క్రీ. శ. 408లోను, 'సుఖావశిష్టాహము'ను క్రీ. శ. 402లోను అనువదించి యుండెను. కొన్ని నాగార్జున రచితగ్రంథములను క్రీ. శ. 401లో మార్చెనని తెలియవచ్చుచున్నది. కనుక క్రీ. శ. 4వ శతాబ్దము సమ పూర్వమే నాగార్జునుడు జీవించియుండుట నిక్కమము.

⁸⁶ M. Winternitz - History of Indian Literature-Vol. II- P. 405 and P. 343.

⁸⁷ T. Watters—On Yuan Chwang's travels Vol. II—P 204.

2 'సధర్మపుండరీకము' అనుగ్రంథము క్రీ. శ. 1వ శతాబ్దములో రచించబడినది. దీనిని 'నాగార్జునుడు' పేర్కొనెను. ఈగ్రంథమునకు 'చైనీయభాష'లో మొదటిఅనువాదము క్రీ.శ. 223లో జేసిరి. 'ధర్మరత్న' క్రీ. శ. 286లోను, కుమారజీవుడు క్రీ. శ. 400లోను, జ్ఞానగుప్త, ధర్మగుప్త యనువారు క్రీ. శ. 601లోను అనువదించియుండిరి. "కుమారజీవుడు క్రీ.శ. 406లో జేసినది, ఇది సర్వోత్తమమైనదని, 'జననగుప్త' (జ్ఞానగుప్తకు బదులు) క్రీ.శ. 601లో జేసినది" 'సుజాతి' వ్రాసెను.⁸⁸ సధర్మపుండరీకము'ను పేర్కొన్న 'నాగార్జునుడు' క్రీ. శ. 1వ శతాబ్దమునకు బూర్వుడు కావాలదు. ఇంకను "బుద్ధవతంశక (అవతంశకనూత్రము) మహావైపుల్యనూత్రములకు 'నాగార్జునుడు' కర్త. వీని అనువాదము 'ఫాలింగు' క్రీ. శ. 4వ శతాబ్దారంభమున చైనీయభాషలోనికి చేసియుండెను. అందుచే నాగార్జునుడంతకు పూర్వుడనుట నిక్కువము. ఈమూలగ్రంథము పోయినను మూడు అనువాదములు నేటికి కాన్పించుచున్నవి.⁸⁹ ఇంకను 'చైనీయ సాహిత్యచరిత్రము'లో 'గైల్స్' అతని 'ప్రజ్ఞామూల శాస్త్రము' చైనీయభాషలోనికి 'హుకాన్' (Hsu-Kan) క్రీ. శ. 196-221మధ్య కాలములో ననువాదము చేసినని చెప్పుటచేత,⁹⁰ నాగార్జునుడు క్రీ. శ. 221 కి పరుడుగాదని నిశ్చయముగా జెప్పవచ్చును.

⁸⁸ B. L. Suzuki-Mahayana Buddhism P. 108.

⁸⁹ Karl Ludvig Reichelt—Truth and tradition in Chinese Buddhism. P. 197.

⁹⁰ Giles - History of Chinese Literature P. (119-120)

3 'నాగార్జునుడు' మహాయాన స్థాపకుడు కాదు. అంతకు పూర్వమే 'మహాయానసూత్రములు' గలవు. క్రీ. పూ. 1 వ శతాబ్దమునుండి ఈ బీజములు బౌద్ధమతములో వ్యాప్తిచెంది యున్నవి. క్రీ. శ. 3 వ శతాబ్దమునాటికి వ్యాప్తియాయెను; ఈమధ్యకాలములోనే నాగార్జునుడు జీవించియుండుట నిక్కువము. యోగశాస్త్రమును 'మహాయానమతము'లో జేర్చిన 'అసంగుడు' ఈయన సోదరుడు 'వసుబంధుడు' క్రీ.శ. 4వ శతాబ్దములోనివారు. వీరిరువురింకను దీనినివ్యాప్తిచేసిరి. ఆకాలమున కెంతయో పూర్వమున నాగార్జునయతి జీవించియుండెను. పైన తెల్పిన 'వసుబంధుడు' క్రీ. శ. 330 ప్రాంతమున 'సముద్రగుప్తుని' సమకాలీనుడై యుండెను. ఈయనకుమారుడు నాగార్జునునికి ఆరవతరము వాడగుటచేత, ౧ క్రీ. శ. 200 సంవత్సర ప్రాంతమున నాగార్జునయతి ఉన్నట్లు చెప్పవచ్చును.

తారానాథుని వ్రాతలను బట్టి, 'అపరాంతరాజగు' 'నైమిచంద్రుడు' 'ఒకటవ చంద్రగుప్తునికి' నూడుతరములు ముందర నున్నవాడు, నాగార్జునుని' సమకాలీనుడని తెలియటచేత, నాగార్జునుడు క్రీ. శ. 250 కి పూర్వదనియే చెప్పవచ్చును. క్రీ. శ. 5వ శతాబ్దమునాటి జగ్గయ్యపేట స్థూపములోని శిలాశాసనములో, నాగార్జునుని శిష్యుడగు 'జయప్రభ' పేరు, ప్రశిష్యుని పేరు, కాన్పించుచున్నవి. నాగార్జునకొండపైన గల శిలాశాసనములు క్రీ. శ. 3వ శతాబ్దినాటివి. ఇందు భదంత,

•• K. R. Subrahmanian M. A. - Andhra History. P. 59.

ఆనంద, ధర్మనంది, చంద్రముఖ, నాగ' మున్నగు జాడభిక్షువుల పేర్లు గలవు. 'నాగార్జునునికి' ఆర్యదేవుడు, కాక 'నంద, నాగ' యను ఇరువురు శిష్యులు గలరని ఇత్సింగు వ్రాతలవలన తెలిసికొనవచ్చును.⁹² కనుక క్రీ. శ. 3వ శతాబ్దికి పూర్వమే నాగార్జునయతి జీవించియుండుట నిశ్చయము.

4. కొంచెము హెచ్చుగానో, తక్కువగానో నాగార్జునుడు కనిష్ఠుని సమకాలీనుడని బహువిధ్యాంసుల అభిప్రాయము. వైద్యవిద్వాంసులగు చరక, సుశ్రుతులు కనిష్ఠుని సమకాలీనులు. (క్రీ. శ. 125-153) రెండవ శతాబ్దములోనివారు. 84 గురు సిద్ధుల కథలనుబట్టి (Stories of 84 Magicians) సుశ్రుతముపై వ్రాయబడిన ఉత్తరతంత్రకర్తగా వైద్యశేఖకుడు నాగార్జునుడు పేర్కొనబడెను. కనుక వీరితర్వాతనే 'నాగార్జునుడు' జీవించియుండవలెను. కాని 84 గురు సిద్ధులలోనివాడు 'సిద్ధనాగార్జునుడు' అగుటచేత, సుశ్రుతమును సంస్కరించినవాడు క్రీ. శ. 7వ శతాబ్దములోని 'సిద్ధనాగార్జునుడా' యని సందియము గల్గుచున్నది. దార్శనిక నాగార్జునుడనుట కాధారములు లేవు. కాన వైవిషయము కాలనిర్ణయమునకు తోడ్పడదు.

5. 'రసరత్నాకరము' 3వ అధ్యాయములో నాగార్జునునికి శాతవాహనరాజుకు జరిగిన సంభాషణ గలదు. ప్రజ్ఞాపరిమిత దేవత కనబడి ఆయనకు బౌద్ధయోగమును రససంబంధమును

⁹² K. R. Subrahmanian M. A. - Andhra History P. 59 and 60.

విద్యను జెప్పెను.⁹³ శాలివాహనునితో బాటు రత్న ఘోషుని, మాండవ్యుని పేర్లుగలవు. క్రీ. పూ. 225 మొదలు క్రీ. శ. 225 వరకు పాలించిన ఆంధ్రశాలివాహనరాజులలో నొక శాలివాహనుని కాలములో 'నాగార్జునయతి' యుండుట నిక్కవము. 'ఇత్సింగు' అను చైనీయలేఖకుని వ్రాతలబట్టి 'సుహ్యలేఖ' శాలివాహనునికి, యతివ్రాసిన ఉత్తరమని, ఆరాజు నాగార్జునునికి పోషకుడు (దానవతి) అని, ఆరాజుపేరు 'జింతక' లేక 'జేతకుడు' (Giintaka-Getaka) అని, దక్షిణహిందూస్థానములో గొప్పజేశమున కీయన ప్రభువని ఈయనపేరు 'సో-తో-ఫో-హా-నా' (So-to-pho-hau-na - Sadvahana or Satavahana) ఈయన రహస్యనామము 'జింతక' యని, శాలివాహనుడొక రాణివలలో దగుల్కొని ఆమెకుమారుడు 'సుశక్తి'కి సింహాసనమివ్వ ప్రయత్నించి తన ఆచార్యుడు 'నాగార్జునుడు' మరణమునొందినవట మరణించినాడని, ఇత్సింగు(Inching-Ch.) వ్రాతలనుబట్టి తెలియును. చైనీయ, టిబెటీయ అనువాదములలో రాజుపేరు 'సో-తో-ఫో-హా-నా' అనికలదు. 'తారానాథుడను' త్రిపిష్టప చక్రవర్తుని గ్రంథముల ప్రకారము రాజుపేరు 'ఉదయనుడు' (or Utrayana) అని తెలియును. ఆయన నింకను 'అంతివాహనుడ'ని కూడ పిల్తురు. (Antivahana) అనగా 'శాంతివాహనుడ'ని అర్థము. ఇంకను 'ఉదయనుని' బాలుడుగానున్నపుడు 'జేతక' యని పిల్చుచుండిరని తెలియుచున్నది. అతని బాల్యములోనే

⁹³ M. Winternitz—History of Indian Literature. Vol II—P. 343.

నాగార్జును డీయనను గలసికొనెను. 'సో-తో-ఫో-హో-నా
యను పదము 'శాతవాహనునికి' 'జీంతక' యనుపదము
'జేంతక' యనువానికి సమీపముగా నున్నవి. పాళీభాషలో
శాతకర్ణి యనగా 'సాదకర్ణి'. (Sad Karni) మూలపదమును
దెలియక, శబ్దవ్యుత్పత్తి శాస్త్రప్రకారము భ్రమపడి, మరియొక
శబ్దము నిచ్చెను. 'శాతవాహన' యనగా 'శాలివాహన'కు
పర్యాయపదము. ఈ 'శాలివాహనుడు' విక్రమాదిత్యుని వైరి
యని ఇర్సింగు వ్రాసెను.⁹⁴

అనేక వేలమంది బ్రాహ్మణులతో దక్షిణహిందూదేశరాజు
శంకరు డోడిపోయెనని తారానాథుడు వ్రాసెను. శాతవా
హను డనుటకుబదులు టిబెటీయ భాషలో 'శంకరుడని'
వ్రాయుట తప్పుడు భాషాంతరీకరణమని కొందఱి యాహు.
కాని యిందు సందేహము గలదు. 'తారాకును' ఈయనను
శాతవాహను డనెను. (Satavaha - Sadvaha) ఇంకను
ఈరాజుపేరు 'ఇంఛింగ్' ప్రకారము 'షియెంతక' (Shiyenta-
ka - Shanteka - Santaka) 'శాంతక' అని తెలియుచు
న్నది. టిబెటీయ గ్రంథములలో 'శాంతివాహన,' (అంతివా
హన) నాగార్జునునికి మిత్రుడుగాను, సమకాలీనుడుగా నుండె
నని యున్నది. త్రిపిష్టప వానుల ప్రకారము ఈయనపేరు
శంకర, లేక ఉదయన యని తెలియుచున్నది. (Utrayana)
నాగార్జుని మిత్రునిపేరు 'జేతక' యని కూడ టిబెట్ దేశీయులు

⁹⁴ Itsing.—Tr. J. Takakusu— A record of
the Buddhist Religion as practised in India and
the Malaya Archipelago.

వ్రాసిరి. ఈయన క్రీ. శ. 1 వ శతాబ్దములోని వాడనిరి.⁹⁵ కాని ఈకాలము తప్ప ఎట్లయినను 'సదవాహ' శాతవాహన, శాతవాహ, పియేతక, కేతక, జివాతక, శాంతక, శాంతివాహన, అంతివాహన, శంకర, ఉదయన, ఉత్రాయన, యున్నగు పేర్లు నాగార్జునుని పోషకుడగు శాతవాహన రాజుకు జెంది యున్నట్లు విద్వాంసుల ఊహ. కాని ఏశాతవాహనుడో తెలియదు.

హర్షచరిత్ర కర్త 'బాణుడు' కూడ శాతవాహనునికి నాగార్జునుడు బంధువని వ్రాసెను. ఇంకను సరకలోకములోని 'నాగరాజు'నుండి తెచ్చిన 'ముత్యాలహారమును (మందాకిని) నాగార్జునుడు తన మిత్రుడగు శాతవాహనుని కిచ్చినట్లు బాణుడు వ్రాయుటచేత ఒకశాతవాహనుని కాలములోనే యిది జరిగి యుండుట నిశ్చయము. ఈ 'మందాకిని' అన్నివిషయాల సోగొట్టును. అది తాకినమాత్రమున అన్నిజీవుల బాధలు నివృత్తియగును. పైరాజు గొప్ప రాజ్యాధిపతియని, మూడుసముద్రముల కధిపతి యగుటచేత తూర్పు, పశ్చిమ, దక్క-నుభాగముల నేలిన చివర గొప్పరాజు 'యజ్ఞశ్రీశాతకర్ణి'రే యీ కావచ్చును. ఇంత ప్రసిద్ధిగాంచిన రాజుకెవరును లేరు.⁹⁶

⁹⁵ T. Waters -On Yuan Chwang's Travels in India - Vol II. P. 204

⁹⁶ Cowell and Thomas—Harsha Charitra P. 262. Also T. Watters—On Yuan Chwang's Travels—Vol II-P. 204.

ఏళాతవాహన రాజు మిత్రుడో బాణుడు పేర్కొనలేదు. ఆంధ్రరాజు లెల్లరు ఇతవాహనులే. బాణకవివ్రాతలు మనకు హెచ్చుగా సాయపడుట లేదు.

‘హానుత్సాంగు’, ఇతవాహనుడు రాజని, పోషకుడని వ్రాసెను. దక్షిణకోసలలో, ఆంధ్రలో యోగికి సంఘారామ ములు నిర్మించుటచేత ఈరెండుదేశములు ఆయన స్వాధీన ములో నుండెననుటలో సందియము లేదు. ‘ఇర్సింగు’ ఇత హాహన కుటుంబములోని ‘శాంతకుడనెను.’

నాగార్జునుడు తన సుహృత్సేఖలో ‘జంతక’ లేక ‘జేతక’ లేక సింతు (హిందూదేశము) రాజుగ, ‘సింధుకరాజని’ ఇత వాహనుడని పేర్కొనెను. ఒక ఇతవాహన రాజనుట నిక్కువము. వాయుపురాణములో ఆంధ్రరాజుల కట్టిలో ‘సింధుక’ పేరుగలదు. నాగార్జును డీయన సమకాలీనుడు. ఈ ఇత వాహనుడు అందరికంటె శక్తివంతుడు; మధ్య, ఆంధ్రదేశముల పాలించెను. క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దము తర్వాత అంతశక్తి గల వాడు కాన్పించడు.

ఆంధ్ర ఇతవాహనరాజుల తర్వాత ఇక్ష్వాకు రాజులు వచ్చిరి. ‘ఇతవాహన’ కు ‘ఛాంతమూల’ దగ్గరగా నున్నను, ‘వశిష్టపుత్ర ఇాంతమూల’కు సంబంధము నిరూపించబడదు. అందుచేత నాగార్జునుడు మొదటి ‘ఇక్ష్వాకురాజు’కు సమ కాలీనుడు కాదు.

ఇంకను ‘హ్యాలి’ వ్రాతలనుబట్టి చూడగా, ‘రాజా భద్దాహ’ (ఇతవాహనుడు) కాలమున నాగార్జునుడు వ్రాసే

శించెనని, రాజకౌక్కు భక్తి శ్రద్ధలను గాంచి, నాగార్జునుడచటనే నిల్చిపోయెనని, ఆసమయమున నాగార్జున బోధిసత్వుడు చాల వృద్ధుడాయెనని, నాగార్జునుడు రసాయన శాస్త్రమున కాచార్యుడని, రసాయన ప్రయోగములచేత వండలకొలది యేండ్ల వయస్సున్న యువకునికి సమానముగా నుండెనని, రాజానందాహారచేత (ఇంఛింగ్) కూడ నాగార్జునుడు సిద్ధ గుళికల సేవన చేయించెనని, ఆయనకుకూడ అనేకవందల సంవత్సరములు ఆయుస్సు గలిగినదని, పుత్రపౌత్రులుకూడ అనేకులు గల్గిరని తెలియుచున్నది. యువరాజు ఎంతకాలమునకు సింహాసనము ఖాళీకాకుండుట గాంచి వ్యధపొందసాగెను. ఒకనాడు యువరాజు తనజననితో నిట్లుచెప్పెను. తల్లీ! నేనుకూడ రాజగర్భియపై కెక్కు భాగ్య మెప్పుడు సంప్రాప్తమగును? అతనితల్లి యిట్లుచెప్పెను. మీరు చూచుచునేయున్నారు. మీతండ్రి అనేక వందల యేండ్లు వయసుగల్గి యున్నాడు. అనేకమంటే పుత్ర పౌత్రులు గల్గి మరణించియున్నారు. ఎంతకాలము 'బోధిసత్వ నాగార్జునుడు' జీవించియుండునో, అంతకాలము నీవు సింహాసనముపై కూర్చుండు ఆశ లవమైన లేదు. అతనిరసాయనిక గుళికల ప్రభావముచేత ఆయన చనిపోడు. రాజునుకూడ మరణించనివ్వడు. నీకు రాజుకావలయునని కోర్కెయున్నచో, బోధిసత్వ నాగార్జునుని చెంత కరుగుము; నీవాయనను యాచించుచో నీకొరకు అతని ప్రాణము నొసంగును."

రాజకుమారుడు తల్లి ఆదేశానుసారము బోధిసత్వ నాగార్జునుని చెంతకరిగెను. అప్పుడు సాయంకాలసమయ మాయెను.

నాగార్జునుని ఆశ్రమముకు రాకుమారుడు వచ్చెను. ద్వార పాలుడు రాజకుమారుని రాకను గాంచి తొలగిపోయెను. రాకుమారుడు సరాసరి నాగార్జునుని చెంతకరిగెను. ఆసమయమున నాగార్జునుడు మంత్రము జపించుకొనుచు, కాలము గడపుచుండెను; రాకుమారునిగాంచి నాగార్జును దిట్లుచెప్పెను. సాయంకాల సమయమైనది. ఈసమయమున శ్రమణుల ఆశ్రమమునకు మీరిప్పుడు వచ్చుటకు కారణమేమి? ఇచ్చటికి వరుగెత్తుకొనివచ్చుటకు కఠంబేమి?

రాజకుమారు దిట్లు ఉత్తరముసంగెను. “ప్రాచీనకాలము నుండి బోధిసత్తుడు పరోపకారముతో జీవితమును ధార పోసెను. ‘రాజగుచంద్రప్రభుడు’ తన శరీరమును బ్రాహ్మణులకు దానముచేసెను. ‘మైత్రబలుడు’ ఆకలిగొన్న యక్షునికి తన శరీరములోని రక్తము నొసంగెను. ‘శిబి’ ఆకలిగొన్న జేగకు తన శరీరములోని మాంసమును గోసియిచ్చెను. ప్రాచీనకాలము నుండి యిట్లే జరుగుచు వచ్చుచున్నది. నాప్రార్థన ఏమనగా “మీరు కృపయుంచి మీ శరీరమును నాకు దానముచేయవలయును. ఇదియే నాయాచన, ఇందుకొరకే నేను మీచెంతకు వచ్చినాను.” నాగార్జును దిట్లుచెప్పెను. “ఇది సరిగా నున్నది. మన జనిప్రాణము నీటిబుగ్గకు సమానముగా నున్నది. కాని దీనిలో నొక బాధగలదు. నేను జీవించనిచో నీలండ్రీకూడ జీవించదు. ఇదిచెప్పి ‘నాగార్జునుడు’ రెల్లుపుల్లను గైకొని, తన శరీరమును ఖండించి, రాజకుమారునిముందు పడ్డవైచెను. రాకుమారుడు దానినిజూచి యచటనుండి వరుగెత్తుకొని పోయి

రాజప్రసాదమును జొచ్చెను. అంతట ద్వారపాలకుడు సద్దాహ రాజు, చెంతకువచ్చి నాగార్జునుని శిరసునిచ్చిన కథఃసంతయు రాజుకు వినిపించెను. ఈవిషయము వినుచుండగానే రాజుగారి ప్రాణము పైననే పోయెను.” ఈప్రకారము చైనీయలేఖకుల ప్రాతలవలన వ్యక్తమగుచున్నది.

ఈకథనుబట్టి తేలు చారిత్రాంశమేమనగా శాతవాహన రాజులలో నొకడు దీర్ఘకాలము జీవించెనని, అతడు మరణించిన సంవత్సరముననే నాగార్జునుడు మరణించెనని స్పష్టమగుచున్నది.

లామాతారానాథుని అద్భుతకథలలోకూడ సీకథ కొన్ని మార్పులతో నున్నది. (See Mystic Tales of Lama Tharanatha P. 10-11). సరోహ (రాహులభద్ర) శిష్యుడు ఆచార్య నాగార్జునుడు. ఈయన విదర్భలో ‘జన్మించెను. బ్రాహ్మణుడు, నాలందాకు వచ్చెను. అనేక ధారణలు జపించెను. మహాయాన, హీనాయాన పిటకము వ్రాయనకు క్రొత్తలుగావు. అందుచే మహామయూరి, కురుకుల్లి, తొమ్మిది యక్షిణులు, మహాకళలు, సిద్ధులు నేర్చి వజ్రశరీరమును దాల్చెను. కాయకల్పము చేసికొనెను. గొప్ప తాంత్రికుడు అనేకచోట్ల పాదరస, ఖడ్గసిద్ధులచేసెను. ఈయన వచ్చినపుడు మగధలో 12 వండ్ల టామ ముండుటచేత, బంగారుసిద్ధిచేత దానిని పోగొట్టెను. మహాయాన విరోధులగు ‘శంకరాదు’ లతో పోరాడెను. అనేక గ్రంథములను గూర్చి నేలలో పాతిపెట్టెను. జాటసంజయనగరములో 500 మంది శిర్ధికులతో పోరాడెను. తన మతమును వ్రూర్చుకొనెను. మహాయానముకు

నూర్మనివలె ప్రకాశించెను. ఘంటశైల, దినకోట మున్నుగా గల కొండలను బంగారు చేయవలెనని తలంచెను. కాని భవిష్యత్తులో తగాదాలు వచ్చునని 'ఆర్యతార' వద్దనెను. ఉత్తరదిశ కేగుచు 'ఒక బాలుడు' రాజగునని చెప్పెను. పండ్రెండువర్ష తర్వాత 'ఉత్తరకురు'నుండి జంబూద్వీపము వచ్చెనని, 'ఉదయన'యను బాలుడు రాజాయెనని, ఈయనను గౌరవించెనని అందుచే రాజుకు దీర్ఘాయుర్దాయము గల్గెనని, యక్షులు సేవకులైరి, 500 గుహలు కట్టించెనని, ఈయన శ్రీశర్వతముపై 200 ఏండ్లు ఉండెనని, యక్షులు చుట్టుముట్టగా తంత్రములు అభ్యాసము చేసెనని, 'ఉదయను'ని మనుమడు 'సుశక్తి'కి తలయిచ్చువఱకు అచట ఉండెనని, 70 సంవత్సరముల ఆరునెలల కిది జరిగెనని, కుమారునితల్లి ఆచార్యునితల యడిగెనని, కుమారుడు శ్రీశర్వతమేగి యడిగెనని, కుశగడ్డిచేత యతితల ఛేదించుకొనెనని, అపుడీక్రిందిమాట వినబడెనని 'ఇచటనుండి సుఖావతి కేగుదును; మరల తిరిగివచ్చి తిరిగి ఈశరీరములో ప్రవేశింతును' అంతట భూమిపైన తామము 12 ఏండ్లు ఉండెనని, రాకుమారుడు భయపడెనని, శిరస్సును చామమైశ్ల దూరమున పారవేసెనని, యక్షి దానిని గ్రహించెనని, యక్షి క్షీతికలి ఆతల శరీరముపై ఆలయము గట్టించెనని, లామాచూచెనని, ఈఆలయము గోడలు ఆకారము లేనిదని, కొండ రాళ్లవలె నుండెనని, అద్భుతమగు పనియని, బయటభాగము నిట్రముగా నుండెనని, దానికి మార్గము లేదనివాసెను.

'తారానాథుని' వ్రాతలవలన నీరాజుపేరు శంకరుడని, ఉదయనుడని, యావనమున 'జేతకుడని' కూడ పిల్వబడుచుండెనని

తెలియుచున్నది. శాతవాహనవంశమును, అంతివాహన వంశ మని తారానాథుడు పేర్కొనుచున్నాడు. ఈకారణమున 'నాసిక, కష్టేరి' శాసనములోని 'శ్రీయజ్ఞశ్రీశాతకర్ణి'యే యెయ్యండవచ్చునని, మనమూహించి నిశ్చయించవచ్చునని, చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు వ్రాసిరి. ఈవిషయములో నేను ఏకీభవించక తప్పలేదు. కాన 'యజ్ఞశ్రీశాతకర్ణి' పరిపాలనా కాలముఫర్గిటరు సరిచేసిన ఆంధ్రరాజుల కట్టి, రాజ్యకాలాదు లనుబట్టి, 29 ఏండ్లని తెలియుచున్నది. క్రీ. శ. 194 సంవత్సర ప్రాంతమున నీయన మరణించెను. కనుక క్రీ. శ. 165 సంవ త్సర ప్రాంతమున ఈయన రాజ్యాభిషిక్తుడు గావచ్చును. అంతకుపూర్వ మిాయన 18 ఏండ్లు యువరాజుగా నుండి, మహారాష్ట్రదేశమును బాలించినట్లు కాన్పించుచున్నది. అట్లయినచో ఈయన క్రీ. శ. 147 నుండియే యువరాజుగా, రాజప్రతినిధిగా నుండి, ప్రతిష్ఠానపురమున నుండి, మహారాష్ట్రదేశమును బాలించెను. కనుక దీర్ఘకాలము పాలించిన ఆఖరు 'అంతివాహ నుడు' లేక శాతవాహను డీయనయేకాన, కడపటి ఆంధ్రరాజు కాలములో 'నాగార్జునుడు' జీవించియుండుట నిక్కువము. తారానాథుడిచ్చిన యితరరాజుల పేర్లు మాకు ఏశాసనముల లోను గాన్పించవు. ఏవిధముగాజూదిన ఆంధ్ర శాతవాహన రాజులు క్రీ. పూ. 225- క్రీ.శ. 225 వరకు రాజ్యపెరిరి. వీరి రాజ్యకాలములోనే 'నాగార్జునుడు' మనెను. ఆతరువాత శాత వాహనరాజులు లేరు. కనుక నాగార్జునుని పోషకుడు దీర్ఘ కాలము పాలించిన 'యజ్ఞశ్రీశాతకర్ణి'యే కావచ్చును. కాన

నాగార్జునయతి క్రీ. శ. 165-194 మధ్యకాలములోని వాడని చెప్పవచ్చును.

5 దేవయనువాడు నాగార్జునుని శిష్యుడు; క్రీ. శ. 383లో వైనావెల్సిన 'కుమారజీవుడు' క్రీ.శ.405లో దేవ, అశ్వఘోష, నాగార్జునుల జీవితచరిత్రల చైనీయభాషలోకి మార్పుటచేత ఈమువ్వురు క్రీ. శ. 400కి పూర్వులనుట నిక్కువము. దేవకు, ఆర్యదేవ యను పేరుగలదు. 'కాణదేవ' యనికూడ పిల్చురు. ఏలనన ఆయనకు ఒకకన్ను మాత్రము గలదు. (See Records of the 23 Patriarchs. Vol VI) ఆయనకు 'నీలనేత్ర' యనికూడ పేరుగలదు. అతని బుగ్గలపైన కండ్లవలె రెండు మచ్చ లుండెను. అతని నిజమగుపేరు 'కండ్రకిష్టి', 'నంజియో' అనికూడ పేరుగలదు.⁹⁷ ఈ 'ఆర్యదేవుడు' భిన్నమతావలంబుడగు గురువు నొకనిని వాదనలలో నోడించగా, త్రోవలో నాయనకాచి, ఖడ్గముతో ధ్యాననిమగ్నుడై యున్న ఆర్యదేవుని, అరణ్యమధ్యమున బొడిచి చంపెను. ఈయన క్రీ. శ. రెండు లేక మూడవ శతాబ్దములలోని వాడు.⁹⁸ తీవ్రమతాభిమానము, వాగ్విరి గలవాడని ప్రసిద్ధి.

“ఈయనను 'దేవబోధిసత్వు'డని కూడ నందురు. 15వ ప్రధానగురువు. దక్షిణహిందూస్థాన వాసి. తొమ్మిది గ్రంథ

⁹⁷ Z. Takakusu—(Itsing) A Record of the Buddhistic Religion as practised in India and the Malaya Archipelago P. 59.

⁹⁸ M. Winternitz—History of Indian Literature Vol. II—P. 348.

ములకు కర్త. బ్రాహ్మణమతమునకు బద్ధుడైరి. ఈయన వైశ్యుడు. క్రీ. పూ. 212-161 వరకు 'కపిల' చాటలీపుత్ర ములో 15వ భారతీయ ప్రధానగురువుగా పనిచేసెను. భిన్న మతావలంబకుల విరోధి.⁹⁹ కాని యిందలి కాలనిర్ణయము తప్పనుటలో సందియము లేదు. క్రీ. శ. 161-212 అన్న కొంతవరకు అందముగా నుండెడిది.

సింహళరాజగు 'తిస్స' యనువాడు క్రీ. శ. 209-217 మధ్యకాలమున రాజ్యముచేసెను. ఈయన రాజ్యకాలము లోనే 'ధేరదేవుడు' నివసించి యుండెను. ఈనిధముగా 'శరన్' పండితుడు వ్రాసెను¹⁰⁰ 'ధేరకీదేవ'యను పేరు కాన్పించు చున్నది. ఈయన మొదట నాగార్జునునకు వైరిగానుండి వృద్ధుడైన నాగార్జునునితో వాదనలు సల్పుటకు వచ్చెను. నాగార్జునుని కలసికొనగోరి ద్వారపాలకునితో తనరాక నెఱుకపరచెను. నాగార్జును డాయన చెంతకు ఒక జలపూర్ణపాత్రను బంపెను. దానినిజూచి 'దేవ బోధిసత్వుడు' ఒక నూదిని దానిలో బడ్డవైచెను. తరువాత పాత్రనుత్రిప్పి యిచ్చెను. నాగార్జున బోధిసత్వుడంత 'దేవ'ను తనచెంతకు బిలిపించెను. నాగార్జునుడు దేవబోధిసత్వునిగాంచి మిగుల ప్రసన్నుడాయెను. నాగార్జును డిట్లుచెప్పెను. "నేనిపుడు వృద్ధుడనైతిని. నీవు ఏయే విద్యలను నావలన గ్రహించెదవు? దేవ యిట్లు ప్రత్యుత్తర

⁹⁹ E. J. Eitel—A Hand-book of Chinese—Buddhism, P. 42 - Also P. 69.

¹⁰⁰ H. Kern:—Manual of Indian Buddhism. (1896) P 124.

మిచ్చెను. 'నాగార్జున అంతటియోగ్యుడతేను. కాని యథాశక్తిగా నేను తమ ఆజ్ఞ పాలింతును.' మరల 'దేవబోధిసత్త్వుడు' నాగార్జునునిచే తన సమస్త విద్యల నధ్యయనము చేయించెను. అని 'హానుత్సాంగు' చెప్పియుండెను.¹⁰¹

ఉత్తరదేశ జార్జుల లెక్క-ప్రకారము 'అశ్వఘోషుడు, ముందరివాడు' పండ్రెండవ ప్రధానగురువు. నాగార్జున దేవులు 14వ, 15వ ప్రధానగురువులు. 'హ్యాలి' కూడ 'దేవబోధిసత్త్వుని' కథను వర్ణించియుండెను.

దేవ క్రీ. శ. 3వ శతాబ్దములోని వాడని, సింహళ వాసియని, హిందూదేశములో గడపెనని, గుంటూరుజిల్లాలో ఈతని అస్థికలపెట్టెకూడ లభించెనని, తెలియుచున్నది.¹⁰² ఆర్య దేవకు 'మహాచార్య' యను బిరుదుగలదని, నాలందాలోని పురాతనపండితుడని, ఈవిద్యాలయస్థాపన కీయన కారకుడని, 'లామాతారానాథుని వ్రాతలవలన తెలియనగును. కాని నాలందావిద్యాలయముతో సంబంధము, సత్యము కాకలదు.

దేవయను ఆర్యదేవుడు నాగార్జునుని శిష్యుడెట్లయినది హానుత్సాంగు యిట్లు వ్రాసెను. "జలపూరితపాత్రలో, నాగార్జునుడు సూదిని వదలెను. అదిచూచి నాగార్జును డిట్లనెను. "ఆయన చాల తెలివిగలవాడు. అతనిశిష్యులు అట్లు ఎందుకుచెప్పిరని యతినడుగగా, నీళ్లునింపిన పాత్ర నాగార్జు

¹⁰¹ T. Watters-On Yuan Chwang's Travels Vol II—P. 200.

¹⁰² K. Gopalachary:- Andhra History P. 137.

నుని సమస్తజ్ఞానమును చెల్పుచున్నదని, 'దేవ' నూదిని వేయుట, ఈజ్ఞానము నంతను తాను గ్రహించినని సూచించుచున్నదని చెప్పెను. అంతటాయన బౌద్ధమత రహస్యములను గూర్చి వాదించుట కాహ్వనించెను. 'దేవ' వాదించుటకు ప్రయత్నించెను గాని, విఫలుడాయెను. అందుచే నాగార్జునుని శిష్యుడని యంగీకరించెను. నాగార్జునుడు తర్వాత 'దేవకు' బౌద్ధమత రహస్యముల నెరుకవరచెను.¹⁰³ నాగార్జునయతి యొద్ద సమస్తశాస్త్రములను జదివి, మగధలో నొకతీర్థకునితో వాదించుటకు గురువు అనుజ్ఞ పొంది, మగధకేగి, అందు జయముగాంచెను. ఈకథ యిట్లున్నది.

“ఒకప్పుడు ఈ నగరములో 100 కి పైగా బౌద్ధసంఘా రామము లుండెను. అచట సత్రపవర్తన, పాండిత్యముగల భిక్షుసోదరు లుండిరి. తీర్థకులు మానముగానుండిరి. క్రమముగా బౌద్ధభిక్షుసంఘము నశించెను. వారి అనుయాయులలో చాలవరసము గల్గెను. అప్పుడు 'తీర్థకులు' గురుకివ్యూహమున జ్ఞానము నందించుచు, నది యొకవృత్తిగా జేసికొనిరి. వ్యతిరేకమతస్థులు వచ్చినప్పుడు, వేలకొలది భిక్షుమందిరముల చెంతచేరి యిట్లు కేకలువేయసాగిరి. “జేగంటను బిగ్గరగా మ్రోగించుడు; పండితులను పిలుపుడు.” సామాన్యులు సభ కేగుచుండిరి. అచట వివరీతముగా జేగంటల మ్రోగించుచుండిరి. తీర్థకుని ప్రార్థనపై రాజు వారివారి యోగ్యతల నిర్ధారణచేయుటకు తర్కసంబంధమగు సభ నేర్పాటుచేసెను. ఈక్రిందివర్త

¹⁰³ T. Watters—On Yuan Chwang's Travels Vol II—P. 200-201.

కూడ విధించెను. “తీర్థకులు జయముపొందినచో జాద్ధసంఘా రామములు జేగంటా రావములచేత సభలను బిలువరాదు.” జాద్ధలోడిపోయిరి. వారు 12 ఏండ్లవరకు ఈయవమానమును భరించిరి. అప్పుడు ‘నాగార్జునపూస’ శిష్యుడు ‘దేవ’ యను వాడు దక్షిణ హిందూస్థానమునుండి పాటలీపుత్ర నగరమునకు పోవుటకు తర్కములో తీర్థకులలో పాల్గొనుటకు గురువులనుజ్ఞ పొందెను. ‘దేవపూస’ యొక్క భార్య నగరమునకు తెలిసెను. తీర్థకు లిదివిని నగరములోని కేయితరభిక్షువు రాకుండ ద్వార పాలకులను నిరోధించవలసినదిగా రాజునకు బోధించిరి. ‘దేవ’ ఎన్ని ఆటంకములు కల్గించినను మారువేషముతో నగరమువ్రవే శించెను. అతడువచ్చిన ఉదయమే అతడు నిద్రించిన జాద్ధసంఘా రామములోనిజేగంటను మ్రోగించిరి. ఇది గొప్పతత్తరపాటును గల్గించెను. ‘దేవ’కు కావలసిన తర్కసంబంధమగు సభ నేర్పాటుచేసిరి. 12 దినములలో దేవ, తీర్థకుల వాదనల ఖండించి, తర్కములో వారి నెల్లర తీవ్రముగా నెదుర్కొని ఓడించెను. రాజు, అతని మంత్రులు చాల సంతోషించినవారై వారీపవిత్రమైన కట్టడమును స్మృతిచిహ్నముగా నిర్మించిరి. (పాటలీపుత్రములోని కుక్కుటారామము)¹⁰⁴ ఈవాదనలు సల్పినది దేవ కాదని, నాగార్జునుడే స్వయముగా పాటలీపుత్రమున కేగి తీర్థకుల నోడించెనని, కొన్నిగ్రంథములు లెప్పుచున్నవి.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Watters- On Yuan Chawang's Travels- Vol. II. P. 100.

¹⁰⁵ Ibid p. 101.

లామాతారానాథుని వ్రాతలనుబట్టి, 'ఆర్యదేవ' నాలందా విద్యాలయమున గొప్పపండితుడని, చంద్రగుప్తుని (క్రీ. శ. 375-413) సమకాలీనుడని తెలియచున్నది. 'నాలందా' 'సూత్ర కృతాంగ' యను జైనగ్రంథములోకూడ పేర్కొనబడినది. నాలందా విద్యాలయము చంద్రగుప్తుని కాలమున గలదాయను విషయము ఆలోచించవలసి యున్నది. ఇది సందేహాస్పదముగా నున్నది. 'తారానాథుని' క్రకారము, అతడు చంద్రగుప్తుని సమకాలీను డనుటచేత, ఈయన మఱియొక 'ఆర్యదేవుడు' కావచ్చును. చంద్రగుప్తుని కాలమున వచ్చిన 'పాహియాను' (క్రీ. శ. 405-411) 'నలో' లో విద్యాలయస్థాపన జరుగుచుండెనని వ్రాసెను. నిర్మాణము పూర్తియైనట్లు ఆధారములు లేవు. కనుక నాగార్జునుని శిష్యుడైన 'ఆర్యదేవ' చంద్రగుప్తు సమకాలీనుడనుట పొసగకున్నది. అందుచే తారానాథుని వ్రాతలు అనుమానాస్పదములుగా నున్నవి.

'ఆర్యదేవ' రచించిన మూడుగ్రంథములు 'టిబెట్' చేరినవి. అవి అనువాదరూపమున నున్నవి. 1 కలకళాస్త్ర, 2 భ్రమప్రమదనయుక్తి హేతుసిద్ధి, 3 మాధ్యమిక భ్రమభుటనామ, చివరిగ్రంథము నాలందా విహారములో ఆఖరు జంబూద్వీప రాజగు సుఖాచార్య (అనగా ఉదయ-సదవాహ.) ప్రార్థనపై రచించెను. దీనిని టిబెటియ భాషలోనికి 'ఉపాధ్య దీపంకర శ్రీజ్ఞాన' మార్చెను. (జననము క్రీ. శ. 980) ¹⁰⁶

¹⁰⁶ Phanindranath Bose-Indian Teachers of Buddhist Universities, P. 109-110.

“ఇంకను తారానాథుడు, తంత్రగ్రంథముల నాగార్జునుడు ఆర్యదేవుని కిచ్చెనని, ఆయన రాహులునికి, ఆయన చంద్ర కీర్తికి, ఆయన ప్రభాకరునికి, ఆయన జ్ఞానశక్తికి, ఆయన శాంతికి చెప్పెనని వ్రాసెను.¹⁰⁷ ఇంకను ఈ ఆర్యదేవునిగూర్చి అనేక విషయములు తెలియుచున్నవి. “ఈ ఆర్య గొప్పవిద్వాంసుడు; బహుదూరయాత్రలు చేసెను. విఖ్యాతలేఖకుడు. చుళియలో, కోసలలో, పాటలీపుత్రములో, నింక నితరచోట్ల, అనేక తీర్థ కలతో వాదనలు సల్పి గెల్చెను. ‘నాలందా’లో ఉన్నత స్థానము గడించెను, ఆయన ‘శతశాస్త్రము’లో సాంఖ్య, వైశేషికములను ఖండించెను. చిత్తనిశుద్ధి ప్రకరణములో గంగానదిని గూర్చి బ్రాహ్మణులకు గల మూర్ఖసిద్ధాంతముల ఖండించెను. ‘అంధ కవిందసుత్రాంతము’ను బ్రచారము చేయుటలో నభిలాష గలదని తెలియుచున్నది.”¹⁰⁸

ఎట్లయిన ‘ఆర్యదేవ’ నాగార్జునుని శిష్యుడనుట స్పష్టము. సింహళదేశ చరిత్రమగు ‘మహావంశము’ను బట్టి నాగార్జునుని శిష్యుడు ‘దేవ’ క్రీ. శ. 209-217 మధ్యలో రాజ్యమేలిన ‘ఓహరతిస్సా’, అథయల సమకాలీను డగుటచేత ఈయన గురువగు ‘నాగార్జునుడు’ అంతకు పూర్వుడనుట స్పష్టము. అందుచే నాగార్జునయతి క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దములో జీవించి యుండుట తథ్యము.

¹⁰⁷ Bhupendranath Dutta-Mystic Tales of Lama Tharanatha P. 46.

¹⁰⁸ K. R. Subrahmanyam-Andhra History P. 62.

6 'విక్రమాదిత్యుని' కాలమున 'వ్యాడి' ఉజ్జయినిలో నుండెనని, ఈయన రసాయనశాస్త్రవినుదని, 'అల్బరూని' వ్రాసెను.¹⁰⁹ ఈ వ్యాడి నాగార్జునుని శిష్యుడని, విక్రమాదిత్యుడని పేర్కొంచిన 'రెండవచంద్రగుప్తుడు' క్రీ. శ. 375-413 మధ్య కాలమున రాజ్యపాలన చేయుటచేత, ఆయనగురువు నాగార్జునుడు వివ శతాబ్దములో నుండెనని, కొందరి యభిప్రాయము. తారానాథుడు నాగార్జునుని శిష్యునిపేరు 'వ్యాలి' యనెను. కాని-ఈవిక్రమాదిత్యుడవ్వో తెలియలేదు. 'వ్యాడి' అటనున్న యితరప్రమాణములు కాన్పించవు. కాన ఈకాలనిర్ణయము సరిలేకున్నది. ఈవ్యాడి యింకను దన వైద్యగ్రంథములోని యాకులను సగము పారవేసెనని, మిగత సగమును కూడ తర్వాత పారవేసెనని, అవినదిలో కొట్టుకొని పోయెనని, 'అల్బరూని' చెప్పు గాథ లెంతవరకు సత్యములో తెలియకున్నవి. వ్యాలిని గూర్చి తారానాథుడిట్లు వ్రాయుచున్నాడు. "శశ్చిమ దేశములో ఆచార్యవ్యాలి ఉండెను. ఆయన అనేక మూలకలను గలిపి, పాదరససిద్ధిని సంపాదించవలెనని ప్రయత్నించెను. ఆయన సఫలత పొందకపోవుట చేతను, ఆయన సామగ్రి అయిపోవుటచేతను, పాదరససిద్ధి ప్రయోగముగల గ్రంథమును గంగలో బడవైచి, యాచించుచు వెడలెను. ఒకపర్యాయము 'ఒడివిచ' వెళ్లగా, అదేపుస్తుకము ఆయన నదిలో స్నానము చేయుచుండ, చెడకుండ నుండుట గాంచెను. సిద్ధిపొందుట కిది చిహ్నమని, ఆయనగుర్తించి స్వదేశమునకేగెను. రసము కుడి

¹⁰⁹ Dr. Edward C. Sachua - Alberuni's India Vol. I - P. 189.

వైపుకు కదలి, నాదము రాసాగెను. గృహములోనివారు పుష్పవర్షమును గాంచి, వారది ఏమిటని యడిగిరి. ఎవరికి యేమి తెలియకుండెను. తెలివితక్కువ బాలిక యొకతె యిట్లు చెప్పెను. “ఈగదిలో నాపైన పొడుమును జల్లిరి.” తరువాత ఆరుమాసములకు పాదరససిద్ధి కలెను. వ్యాలి, అశనిభార్య, కుమారుడు, కూతురు, కోడలు దానిని సేవించిరి. ఈ అయిదు గురు గాక ఆరవది గుఱ్ఱముకూడ దీనిని సేవించెను.

ఈసిద్ధినెవరికి జెప్పక, పెద్దరాతిపై కూర్చుండి, రససిద్ధిని, పాదరసయోగమును యివ్వ నిశ్చయించి, ఆసిద్ధి కల్గుటచేత తంత్రము చేయుచుండెను.

ఆచార్య నాగార్జునుడు దీనిని వినెను. నాగార్జునుడు ఆకాశ మార్గమున పోవుటకు రెండు ఆకులను దెచ్చెను. (దాకినుల) ఒక దానినిదాచి, రెండవదాని సహాయమున ఆకాశమున నేగెను. బంగారుచేయు విద్య చెప్పుడని వ్యాలినడిగెను. వ్యాలి యిట్లుచెప్పెను. “మీరు ఆకునివ్వండి, బంగారు చేయువిద్య నిచ్చెదను.” రససిద్ధి కనేక వద్దతులు, కాయకల్ప చికిత్సలు, వందలు, వేలు, బంగారు చేయువిధము వ్యాలి నాగార్జునుని కిచ్చెను. వ్యాలి పాదరక్షను ధరించి హిందూదేశమంతయు గాలిలో వెల్లెను. గాంధారలోని ‘దినకోట’ కొండనంతటిని, బంగారు, వెండిగా మార్చ దలంచెను. ఆర్యతార తగాదాలు వచ్చునని ఉప్పుగా మార్చెను. దీనిపేరు ‘లాతి’; ‘వ్యాలి’ విద్యాధరుడాయెను. వ్యాలికి ‘చార్పతి’ శిష్యుడాయెను.¹¹⁰

¹¹⁰ Bhupendranatha Dutta-Mystic Tales of Lama Tharanatha P. 53 - 54 - 55.

‘అర్బురూని’ వ్యాధియనెను. ‘తారానాథుడు’ ‘వ్యాలి’ యనెను. ఈ నాగార్జునుడు, సిద్ధనాగార్జునుడుగా కాన్పించుచున్నాడు. ఇందలి కథ లనేకములభూతికల్పనలు; వాస్తవక సత్యములు కాజాలవు. తారానాథు డిండు రాజును చేర్కొనలేడు. వరరుచికికూడ గాలిలోపోవు పాదరక్షలుండెను

దీనినిబట్టి కాలనిర్ణయము తేలకున్నది. ఇది సరిగాలేదు. అదియునుగాక బోధిసత్వనాగార్జునునికి, ఆర్యదేవ, నంద, నాగ అను శిష్యులుండిరని, ‘ఇత్సింగు’ వ్రాతలు తెల్పును. కాని, ‘వ్యాడి’ ఎందును గాన్పించడు. కాన ఈవ్యాడి క్రీ. శ. 7వ శతాబ్దములోని సిద్ధనాగార్జునుని శిష్యుడు గావచ్చును. విక్రమాదిత్యుని సమకాలీనుడయి పొసగకున్నది. అందుచేత, వ్యాలినిబట్టి సమకాలీనుడని చెప్పబడు విక్రమాదిత్యునిబట్టి, బోధిసత్వ నాగార్జునునికాలము మూడవశతాబ్దమునుట తప్పు.

7 ‘రాజతరంగిణి’ ఆధారమును బట్టి, ‘నాగార్జునుడు’ హానూ, జనూ, కనిష్కల కాలములో నున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఈ మువ్వురు ‘హవిష్క, వశిష్క, కనిష్క. II లు గావచ్చునని హేమచంద్రరాయ్ వ్రాసెను.¹¹¹ ఒకటవ కనిష్కుడు క్రీ. శ. 125-153 వరకు రాజ్యమేలెనని లౌకిక శకముచు, చైనీకు ప్రమాణముల ననుసరించి, వి. ఏ. స్మిత్, వింటర్ నిట్జ్, మున్నగు విద్వాంసులు వ్రాసియుండిరి. ఆధునిక పరిశోధనలవలన, యిది సత్యమనియే బహువిద్వాంసు లంగీకరించిరి. శకసంవత్సర మేర్పరచిన ‘కనిష్కుని’తో నాగార్జునునికి

¹¹¹ Hemachandra Rai Choudry- Political History of Ancient India P. 317.

సంబంధము కాన్పించదు. అప్పటికి ప్రసిద్ధిగాంచియున్నచో, నిట్టి సమస్త విద్యాపారంగతుని అశ్వఘోషునివలె ఆదరించక, పోషించక, కనిష్కమహారాజు ఊరకుండునా! ఆయన రాజ్య కాలములో జన్మించినచు, కనిష్కుడు చనిపోవునప్పటికి, ఇరు వది వర్షముల ప్రాయముగల యువకుడై యుండవచ్చుచుగాని ప్రసిద్ధికెక్కి యుండదు.

తరువాత 'హనుకడనబడు, వశిష్కడు' 1వ కనిష్కుని పెద్ద కుమారుడు క్రీ. శ. 153-157 వరకు రాజ్యమేలినట్లు కాన్పించు చున్నది. శకవర్షములు క్రీ. శ. 128న ఆరంభము. శకవర్షములు 24-28 వరకు ఈయన రాజ్యమేలెను. ఈయన రాజప్రతినిధిగా కూడ పనిచేసెను.

ఈయనతర్వాత 'హనుకడు' అనబడు 'హవిష్కడు' రాజ్య మేలెను. ఈయన 'కనిష్కుని' కుమారుడు కావచ్చును. 'కాశ్మీరము'లో 'హవిష్కపురము'ను గట్టించెను. రాజప్రతినిధిగా కూడ పనిచేసెను. ఈయన శకసంవత్సరములు చాలకాలము పాలించినట్లు శాసనాధారములవలన తెలియవచ్చుటచేత ఈయన మొదట శాసనములలో 'దేవపుత్ర' యని ఉండుటచేత రాజాధిరాజుగా గాన్పించడు. శకసంవత్సరములు 40తర్వాతనే స్వతంత్రుడై నాణెములు తనపేరున వేయసాగెను. అందుచేత ఇతని రాజ్యారంభకాలము క్రీ.శ. 168గా పరిగణింపబడుచున్నది. ఈయనతండ్రికి సోదరునికీకూడ చాలకాలము రాజప్రతినిధిగా పనిచేసి 50 ఏండ్లు పాలించినట్లు లోచుచున్నది. ఈయన బౌద్ధ పోషకుడు. శక 33-60 వరకు ఈయన శాసనములు కాన్పిం

చుటచేత, ఈయన రాజ్యాంతము బహుశ క్రీ. శ. 188న జరిగి యుండవచ్చును. తరువాత 1వ వాసుదేవుడు వచ్చులోపుగా రెండవ కనిమ్మ-డు రాజ్యమేలినట్లు 'ఆరంభాననము'ను బట్టి తెలియుచున్నది. అందీయన 'మహారాజ రాజాధిరాజ దేవ పుత్ర కేసర వాజేక్షపుత్ర కనిమ్మ' అని పేర్కొనబడినాడు. కాని ఈయన 'హవిమ్మని' తర్వాత ఎక్కువకాల మున్నట్లు తోచదు. ఎట్లయిన 'వాసుదేవుని' కాలము శక. 68-99 వరకుండుటచేత ఈయనరాజ్యకాలము క్రీ.శ. 196-క్రీ. శ. 227 కావచ్చును. ఈయన బౌద్ధుడుకాదు; శైవుడు. రాజతరంగిణి హస్క, జస్క, కనిమ్మలకాలములో నాగార్జును దున్నట్లు చెప్పటచేత, వాసుదేవునితో సంబంధము చెప్పకపోవుటచేత, 'వాసుదేవుని'కి ముందుటనగా క్రీ.శ. 196కుముందువరకు, అనగా క్రీ. శ. 153-196 వరకు పైముగ్గురి రాజులకాలము గాన, 'నాగార్జునయతి' వీరికాలమున జీవించియుండెనని రాజతరంగిణి చెప్పటచేత, క్రీ. శ. 153-196 మధ్యలో నాగార్జునుడు వ్రసిద్ధుడై యుండవలయునని తోచుచున్నది. కల్హణప్రోక్షమైన ఈలనుశ్రుతి గొప్పచారిత్రక ప్రమాణముగా కాన్పించుచున్నది. దీనినిబట్టి 'నాగార్జునుడు,' కనిష్ఠునికాలమున నుండెనను విషయమునుబట్టి, 1వ కనిష్ఠుడని చాలమంది చరిత్రకారులు భ్రమపడిరి. కాని యిది సరికాదు. క్రీ. శ. 188-196 వరకు రాజ్యమేలిన 'రెండవకనిమ్మని' కాలములోకూడ నాగార్జునయతి జీవించియుండెననుట నిక్కువము.

8 'లామారానాధుని' వ్రాసెనుబట్టి, 'మహాచార్య బ్రాహ్మణ రాహులభద్రుడు' ఒడివిసాదేశమున జన్మించెనని,

చిన్నతనమున వేదవేదాంగముల జదివెనని, మధ్యదేశమేగెనని, అచట బౌద్ధధర్మ మంగీకరించెనని, క్రమముగా త్రిపిటకముల నెఱింగిన భిక్షువాడని, ఈయన గురువు స్థవిరకాలుడని, ఈయనగురువు 'అశ్వఘోషుడని', ఈయనగురువు 'ఉపగుప్తుడని' తెలియుచున్నది. ఈ 'రాహులభద్రుడు' విద్యాధర శరీరమును దాల్చి, స్వర్గమునకేగి అదృశ్యరూపు డగుచుండెనని, ఈయన బ్రాహ్మణరాహులుడని, స్థవిర రాహులుడు కాదని, ఇతని శిష్యుడు నాగార్జునుడని యున్నది.¹¹² కాని పైనచెప్పబడిన 'మహాచార్య రాహులభద్రుడు' సిద్ధనాగార్జునుని గురువుగా గాన్పించుచున్నాడు. కాని బోధిసత్వనాగార్జునుని గురువు కాదు. చక్రతకారులలోగూడ చాలమంది ఈవిషయములో భ్రమప్రమాదములకు లోనైరి అని చెప్పవచ్చును. 'కెరన్' వండితుడుసైతము, మహాయానబోధకుడగు 'బ్రాహ్మణరాహులభద్రుని శిష్యుడనను.¹¹³

గురుపరంపరను బట్టిచూడగా, నాగార్జునుడు అశ్వఘోషుని తర్వాత ఉత్తరాధికారి తర్వాత ఉత్తరాధికారి లేక ప్రశిష్యుడని తెలిసికోవచ్చును. 'అశ్వఘోషుడు' కనిష్ఠుని సమకాలీనుడు. (క్రీ. శ. 125-153) కనిష్ఠుని కాలమున జరిగిన బౌద్ధసభ కథ్యక్షుడు, బౌద్ధుల ప్రధానగురువైన పార్శ్వకుడని తెలియ వచ్చుచున్నది. పార్శ్వకుని తరువాత ఆచార్య

¹¹² Bhupendranath Datta. (Tr.) Mystic Tales of Lama Taranatha P. 8.

¹¹³ H. Kern-Manual of Indian Buddhism p.122.

పీఠము నెక్కినవా డశ్వఘోషుడని, నాగార్జునుడు నాల్గవ వాడని, కీ. శీ. చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు తప్పువ్రాత వ్రాసిరి.¹¹⁴ గురువరంపర ఈవిధముగానున్నది. పార్శ్వకుడు, వసుమిత్రుడు, పుణ్యయశస్సు, అశ్వఘోషుడు, కపిమల, తర్వాత నాగార్జునయతి వచ్చుటచేత, పార్శ్వకుని తర్వాత నాగార్జునుడు ఆరవవాడని తెలిసికొనవచ్చును. మొదటి నలుగురు కనిష్ఠ సమకాలీనులు. అందుచేత కనిష్ఠుని నుండి మూడుతరముల లోపుగా నాగార్జునయతి జీవించియుండుట నిక్కువము. 'కనిష్ఠుడు' క్రీ. శ. రెండవశతాబ్ద మధ్యభాగ మున జీవించియుండుటచేత, నాగార్జునుడు క్రీ. శ. 200 లోపుగా నుండుట నిక్కువము. నాగార్జున రచిత గ్రంథములలో, కనిష్ఠ, అశ్వఘోషుల పేర్లుండుటచేత, వారి తర్వాతనే ఈయతి జీవించియుండెనని, నిశ్చయముగా జెప్పవచ్చును.

నాగార్జునునిగురువు 'సరహ' యని, ఈయన విదేశీయుడని, ఈపూజావిధానము ప్రథమముగా భారతవర్షమున జెప్పినవా డీయనయేనని, ఈయన శూద్రుడుగా చెప్పబడియుండెనని, ఈపూజ భారతభూమిలో లేదని, విదేశీయపూజయని, హిందూ దేశమునకువచ్చినని, 'అమితభ' ఒకరకముదేవతలని, 'విష్ణు పురాణము'లో గూడ వచ్చినవని, 'ఎలియెట్' పండితుడు వ్రాసెను.¹¹⁵ ఇంకను తారానాథుని (టిబెట్ చరిత్రకారుడు)

114. చి. వీరభద్రరావు — ఆంధ్రుల చరిత్ర పూర్వభాగము పుట 154

¹¹⁵ Sir Charles Eliot — Hinduism and Buddhism. Vol I P. XXXII also Vol. VI—P. 29

ప్రకారము ఈపూజావిధానము 'సరహ' లేక 'సర' లేక రాహులభద్రునికి జేరునని, ఈయన నాగార్జునుని గురువని చెప్పబడుచుండెనని, గొప్పమాంత్రికుడని, 'అమితభ' నీయన 'దీనకోట'లో జూచెనని, 'సుఖావతి' వైపు ముఖముత్రిప్పుకొని చనిపోయెనని, 'సరహ' హిందూదేశీయుడుగాదని, శూద్రుడని, త్రిపిష్టప పటములో గడ్డము, ముడి కల్లియుండెనని, చేతిలో బాణము కల్లియుండెనని, తక్కువజాతివాడని, ఈపూజకు మొదటివాడని, ఈయన 'అక్ససు'నుండి కాని, 'టర్కిస్థానము' నుండికాని వచ్చిన ఆధారములు లేనని, 'ఎలియట్' వాసెను.¹¹⁶ ఈగ్రంథములో నుదాహరించిన ప్రధానగురువుల జాపితా యిట్లున్నది.¹¹⁷

1 మహాకాశ్యప. 2 ఆనంద. 3 సనవాస. (మంగ్నవాస. సనకవస. ఈయన రాజగృహవాసి) 4 ఉపగుప్త-మగధవాసి-అశోకునిగురువు. 5 ధృతక. 6 మిచ్చక, 7 బుద్ధనంది, 8 బుద్ధమిత్ర, 9 పార్శ్వ, (కొందరు వసుమిత్రుని తర్వాత పేర్కొనిరి.) 10 పుణ్యయశస్సు, 11 అశ్వఘోష, 12 కపిమల, 13 నాగార్జున, (క్రీ. శ. 150 ప్రాంతపువాడు) 14 దేవ (కణదేవ.) దక్షిణదేశవాసి, 15 రాహులత, (కపిలవాసి) 16 సంఘనంది. (శావస్త్రీవాసి) 17 సంఘయశస్సు, 18 కుమారత, 19 జయత, 20 వసుబంధు, 21 మనుర, 22 'హక్లెన' లేక 'పద్మరత్న' కందహారువాసి, (చైనీయగణితప్రకారమీయన క్రీ. శ. 209లో చనిపోయెను.) 23 సింహభిక్షు, 24 బసియశిత, (కందహారువాసి.

¹¹⁶ Ibid—Vol. III—P. 219.

¹¹⁷ Ibid—Vol. III—P. 307.

క్రీ. శ. 328లో మరణము.) 25 పుత్నోమిత, లేక పుణ్యమిత్ర (దక్షిణ హిందూస్థానక్షత్రియుడు, మరణము క్రీ. శ. 388) 26 ప్రజ్ఞాతార, (క్రీ. శ. 457లో మరణము) 27 బోధిధర్మ, 'వసుమిత్రుని' పదవవాడుగా గణించిన 28నుండి యగుదురు."

ఈవిషయము లింకను టిబెటియన్ శాస్త్రములనుబట్టి తారా నాథుని వ్రాతలనుబట్టి, క్రీ. శ. 520లో వ్రాసిన 'సెంగ్స' వ్రాతలనుబట్టి తెలియుచున్నది. 'బోధిధర్మ' క్రీ. శ. 526లో చైనా కేగినట్లు తెలియుచున్నది. కాని ఈవరుస, నాగార్జుననివరకు సరిగానున్నను, తర్వాత సరిలేదని కొందరు ప్రామాణికవిద్వాంసుల యభిప్రాయ మగుచున్నది. ఆర్యదేవుని పేరువరకు సరిగానే యున్నదని చెప్పవచ్చును. ఎడ్కిన్సు (Edkins) గురువరం వరలో 'బుద్ధమిత్రను' 9వ వానినిగా ఉల్లేఖించెను.¹¹⁸

'పార్శ్వజు' కనిష్ఠసభ కధ్యక్షుడు. అశోకుని తర్వాత 300 వండ్లకని, బుద్ధనిర్వాణము తర్వాత 400వండ్లకని, 'వశాను త్సాంగు' వ్రాసినకాని, మొదటిదానిప్రకారము కనిష్ఠకాలము క్రీ. శ. 70 లేక 75 అగును. రెండవదానిప్రకారము క్రీ. పూ. 77 అగును. రెండును సరికావు.

"సరహాయుక్త ముఖ్యశిష్యుడు, ప్రఖ్యాతగురువు నాగార్జునుడు; అతనితర్వాత అతని శిష్యులమూలముగా బోధలు వాక్రూపకముగా జరుపబడుచుండెనని చెప్పబడుచుండెను" అని ఎవాన్సు వ్రాసెను.¹¹⁹ ఇది సిద్ధనాగార్జునుడని ఎఱుగ

¹¹⁸ Rev. Joseph Edkins-Chinese Buddhism P.8.

¹¹⁹ W. Y. Evans-Tibetan Yoga and Secret doctrines. P. 101.

వలెను. మహాగురుపరంపరలో, 'సరహ' లేదు. చాలామంది తప్పువ్రాసిరి. ఈ సరహభద్రుడే, రాహులభద్రుడని, 'ధర్మకీర్తి' (కీ. శ. 600-650) సమకాలీనుడని తెలియుచున్నది.

'తారానాథుని' వ్రాతలనుబట్టి చూడగా, ఆర్యదేవుడు అశ్వఘోషుని మంత్రవిద్యచేత ఓడించి శిష్యుని చేసినట్లున్నది. కాని 'అశ్వఘోషుడు' ఆర్యదేవునికి చాల పూర్వుడగుటచేత, యిది చారిత్రకసత్యము కాదనియు. అశ్వఘోషుని చరిత్రనుబట్టి, పార్శ్వడే ఈవండితుని భిక్షువుగా మార్చినని తెలియుచున్నది. కొన్ని ప్రమాణముల ననుసరించి 'పుణ్యవచసు' మార్చినట్లున్నది. ఎట్లాగైన, 14మంది గురువులలో, పార్శ్వ, పుణ్యవచసుల తర్వాతనే నాగార్జునుని ఆర్యదేవులపేర్లు వచ్చుచున్నవి. చైనీయ సాంప్రదాయమునుబట్టి, 'అశ్వఘోషుని' శిష్యుడనుట ఏమాత్రము పొసగకున్నది. ఈయనయొద్ద 'నాగార్జునుడు' జాద్ధధర్మస్వీకారము గైకొన్న ఆధారములుకూడ లభించవు. 'హెన్రీ అలబర్ట్' అను విద్వాంసుడుకూడ, ఈవిషయమును సందేహించెను.

'అశ్వఘోషుడు' వేరు వేరు తావులలో బుట్టినట్లు విద్వాంసులు వ్రాసిరి. కొందరియన జననము 'కాశ్మీర' మనిరి. సాకేతవాసియగు 'సువర్ణాక్షి' నూనుడని 'సాందరానందమును'బట్టి తెలియుచున్నది. సంయుక్త పిటకసూత్రము (సంయుక్త రత్న పిటకమని యస్. బీల్ వ్రాసెను.) నుబట్టి, 'తుఖారరాజగు' 'కండనకనివహ' మువ్వరిలో కెర్విగలవారిలో స్నేహముచేసినని తెలియుచున్నది. 'అశ్వఘోషుడు' కనిష్ఠ సమకాలీనుడు.

సంయుక్తరత్నపితకము 93, 94 కథలలో, 'చంద్రన్ రాజు కనిష్ఠ, గాంధారకనిష్ఠ' అను పేర్లు కాన్పించుచున్నవి. 94వ కథనుబట్టి ఆయనకు మువ్వురు మిత్రులున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఒకడు బోధిసత్వ అశ్వఘోషుడు; రెండవవాడు గొప్పచుంత్రీ మో-చా-లో; (మదర) ఈయనజ్ఞానోపదేశకుడు. మూడవవాడు చే-లో-కి-యో. (చరక) ఈయన ముఖ్యవైద్యుడు. ¹²⁰ కనుక అశ్వఘోషుడు, కనిష్ఠ సమకాలీనుడనుట సత్యము. ఈవిషయము పూ-ఫా-సాంగ్-ఇన్-యూయాన్-ఛూయాన్ అనువానినిబట్టికూడ తెలియుచున్నది. కనిష్ఠుడు నాల్గు సైన్యములను గైకొని, పాటలీపుత్రము మీదకు పోయెనని వీరధైర్యముతో పోరాడెనని, 90 కోట్లు బంగారునాణెములు అడిగెనని, రాజు ధనముగా నివ్వలేక అశ్వఘోషుని, బుద్ధునిగిన్నెను, జాలిగలిగించుకోడి నొసంగెనని తెలియుచున్నది. పైమూటికి గొప్పయోగ్యతలు గలవని అట్లా సంగెను. ఒక్కొక్కటి 20 కోట్ల బంగారునాణెముల విలువగల్గి యుండెను. రాజు సంతసించి వెడలిపోయెను. ఈకథ 'కుమార జీవ' రచితమగు 'అశ్వఘోషచరిత్రము'లోగూడ సుండుట చేత సత్యమేకావచ్చును.

అశ్వఘోషుని పేర్కొన్న నాగార్జునుడు క్రీ. శ. 125కు తరువాతవాడే కావలయును. నాగార్జున, ఆర్యదేవ, అశ్వఘోషుల' జీవితచరిత్రలు, చైనీయభాషలోనికి క్రీ. శ. 387-418లలో అనువాదమాయెనని తెలియవచ్చుచున్నది. 'కుమార

¹²⁰ S. Beal — The Age and Writings of Nagarjuna in Ind. Anti. XV — P. 353.

జీవుడు' 800 మంది పండితుల సాయమున చైనీయ భాషలో 800 సంపుటములు తయారుచేసెనని తెలియుచున్నది. కనుక 'నాగార్జునుడు', 'కనిష్కుని' రాజ్యాంధకాలమునకు తర్వాత జన్మించి, (క్రీ. శ. 125కు తర్వాత) కుమారజీవుని కాలమునకు అనగా క్రీ. శ. 4వ శతాబ్దమునకు ముందే మరణించియుండుట నిశ్చయము.

9 నాగార్జునకృతముగు దశభూమికకు గల రెండుఅనువాదములలో 'ధర్మరక్ష' క్రీ. శ. 297లోను, రెండవది 'కుమారజీవుడు' చేసియుండెను. ఈనాటికి సంస్కృతఅనువాదము కాన్పించుచున్నది. ఈకాలమునకు పూర్వమే నాగార్జునుడు జీవించియుండుట స్పష్టము. ఇంకను నాగార్జునుడు 'సధర్మపుండరీకమును బేర్కొనెను. దీని చైనీయఅనువాదము 'ధర్మరక్ష' క్రీ. శ. 286లో జేసెను. కుమారజీవుడు క్రీ. శ. 406లోను, జినగుప్త, ధర్మగుప్త అనువారు క్రీ. శ. 601లోను అనువాదములు చేసియుండిరి. ఇంక రెండవది అతిశ్రేష్టమైన దని విద్వాంసులు కొనియాడుదురు. కాన 'ధర్మరక్ష' కాలమునకు పూర్వమే 'నాగార్జునుడు' జీవించియుండెను. 'కుమారజీవుడు' క్రీ. శ. 406లో 'బ్రహ్మజాలసూత్రము'ను గూడ అనువాదము చేసియుండెను.¹²¹

10 'లంకావతారసూత్రము'లో ఆఖరున 'నాగార్జునుడు' పేర్కొనబడెను. దీనికి 'జపాను' చైనీయ అనువాదములు

¹²¹ B. L. Suzuki—Mahayana Buddhism. P. 108.

గలవు. ధర్మరక్ష క్రీ.శ. 412-433 మధ్యకాలములో పైదానికి
చైస్తియ అనువాదము చేసియుండెను. ఇది ప్రస్తుతము ఖలమై
పోయినది. రెండవది 'గుణభద్రుడు' క్రీ. శ. 433లో జేసెను.
ఈకాలమునకు పూర్వమే 'నాగార్జునయతి' జీవించియుండెను.
దీనిలో నాగార్జునునిగూర్చి గుప్త, హూణులనుగూర్చి భవి
ష్యత్తు చెప్పబడెను. లంకలోని 'మలయ'లో రావణుడు బుద్ధు
నికి గౌరవము తెలియకర్పటకు వచ్చెనని ఉండుటచేత 'రావ
ణుడు' క్రీ.పూ. 6వ శతాబ్దములోని వాడని తెలిసికొనవచ్చును.
కాని యివి చారిత్రకదృష్టిలో గల్పనలుగా గాన్పించుచున్నవి.

11 సరియైన నాగార్జునుని జననసంవత్సరము తెలిసికొను
టకు ఒక ఆధారము లభించుచున్నది. బౌద్ధగ్రంథము లన్నిటిని
అపారముగా పరిశోధనచేసిన 'ఔరన్' పండితు డిట్లు వ్రాసెను.
"నాగార్జునయతి కనిష్కసభా సంవత్సరకాలమున జన్మించెనని,
సాంప్రదాయము వచ్చుచున్నది. ఈయన మహాయానస్థాపకు
డనుటకంటె, దానిని ప్రచారములోనికి తెచ్చినవాడనుట
మేలు."¹²² ఇంకొకచోట, మాధ్యమిక బౌద్ధమత ప్రబోధకుడు,
'నాగార్జునుడు' కనిష్కుని మూడవ సభాకాలమున జన్మించె
నని బౌద్ధులు చెప్పుదురు. ఈయన మహాయాన మతస్థుడగు
బ్రాహ్మణ 'రాహులభద్రుని' శిష్యుడు. ఇంకను ఈ బ్రాహ్మ
ణుడు, కృష్ణయోగికి ఎక్కువగా ఋణపడెను. ఇంకను అధి
కముగా గణేశునికి ఋణపడెను; (తారా 66, 69, 105)దానిని

¹²² H. Kern-A Manual of Indian Buddhi-
sm P. 6.

బట్టి, మహాయాన మతము 'భగవద్గీత'నుండి కల్గినది." ఇంకను ఎక్కువగా 'శైవమతము'నుండి కల్గినది." ¹²³

ఇందులోని చాలవిషయములు, అనగా గురువుపేరు, మున్నగునవన్ని, సిద్ధనాగార్జునునికి సరిపోవుచున్నట్లు కాన్పించుచున్నవి. ఈసిద్ధనాగార్జునునిగూర్చి 'కెరన్'పండితు డెరుగ డాయెను. కనుక 'బోధిసత్వ నాగార్జునుని' జననము కనిష్క-సభాకాలమున జరిగినదను ఒక్క విషయము మాత్రము గైకొందము. ¹²⁴

ఈకనిష్కసభ ఎపుడుజరిగినదో తెలిసికొన్నచో మనము 'నాగార్జునుని' జననకాలమును జెప్పవచ్చును. కనిష్కసభ 'వాసిలిఫ్' లెక్కప్రకారము క్రీ. శ. 120లో జరిగెననియున్నది. అప్పటికి కనిష్కుని రాజ్యరోహణ జరిగియుండలేదు. ఈకారణమున నిది తప్పుగానున్నది.

ఆధునిక పరిశోధనలనుబట్టి క్రీ. శ. 125-153 మధ్య 'కనిష్కుడు' రాజ్యపాలన చేసినట్లు తెలియుచున్నది. క్రీ. శ. 128వ సంవత్సర ప్రాంతమున శకారంభమైనట్లు తెలియుచున్నది. శకారంభమైన మూడేండ్లకు హిందూదేశముపై దండెత్తెను. కనుక దండయాత్రకాలము క్రీ. శ. 131 ప్రాంతము కావచ్చును. తూర్పురాజ్యములపై దండెత్తినపుడు 'పాటలీపుత్రరాజు,' (కుసుమపురరాజు) ఓడిపోయెను. చైనీయ గ్రంథములనుబట్టి

¹²³ Ibid—P. 122

¹²⁴ C. S. Srinivasachari — A History of India Part I.P. 150 "Nagarjuna was born at the time of Kanishka's council"

ఆరాజునుండి అశ్వఘోషుని బహుమానముగా దీక్షాకొనెనని తెలియుచున్నది. అప్పటికి 'కనిష్కుడు' బౌద్ధుడుకాదు. తర్వాత ఒక 'పార్థివా'రాజు కనిష్కునిపైకి దండెత్తివచ్చెను. కాని రక్తపుటేరులు పారినతర్వాత శత్రురాజు ఓడిపోయెను. అశ్వఘోషు డంత కనిష్కునికి బౌద్ధధర్మము బోధించెను. అప్పటి నుంచి 'కనిష్కుడు' బౌద్ధుడాయెను.

'అశ్వఘోషుడు' నాటకకర్త, గొప్పపండితుడు; వైద్యుడు. ఈయన ఒకభిక్షువునకు భగందర రోగమునకు 'శల్యకిర్మి' యను వ్రయోగముజేసెను. ఈభిక్షువు మాటలువిని కనిష్కుడు బౌద్ధధర్మదీక్ష గైకొనెను.

కాశ్మీరములో 'జలందరు' ఒద్ద (కుందలవనము) నాల్గవ బౌద్ధసభ (మహాసంగము) జరిగెను. మహాయాన గ్రంథములు ఆయనను గౌరవించెను. ఈసభలో 'పార్శ్వజు, వసుమిత్రుడు' మున్నగువారు ముఖ్యులు. ఇచటనే మహావిభావనామక త్రిపిటక భాష్యము తయారాయెను. వసుమిత్రు డీసభకు అధ్యక్షుడు. 'అశ్వఘోషుడు' ఉపాధ్యక్షుడు. చరక సుశ్రుతి లీకాలపువారని పలువురువిద్వాంసులు వ్రాసిరి. వసుమిత్రుడు బౌద్ధుల విజ్ఞానసర్వస్వకర్త, మహావిభావకర్త. ఈసభాకాలమున నాగార్జునయతి జన్మించియుండెను.

'కనిష్కుడు' వ్రథమములో బౌద్ధుడుకాదు. ఇతని మొదటి నాణెములపై సూర్యచంద్ర ప్రతిమలు గ్రీకు, పర్షియా, హిందూ దేశములోని దేవతల ప్రతిమలు కాన్పించుచున్నవి. కడపటి నాణెములపై 'బుద్ధుని' బొమ్మ ఉండుటచేత బౌద్ధధర్మదీక్ష

గైకొన్నట్లు తెలియుచున్నది. కనుక రాజ్యరంభ కాలమునకు దాదాపు 10 సంవత్సరములకు అశ్వఘోషునివలన బౌద్ధధర్మ దీక్ష గైకొనుట మహాసంగము జరుపుట జరిగియుండవచ్చును. అనగా క్రీ. శ. 134వ సంవత్సరప్రాంతమున బౌద్ధుల నాల్గవ సభ జరిగినట్లుాహించవచ్చును. ఇది 'నాగార్జునుని' జనన కాలమని నేను తలంచుచున్నాను. 'కెరన్' వండితుడు వ్రాసినట్లుగా ఒకానొక సంప్రదాయమునుబట్టి 'నాగార్జునయతి' 60 ఏండ్లు జీవించినట్లు తర్వాత 'సుఖావతి' కేగినట్లు తెలియుచున్నది. ఈకారణమున క్రీ. శ. 194లో నాగార్జునయతి మరణించినట్లు తేలుచున్నది. అంతిమదశలో యతి ఆకస్మికముగా నొకదిన మంతయు సమాధిలోనుండి ధర్మవచనములు మాత్రము వినుచుండెనని, ఏరూపమును గాంచలేదని, ఒకదినమంతయుబయటకు రాలేదని, పిమ్మట శిష్యులు తలుపును బ్రద్దలుచేసి చూడగా యతి సమాధిలో ప్రవేశించి మరణించెనని, హిందూదేశము లోని రాజ్యములన్నిటిలో ఆయన కాలయములు కట్టిరని, ఆయనను బుద్ధదేవుడుగా గౌరవించిరని 'యెడ్కిన్స్ వ్రాసెను.¹²⁵ తలకోసికొన్న గాథలకంటె ఇది సత్యముగా గాన్పించుచున్నది. ఈయన పోషకుడగు యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణికుడ ఆసంవత్సరమే మరణించియుండవచ్చును. 'ఎటల్' వండితుడు నాగార్జునయతి మరణసంవత్సరము క్రీ. శ. 194 అని చైనీయాధారములచేత వ్రాసియుండెను. కనుక క్రీ. శ. 134లో 'నాగార్జునుడు' జననము పొంది, క్రీ. శ. 194లో మరణించియుండినట్లు ప్రాచీన ఆధారములచేత నేనూహించుచున్నాను.

¹²⁵ Joseph Edkins-Chinese Buddhism. P.77

12 మొట్టమొదటి 'అమితభసూత్రములు' చైనాకు క్రీ. శ. 147లో చేరియుండెను. 'తఖార'నుండి యొక మత గురువు 'అమితభసిద్ధాంతము'ల గైకొని పోయియుండెను. ఇవి చైనాలో క్రీ. శ. 148-170లో అనువాదమాయెను. నాగార్జునయతికూడ 'అమితభసూత్రముల' ప్రచారములోనికి తెచ్చి యుండెను. కనుక నాగార్జునుడు పైకాలములోనే జీవించియుండ వలయును.

13 బౌద్ధమత శాఖలలో 1 వైభాషిక, 2 సౌత్రాంతిక, 3 యోగాచార, 4 మాధ్యమిక అను నాలుగుభేదములుగలవు. మాధ్యమిక శాఖాస్థాపకుడు నాగార్జునుడు. సౌత్రాంతిక శాఖను స్థాపించినవాడు 'కుమారలబ్ధుడు.' ఆర్యదేవ, అశ్వఘోషులు కూడ సమకాలీనులు అని 'కెరన్' వ్రాసెను.¹²⁶ వీరందఱు క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దములోనివారు. అంతకు పూర్వులు కాజాలరు. నాగార్జునయతి మహాయాన మతప్రబోధకుడు. ఈమహాయాన గ్రంథములు చైనీయభాషలోనికి క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దమునుండి అనువాదమగుచుండుటచేత, నాగార్జునుడు క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దమునకు తరువాతవాడు కాజాలడు. క్రీ. శ. 160-194 మధ్యనే 'మహాయాన శాస్త్రము' రచించెనని, దానికి చైనీయ అనువాదము లేదని రిచర్డు వ్రాసెను."

14 గాంధారశిల్పము క్రీ. శ. 1-4వ శతాబ్దముల మధ్యలోనే భారతదేశములో వ్యాప్తిగాంచెను. నాగార్జునకొండపైన

¹²⁶. H. Kern-Manual of Indian Buddhism, P 121.

గాంధారశిల్పము ప్రస్ఫుటమై యున్నది. ఈమధ్యకాలములోనే నాగార్జునయతి జీవించియుండెననుట నిర్వివాదాంశము.¹²⁷

15 వసుబంధుడు సముద్రగుప్తుని సమకాలీనుడని, ఆయన కుమారుడు 'నాగార్జునునికి ఆరవతరమువాడని, జగ్గయ్యపేట, స్థూపములోని శిలాశాసనము క్రీ. శ. 5వ శతాబ్దములోనిదని ఇందు నాగార్జునుని ప్రశిష్యుని ప్రశంస గలదని, 'కె. ఆర్. సుబ్రహ్మణ్యన్' వ్రాసెను. ఇట్టి కొన్ని కారణములచేత మూడవ శతాబ్దిలోకూడ కొంతకాలము యతి జీవించినట్లు పైచరిత్ర కారు డభిప్రాయపడెను. కాని, పైవానికంటె మంచిప్రమాణములు లభించినపుడు ఊహలపై ఆధారపడు విషయములను వదలిపెట్టడము ధర్మము. అందుచేత యతి రెండవశతాబ్దాంతములో శాతవాహనరాజు చనిపోయిన సంవత్సరములో మరణించియున్నట్లు ఆధారములు లభించుచున్నవి. మూడవ శతాబ్దాదిని జీవించియున్న ఆధారములు లేవు. యతి 60 సంవత్సరములు జీవించెనని ఒకవిశ్వాసమైన ప్రమాణము లభించుట చేత నాగార్జునుని జననకాలము క్రీ. శ. 134 అని, మరణకాలము క్రీ. శ. 194 అని నిర్ణయించవచ్చును. 'ఐటలు' పండితుడు వ్రాసిన ఈకాల నిర్ణయము సరియని నేను తలంచుచున్నాను.

¹²⁷. A. A. Macdonall - India's Past P. 64

V

నాగార్జునుని జన్మభూమి

నాగార్జునుని జీవితమునుగూర్చి, కాలమును, జన్మభూమిని గూర్చి 'వాటర్సు' వ్రాసినట్లు వాదవివాదములు లేక శోలేదు. పూర్వప్రకరణములలో కాలనిర్ణయమును జేయగల్గినాము. జన్మభూమినిగూర్చి నిర్ధారణ చేయవలసి యున్నది.

నాగార్జునరచిత గ్రంథములనుబట్టి, చైనీయ, త్రిపిష్టకదేశ లేఖకుల వ్రాతలనుబట్టి 'నాగార్జునుడు' నివసించిన కొండ జాడలు తెలియవచ్చుచున్నవి. దీనిపేరు 'పర్వతము' లేక శ్రీపర్వతము. ఇచటలభించిన యొక శాసనాధారమున, నీక్షదేశమునకు 'విజయపురి' యను పేరున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఇచటి శిలాలేఖనములు క్రీ. శ. 3వ శతాబ్దినాటివి. ఈకొండపైన 'నాగార్జునయతి' 29 ఏండ్లు గడపెను. ఈ 'శ్రీపర్వతము' కర్ణాటకజిల్లాలోని 'శ్రీశైలమే' యని 'బర్గెసు', వీరభద్రరావు, మున్నుగాగల పాశ్చాత్య, పౌరస్ర్య విద్వాంసు లభిప్రాయపడిరి.¹²⁸ ఆధునిక పరిశోధనలనుబట్టి, 'నాగార్జునుడు' నివసించిన శ్రీపర్వతము, వల్నాటికాలాకాలాని 'మాచర్ల'కు ఉత్తరముగా 14 మైళ్ల దూరమున నున్న 'నాగార్జునకొండ' యని తేలుచున్నది. టిబెటియులు వ్రాసిన యతి నిర్వాణస్థల విడియే; ఈపర్వతమును మొదట వర్ణించినవాడు 'పాహియాను' అను (క్రీ. శ. 405-411) చైనీయ పరివ్రాజకుడు. ఈయాత్రికుడు దక్షిణపథము

¹²⁸ T. Watters, - On Yuan Chwang's Travels Vol II P. 203.

రాకపోయినను, కొండనుగూర్చి విని వ్రాసియుండెను.¹²⁹ ఈపర్వతమే పారావతముగా మారియుండెనని, 'నైల్సు' కంపితు దభిప్రాయపడెను కాని, సంఘారామములోని వై యంతస్థు పారావతాకారమున నుండుటచేత, ఈసంఘారామ మునకు 'పారావత సంఘారామము' (Pigeon Monastery) అని పేరువచ్చెనని ఊహింపవచ్చును. 'పాహియాను' వర్ణించిన పో-లో-యా వర్ణనలనుబట్టి, నాగార్జునకొండయే యగుట నిర్వివాదాంశము.

'హానుత్సాంగు' (క్రీ. శ. 629-645) అను మరియొక వైసీయయాత్రికుడు స్వయముగా దక్షిణాపథమునకు వచ్చి ఈకొండను వర్ణించెను. నాగార్జునుని గ్రంథాలయమును వర్ణిం చెను.¹³⁰ ఇచటనే నాగార్జునుని ఆశ్రమ ముండెను.

శ్రీశైలము ఒద్ద నిట్టి ఏర్పాట్లుగాని, గదులుగాని లేవు. కనుక 'నాగార్జునుడు' టిబెటియక కలను బట్టి, జీవితకాలములో 'చాలభాగ మీకొండపైన గడపినట్లు, ఇచ్చటనే మరణించినట్లు తెలియుచున్నది. ఇచ్చట కొండపైన త్రవ్వచూడగా, అనేక శిల్పములు విగ్రహములు బయల్పడినవి.

నాగార్జును డమరావతీస్థాపమునకు బయట ప్రాకార మును గట్టించెనని టిబెటియ చరిత్రకారుడు 'తారానాథుడు' వ్రాసెను. దీనినిజూచి కొందరియన జన్మస్థలము 'అమరావతి'

¹²⁹ James Legge - Travels of Fahian. P. 96

¹³⁰ T. Watters — On Yuan Chwang's Travels P. 200-201.

యనిరి. ఈయతి హేచ్ఛకాలము గుంటూరుమండలములోనే యున్నట్లు కాన్పించుచున్నది. ఈయనకాలమున 'నాగార్జున కొండ' ధాన్యకటకమేలు, శాతవాహనరాజ్యములో నుండెను. ఈకొండపైననే ఈయతి మరణించెను. మరణించినచోటు శ్రీవర్వతమని పేర్కొందినది ఈకొండయే. జన్మభూమి విషయములో తగాదాలు గలవు. ఈయతి నాలందాలో చాల కాలము గడపెనని టిబెటియుల విశ్వాసము.

ఈయన దక్షిణహిందూస్థాన బ్రాహ్మణుడని వెల్లరంగీ కరించిన విషయమే. తమిళులు కొందరు 'కంచి' బస్త్తస్థానమని వ్రాసిరి. హళానుత్సాంగు వ్రాతలనుబట్టి, నాగార్జునుడు నిర్దుష్ట రసశాస్త్రవేత్తయని, పరుసవేది యనగా రాలను బంగారుగామార్పు విద్య యెఱింగినవాడని, ఈయన జన్మభూమి 'విదర్భనగరము' ('బీరారు') అని తెలియుచున్నది.

'కథాసరిత్సాగరము' సోమదేవ రచితము. క్రీ. శ. 1063-1081 మధ్యకాలమున రచింపబడినది. ఇది క్రీ. శ. 6వ శతాబ్దమునకు బూర్వమే రచింపబడిన 'గుణాధ్య' పండితుని 'బృహత్కథ' ననుసరించి వ్రాయబడినది. దండి, నుబంధు, రాణులు ఈబృహత్కథను బేర్కొనిరి. ఈ 'బృహత్కథ' ననుసరించి క్లుప్తముగా క్రీ.శ. 1037లో 'క్షేమేంద్రుడు' 'బృహత్కథామంజరి'ని రచించెను. కథాసరిత్సాగరము ననుసరించి ఈక్రిందికథ తెలియుచున్నది. "చిరాయు నామముతో ప్రసిద్ధిగాంచిన ఒక నగరములో 'చిరాయు'నామముతో ఒకరాజుండెను. ఆయన ఆయుస్సు దీర్ఘమైనది. ఆయన మంత్రి నామము

‘నాగార్జునుడు’; ఆయన రసాయనికశాస్త్రవేత్త. చిరాయు రాజుకు, ఆయన ఒకరకమైన ‘రసాయనిక పదార్థము’ సేవించుట కొనంగెను. దీనిచేత రాజు దీర్ఘజీవి యాయెను. నాగార్జునుని జన్మ బోధిసత్వుని అంశలోనుండియే కలెను.” దీనిని బట్టి ‘చిరాయు నామక నగరము’లో నాగార్జును డుండెనని తెలిసికొనవచ్చును. కాని ఈనగరమేదియో మాకు తెలియకున్నది. దీనిజాడ ‘డాక్టర్ కనింగ్ హాము’ రచిత ప్రాచీన భూగోళ శాస్త్రమున కూడ కాన్పించలేదు. ‘లామాతా రానాధుని’ (క్రీ. శ. 1573 జననము) వ్రాతలప్రకారము ‘నాగార్జునుడు’ బ్రాహ్మణుడని, దక్షిణదేశములోని ‘విదర్భనగరము’లో జన్మించెనని తెలియవచ్చుచున్నది.¹³¹ ఇతర టిబెటీయ ఉపాఖ్యానములనుబట్టి కూడ నాగార్జునుని జననము, విదర్భనగరములోనని తెలియుచున్నది.

టిబెటీయ, చైనీయ గాథలనుబట్టి నాగార్జునుని జీవితచరిత్ర వ్రాసిన ‘వాలెసర్’ (Walleser) కూడ నాగార్జునుని జన్మ భూమి ‘విదర్భ’ (Berar) అని వ్రాసెను. ‘కనింగ్ హాము’ పరిశోధనల ప్రకార మిది ‘విదర్భనగరము’ వర్తమాన ‘నాగపూరు’ అని తెలియుచున్నది.

ప్రసిద్ధ ఐతిహాసిక లేఖకుడు, ‘అల్బూహుని’ (క్రీ. శ. 1030) ‘గజనిముహమ్మదు’తో వచ్చిన చరిత్రకారుని వ్రాతలనుబట్టి చూడగా, ‘నాగార్జునుడు,’ పోమనాథకు దగ్గరగానున్న ‘దైహక కోట’ (Fort Daihak) వాస్తవ్యుడని, ఆయన రసశాస్త్ర

¹³¹ Bhupendranath Dutta—Mystic Tales of Lama Taranatha P. 2.

వేత్త యని, దానిలో ఆరితేరినవాడని, రసశాస్త్రమును గ్రంథము రచించెనని, తెలిసికొందుము.¹³² కాని శిశువాతలు నిరాధారములు. దీనికి తగుప్రమాణములు లభించకున్నవి. 'ప్రపుల్లచంద్రరాయ్' దీనినిజూచియే నాగార్జునుని జన్మభూమి 'దైహాకకోట'యని వ్రాసెను. కాని ఇది 'సిద్ధనాగార్జునుని' జన్మభూమి కావచ్చును.

'జయచంద్ర విద్యాలంకారు' అను శ్రసిద్ధచరిత్రకారుడు 'భారతదేశకే అమరరత్న' యనుగ్రంథమున నాగార్జునుని వానస్థలము, దక్షిణకోసలలోని 'చత్తీసుగఢ' యని వ్రాసెను. ప్రాచీనకాలములో దక్షిణకోసలకు ముఖ్యనగరము 'చత్తీసుగఢ' యని, ఉత్తరకోసలకు 'త్రావస్తి' ముఖ్యనగరమని తెలియుచున్నది. 'ఫెర్గసన్, గ్రాంటు మున్నగువారు 'చత్తీసుగఢ' యనగా కోసల యని 'వైరఘరు' దీని ముఖ్యనగరమని వ్రాసియుండిరి. (Y. K. A. S. 1875-P. 260. Watters. P. 202) 'బీహారు'కు దక్షిణమునఉన్న దక్షిణ(దక్కను) రాజ్యములో 'నాగార్జునుడు' జన్మించెనని, 'ఐటలు' వండితుడు వ్రాసెను. ఈయన దక్షిణహిందూస్థానములో బ్రాహ్మణకుటుంబములో జన్మించెనని, అచట బౌద్ధమతము బోధించెనని జి. కె. నారాయణ వ్రాసెను. ఈయన దక్షిణహిందూస్థాన బ్రాహ్మణుడని 'ఆర్థర్ లాయడ్' వ్రాసెను. 'నాగార్జునుడు' దక్షిణ హిందూదేశీయుడని, 'జోసఫ్ యెడిక్లన్సు' వ్రాసెను. 'పశ్చిమ హిందూస్థానము' జన్మభూమియని కొందరు వ్రాసిరి. ఇది

132 Sachua - Alberuni's India, Chap XVII P 189.

‘సిద్ధనాగార్జునుని’ జన్మభూమి కావచ్చును; ఈయన దక్షిణ హిందూస్థానవాసియని, విధర్భచుండి వచ్చెనని దక్షిణకోసల ముఖ్యనగరములో నివసించెనని, ‘విటర్ నిట్జ్’ వ్రాసెను. ‘విలియంగ్ మెక్ కెల్’, నాగార్జునుడు పశ్చిమహిందూదేశముడని, ఒక అర్జునవృక్షముక్రింద యోగిగా నివసించెనని, అందుచేత ఈపేరు కల్గెనని, ఆఖరుజీవితము కోసలలోని సంఘరామములో గడపెనని, క్రీ. శ. 194లో చనిపోయెనని వ్రాసెను. ఈప్రకారము నాగార్జునుని జన్మభూమి ‘పడమటి హిందూస్థానము’ లోని ‘దైహాక్కు’ గ్రామమని కొందరు వ్రాసిరి. రెండు ప్రమాణములనుబట్టి దక్షిణహిందూదేశములోని విధర్భ (కోసల) జననమని, త్రిపిష్టప వాసులప్రకారము బహుకాలము ‘నాటిండా’లో గడపెనని తెలియుచున్నది.

‘విటల్ పండితుడు’ నాగార్జునయతి పశ్చిమహిందూస్థాన యతి యని, తర్కవాదములలో ప్రసిద్ధికెక్కెనని, దక్షిణ హిందూస్థానమున కేగెనని, కోసలదగ్గర ఒకసంఘారామములో దనతలను గోసికొనెనని వ్రాసెను. దక్షిణకోసలలో జాలకాల ముండెనని, ‘బీల్ పండితుడు’ వ్రాసెను. రేవా (నర్మదా) తీరమందు శాంతినికేతనమను ఒకసుందరమగు ఆశ్రమములో నీయతి చాలకాల ముండెనని, ‘సిద్ధవినోదనమను గ్రంథము’ తెల్పుచున్నదని ఈమధ్య ఎవరో వ్రాసిరి. నేనీగ్రంథమును జూడలేదు. ఆపండితుడు దుదాహరించిన శ్లోకమిది.

శ్లో॥ సిద్ధనాగార్జునో నామపురాఽసీత్ తాపసోమహాః
శాంతో దాంతో జితాత్మా చనియతః ప్రయతస్సుచిః

ఉవాస సచిరం సోఽపిరేవాతీరే మనోరమే

శాంతినికేతనే తత్ర ఆశ్రమే చిత్తహరిణి ॥

కాని ఇందువ్రాయబడినది 'సిద్ధనాగార్జును'ని గూర్చి యని వేరుగా జెప్పనక్కరలేదు. 'సిద్ధనాగార్జునుడు' వేరు, నాగార్జున యతి వేరు; కాన మన 'నాగార్జునయతి' నర్మదాతీరమున మనోజ్ఞమైన ఆశ్రమములో నివసించిన ఆధారములు లేవు. ఈప్రకారము నాగార్జునుని జన్మభూమి 'అమరావతి'యని 'దయ హక్తు' అని 'కోసల'యని, శ్రీపర్వతమని, విదర్భయని వాదోపవాదనలుగలవు. 'కుమాగజీవుడు' అందరికంటె ప్రామాణికుడు. ఆయన వ్రాతలనుబట్టి, 'హానుత్సాంగు' వ్రాతలనుబట్టి 'నాగార్జున యతి' దక్షిణహిందూస్థాన బ్రాహ్మణుడని, జన్మభూమి విదర్భ నగరమని తెలియుచున్నది. కనుక ఇతనిజన్మభూమి ఆధునిక 'నాగ పూరు' అని తెలిసికొనవచ్చును. అది మధ్యరాష్ట్రములలో నున్నది. యతి చాలకాలము నాగార్జునకొండపైన సంఘారామ మును నిర్మించి, అందు బహుకాలముండెను. అందుచే 'నాగార్జునుడు' ఆంధ్రుడుగా జన్మించక పోయినను, ఆంధ్రదేశములో చాలకాలము గడపియుండెను. ఈవిషయములో నేను సుబ్రహ్మణ్యన్ అను చరిత్రకారుని అభిప్రాయముతో నేకీభవించక తప్పలేదు. ¹³³

అదియునుగాక 'హానుత్సాంగు' కళింగను, దక్షిణకోసలను, అం-టో-లో, (ఆంధ్ర) ధనకటక దేశములను వేరు

¹³³ K.R. Subrahmanyam-Andhra History P. 54. "So Nagarjuna, a subject of the Satavahana king, as we shall see presently, lived

వేరుగా వర్ణించెను. ఇందుచేత నాగార్జునుని గన్మభూమి దక్షిణకోసలలోని విదర్భ (Modern Nagpur) యని, అది మధ్య రాష్ట్రముల లోనిదని తెలిసికొనవచ్చును. కనుక 'నాగార్జునయతి' మధ్యరాష్ట్రములలో జన్మించి, ఆంధ్రదేశములో జీవితమును గడపుకొనెను. 'అమరావతి' బయటప్రాకారమును గట్టించుచు కొంతకాల మట నుండెను. 'శ్రీవర్వత'మనగా 'నాగార్జునుకొండ' యే యని తేలినది. 'కోసల, విదర్భ' మున్నగునవి దేశములపేర్లు. కనుక ఇవియన్ని ఒకేదేశమును దెల్పుచున్నవి. 'డయహక్తు' అనునది 'ఘూర్జర'దేశములోనిది; అచట 'సిద్ధనాగార్జునుడు' జన్మించి యుండవచ్చును; సర్మదా నదీ తీరమున 'శాంతినికేతనమను ఆశ్రమ మేర్పరచుకొన్న దీయనయే కావచ్చును. 'నాగార్జునుడు,' కాశ్మీర రాష్ట్రాధ్యక్షమున ఆరు దినము లుండెనని 'రాజతరంగిణి' తెల్పుచున్నది. కాని యే 'నాగార్జునుడో' తెలియకున్నది. కనిఘోని అనంతరము, అభిమన్యుని కాలములో మనయతి, కాశ్మీరములోని జౌద్ధమతాభివృద్ధిని విని, అచటకు జననేమో తెలియకున్నది; 'నాలందా'లో అధికకాలము గడపినవాడు, సిద్ధనాగార్జునుడు' కావచ్చును. ఏలనన, మన 'నాగార్జునయతి' కాలములో నాలందా విద్యాలయస్థాపన జరిగియుండలేదు. క్రీ. శ. 7వ శతాబ్దమునాటికి, అనగా సిద్ధనాగార్జునుని కాలమునాటికి, అది ఉచ్చస్థితిలో నుండెను. అందుచేత 'సిద్ధనాగార్జునునికి' నాలందా విద్యాలయము'తో సంబంధ మున్న యిందవచ్చును.

mostly in Andhra and was a naturalized, if not a born Andhra."

మన 'నాగార్జునయతి' బౌద్ధభిక్షువైన తర్వాత లంకకు బోయి అచట కొన్నాళ్లు బౌద్ధసంఘారామములో నుండి ప్రజ్ఞాపరిమితసూత్రములను, బుద్ధుని అస్థికలనెట్టెను, గైకొని వచ్చి, పదివేలమంది ద్విజులను రాజును భిక్షువులుగా జేసి, శ్రీపర్వతముపైననే తన జీవితశేషమంతయు గడపినట్లు తెలియుచున్నది. 'హానుత్సాంగు' నాగార్జునుడు మొదట దక్షిణకొంసలయొక్క ముఖ్యనగరమునకు దగ్గరగానున్న సంఘారామములో నివసించెనని, అది ఒకప్పుడు శృష్ణవరకుం బ్యాపించెనని, తర్వాత ఈయతి పో-లో-మో-లో-కి-లీ పైర నుండెనని, ఇదియే పర్వతమని, వ్రాసెను; ఇటీవల దొరికిన శాసనములబట్టి ఇది 'నాగార్జునకొండ' యని తేలినది. ఈయతి ఆంధ్రదేశములో జన్మించకపోయినను ఆంధ్రదేశములో దీర్ఘకాల ముండెననుటలో సందియములేదు. యతి కొండపైననే ప్రయోగశాలను సర్వకళాపరివత్తును గ్రంథాలయ మేర్పరచుకొని కాలమును గడపుకొనెను. ఈగ్రంథాలయమున పిటకములు, బౌద్ధుల శాస్త్రము లుండెను. శేవా (నర్మవా) = దీ తీరమునకుగాని, నలందాకుగాని, కాశ్మీరమునకు గాని పోయి ఉన్న ఆధారములు హెచ్చుగా లభించకున్నవి. కనుక ఉత్తరదేశసంచార విషయము మేమేమియు ధృఢముగా చెప్పజాలకున్నాము. 'ఆర్థర్ లాయడ్' దీర్ఘకాలము పరిశోధనలుసలిపి, కొంసలలో, అనగా దక్షిణహిందూస్థానమునకు ఉత్తరభాగములో యతి మరణించెనని వ్రాసెను. శ్రీపర్వతముపైననే యతి మరణించినట్లు మనము ధృఢముగా విశ్వసించవచ్చును.

VI

నాగార్జునుని కులము

‘నాగార్జునుడు’ దక్షిణ హిందూస్థాన బ్రాహ్మణుడని, ‘విదర్భ వాసి’ యని సమకాలీన ప్రమాణము అన్నియు దెల్పుచున్నవి. ‘కుమారజీవుడు’ బ్రాహ్మణుడే యనను. ‘ఆర్థర్ లాయడ్’ మున్నగు ప్రసిద్ధపండితు లెల్లరు దీని నంగీకరించిరి. కాని కొందరియనను క్షత్రియుడని చాసిరి. ‘రాజతరంగిణి’ లోని యొకశ్లోకముచుబట్టి, ఈయన భూమిశుడని, కొందరు పండితు లనుమానించిరి; కాని ఇది సరికాదు. ‘రాజతరంగిణి కర్త కల్పణుని’ అభిప్రాయము నీపండితులు గమనించరైరి. నాగార్జునుడొక బోధిసత్వుడని, ఒక భూమి కధిపతియని, (రాజత-ఏకోభూమిశ్వర) అందున్నది. అనేక మహాయాన శాస్త్రములలో గూడ నిట్లే చెప్పబడియున్నది. ఈవాక్యములు అతని క్షత్రియత్వమును సూచించవని, ‘వాటర్సు’ అభిప్రాయముతో నేను ఏకీభవించుచున్నాను. ¹³⁴

బుద్ధుని మేనమామయగు ‘నాగార్జునుని’ దత్తుపండితుడు పేర్కొనెను. గాతముడు శాక్యవంశజుడగు క్షత్రియుడగుటచేత, ఈనాగార్జునుడుకూడ క్షత్రియుడే కావచ్చును. కాని క్రీ. పూ. 5వ శతాబ్దములోని బుద్ధుని మేనమామ నాగార్జునునికి, క్రీ. శ. 134-194 మధ్యనున్న మన నాగార్జున యతికి ఎట్టిసంబంధము లేదు; కాన మనయతి క్షత్రియుడు కాజాలడు.

¹³⁴. Watters-On Yuan Chwang's Travels Vol II - P. 206.

కొన్నిచోట్ల మన 'నాగార్జునయతి'కి శాతవాహనరాజులతో బంధుత్వము చెప్పబడినది. 'శాతవాహనరాజులు' బ్రాహ్మణులే కాని, క్షత్రియ వంశోద్భవులు గారు. కనుక మన నాగార్జున బోధిసత్వుడు, ఆంధ్ర శాతవాహనరాజుల బంధువే యనుకొన్నను, బ్రాహ్మణుడే యగుచున్నాడుకాని, క్షత్రియుడు కావాలడు.

కనుక 'రాజతరంగిణి'లోని స్లోకమును అపార్థము చేసికొని పండితు లీతని క్షత్రియుడని చెప్పట పొరపాటు; ఈయతి జీవితకర్త కుమారశేవుడే బ్రాహ్మణుడని వ్రాయుచుండ, మన పండితు లీయనను విచారించకుండ, క్షత్రియుడని వ్రాయుట అపభ్రంశమగును కదా! 'పశానుత్సాంగు' కూడ బ్రాహ్మణుడే అనెను. క్షత్రియుడను జనశ్రుతిని 'పైయిన్' పండితుడుకూడ నిరాకరించెను. 'వింటర్ నిడ్జ్' కూడ 'విదర్భ' (Berar) బ్రాహ్మణుడని, మాధ్యమిక శాఖ స్థాపకుడని, మాధ్యమిక సూత్రకర్తయని, శూన్యవాదియని వ్రాసెను. 'మాక్డనాలు' కూడ బ్రాహ్మణుడే యనెను. క్షత్రియుడని ప్రసామాణికుడు అంగీకరించలేదు; కాన బ్రాహ్మణుడనుట నిశ్చయము.

VII

1 నాగార్జునునిజననము—కాల్యము—యావనము—విద్య. 2 నాగార్జునుడు యావనములో వ్యభిచారి. 3 బాదమత దీక్ష. 4 తీర్థసంచారము. 5 నాగార్జునుడు ఎఱ్ఱజండాను బట్టుకొని తిరుగుట.

1. నాగార్జునుని జననము

పైవరిశోధనలను బట్టి క్రీ. శ. 134వ సంవత్సరమున విదర్భ నగరమున (Modern Nagpur) నాగార్జునుడు బ్రాహ్మణ కుటుంబమున జన్మించినట్లు తెలియుచున్నది. పుట్టిన 7వ సంవత్సరములోనే మరణగండమున్నదని జ్యోతిషశాస్త్రవేత్తలు చెప్పిరి. కాని ఆమాశకమెట్లో తప్పిపోయెను.

ఈయనతండ్రి గొప్ప శాస్త్రవిదుడు. నాగార్జునుడు కూడ మంత్ర, తంత్ర శాస్త్రముల నేర్చెను. చిన్నతనములోనే నాల్గువేదములను, సమస్తశాస్త్రములను సాంగోపాంగముగ నేర్చెను. మంత్రవిద్యచేత ఒకొక్కప్పుడదృశ్యరూపమును దాల్చుచుండెనట!

‘మంజూశ్రీమూల తంత్రము’లో ‘శాక్యముని’ తన తర్వాత 400 ఏండ్లకు ‘నాగార్జునుడు’ జన్మించునని కలదూ వంచక్రమలోని ఆరుభాగములలో అయిదుభాగముల కీయన కర్తయని చెప్పబడెను. అది యోగమును గూర్చి తెల్పుచున్నది.¹³⁵

ఇంకను ‘లంకావతారనూత్రము’ను బట్టి చూడగా నాగార్జునుని పుట్టుక, భవిష్యత్తు చెప్పబడినది. దీనిలో బుద్ధుని

¹³⁵ G. K. Narayana-Literary History of Sanskrit Buddhism P. 120.

తర్వాత 600 ఏండ్లకు నాగార్జునుడు జన్మించునని కలదు. ఈ జేశములోని దక్షిణభాగములో అనగా 'వేదలి'లో ఒక గొప్ప ధీశాలియగు భిక్షువు 'నాగాహ్వయుడనువాడు' జన్మించును. ఆయన 'ఉనికి' విషయసంబంధముగు మతమును నాశనముచేయ ప్రబోధించును. ఆయన ప్రపంచమున నే యుండి, సాటిలేనట్టి 'మహాయానమతము'ను వృద్ధిచేసి, ఆనందస్థితిని పొంది, సౌఖ్య మగు భూమిలో బ్రవేశించును.¹³⁶ (పే 163-166) నాగార్జునునికి బదులు 'నాగాహ్వయుడని' కలదు. సంస్కృతగ్రంథములో 'నాగార్జునునికి బదులు నాగాహ్వయుడని యున్నది. ఇతరులు ఒకటియూ, లేక వేరువేరూ అను విషయము సందేహముగా నున్నదని కొందరుపండితులు వ్రాసిరి. కాని నాగార్జునునికి నాగాహ్వయుడని పేరున్నట్లు కాన్పించుచున్నది. ఇందలి 'వేదలి' ఃదర్భయేమో! కానిచో జన్మభూమిని మార్చవలసి వచ్చునా! తమిళులు కొందరు 'కంది'దగ్గర 'నాగార్జునుని' జననమని వ్రాసిరి. కీత్ ఇట్లువ్రాసెను. "మహాయాన బౌద్ధుడు ప్రసిద్ధగురువుగు 'నాగార్జునుడు'మాగారవచాత్రుడగుచున్నాడు. ఏలననగా 'బుద్ధుడు' ఐదుశతాబ్దములకు పూర్వమే నాగార్జునుడవలరించునని, బోధించునని భవిష్యత్తు చెప్పియుండెను."¹³⁷ కనుక నాగార్జునునిజన్మమునుగూర్చి 'బుద్ధుడు' చెప్పినట్లు బౌద్ధ గ్రంథములు సాక్షువుచున్నవి. సత్యము తెలియదు.

¹³⁶ D. T. Suzuki—Studies in the Lankavatara-sutra. P. 24-

¹³⁷ A. B. Keith—Buddhist Philosophy in India and Ceylon. P. 34.

నాగార్జునుడు మొదట బ్రాహ్మణమతస్థుడు; శైవుడని కొందరువ్రాసిరి. సంస్కృతమును నేర్చెను. బ్రాహ్మణ శాస్త్రములు, విద్యలన్ని నేర్చుకొనెను. తర్వాత హీనాయాన మతస్థుడు. పిమ్మట మహాయాన బోధకు డాయెను. కంచిలోని తారవలననో, నాలందాలోని, చండికవలననో ఈయన సిద్ధి పొందెనని ఒకరు వ్రాసిరి.

‘నాగార్జునుడు’ ఏకసంధాగ్రాహి. ఒకానొక బ్రాహ్మణుడు లక్షగాథల గ్రంథమును వ్రాసినపుడు బోధించుటకు కూడ వీలులేనట్టి యాగ్రంథమును ‘నాగార్జును’ డంతయు ఒకసారివిని యర్థము చేసికొగల్గెను. ‘కణదేవుడు’ రెండుసార్లు విని యర్థము చేసికొగల్గెను. ఈయన ద్విసంధాగ్రాహి.¹³⁸ ఈయన నాలుగువేదములు చదివెనని, అన్ని శాస్త్రము లెరింగెనని, మాంత్రికుడని, పైగ్రంథకర్త నుడువుచున్నాడు.¹³⁹ మొత్తము మీద ‘నాగార్జునుడు’ యౌవనము వచ్చునప్పటికి, వేదశాస్త్రములను పూర్తిచేసి శీఘ్రముగా విద్వాంసుడు, కవి, తత్త్వవేత్త యైనట్లు తెలియుచున్నది.

2. నాగార్జునుడు యౌవనములో వ్యభిచారి

ఈయన సత్యాన్వేషణుడు. హీనాయాన జాద్ధమతము వైపు చూపును ప్రసరింపజేసెను; కాని విశ్రాంతి చిహ్నముండలేదు. యౌవనములో దుర్వ్యసనవరుడై సంచరించిన యాధారములు లభించుచున్నవి.

¹³⁸ Rev. Joseph Edkins-Chinese Buddhism P. 78.

¹³⁹ Ibid - P. 79:

ఈయన మంత్రవిద్య నెఱింగినవాడగుటచేత మువ్వరుమిత్రులను దోడ్కొనిపోయి రాజమందిరములో బ్రవేశించెను. అంతఃపుర స్త్రీలను జెరచుచుండెను; అకస్మాత్తుగా ఈవిషయమును రాజోద్యోగులు గనిపెట్టిరి; అంతట మిగత మువ్వరు స్నేహితులను ఉరితీసిరి; నాగార్జునుడు మాత్రము ప్రాణము దక్కినచో, బౌద్ధభిక్షువు నగుదునని ప్రమాణముచేసెను. ఆవాగ్దానప్రకారము బౌద్ధభిక్షువై వనుపువస్త్రములను ధరించెను.¹⁴⁰ ఇట్టియతి ప్రమాణమును నెరవేర్చెను.

3. బౌద్ధమతదీక్ష గైకొనుట.

‘కపిమల’యనే గురువునొద్ద బౌద్ధధర్మదీక్ష గైకొనెను. కొందరీయన మొదట జైనధర్మము గ్రహించెనని, తరువాత ‘బౌద్ధధర్మము’ స్వీకరించెనని ప్రాసిరి; కాని బ్రాహ్మణధర్మము వదిలి సంపూర్ణముగా బౌద్ధధర్మము స్వీకరించెననుట కాధారములు గలవు. ఈయన బాల్యమునుగూర్చి, బౌద్ధధర్మదీక్ష గైకొన్న వృత్తాంతములనుగూర్చి, ‘శిబ్బతీ ఉపాఖ్యానముల’లో వేరువేరు కథలు కాన్పించుచున్నవి. అవి యిట్లున్నవి. “విదర్భ నగరములో నొకధనికుడౌ బ్రాహ్మణుడుండెను. చాలదినముల

¹⁴⁰ M. Winternitz — A History of Indian Literature Vol II—P, 342.

H. H. Coates-Honore—The Buddhist saint—P 209.

G. K. Narayana—Literary History of Sanskrit Buddhism, P. 92.

వరకు ఆయనకుసంతానములేదు. ఒకరాత్రి ఆయనస్వప్నములో దీనిని జూచెను. “నూరుమంది బ్రాహ్మణులకు భోజనమును బెట్టుచో వానికొక పుత్రుడుగల్గును.” పుత్రుడు (నాగార్జునుడు) కల్గినతర్వాత, వాని తలిదండ్రులు పెద్దపెద్ద జ్యోతిష శాస్త్ర పండితుల రావించి, భాగ్యగణన చేయసాగిరి. వారిట్లు వచించిరి. “నాగార్జునుని మాతాపితరు ఇంకను నూరుమంది బ్రాహ్మణులకు భోజనము పెట్టించినచో, నింకను మరి ఏడు వర్షములు ఆయుర్యుద్ధి యగును; లేనిచో ఆయుర్రాయము లేదు.” ఏడేండ్లు గడచు వయస్సు వచ్చినతర్వాత, నాగార్జునుని జననీజనకు లాయన మృత్యువును తమ కండ్లెదుట చూడచాలక బాలకుని ఒక నిర్జనవనములో వదిలివేచి వచ్చిరి. బాలకుడైన నాగార్జునుడు అనేక దినములవరకు, దుఃఖముతో గాలమును గడపెను. ఈసమయములో ‘మహా జోధనత్వ అవలోకితేశ్వరుడు’ పిల్లవానిచెంతకు వచ్చి, ఇట్లు చెప్పెను. “నీవు మృత్యుగహ్వరమునుండి విడుదలకాగోరినచో మగధలోని సలేంద్రవిహారమున కేగుము.” అంతట బాలకుడు సలేంద్రవిహారమునకు వచ్చెను. అచట విహారాధ్యక్షుడు ‘శ్రీసరహభద్రుడు’ నాగార్జునుని ప్రవ్రజితుని జేసెను.

ఆసమయముననే ‘మగధ’లో దుర్భిక్షము సంభవించెను. ఈక్షామములో నావిహారముకుకూడ చాలకష్టము గల్గెను. విహారాధ్యక్షు డిదిచూచి చాలచింతించెను. నాగార్జును డిట్లు నిశ్చయించెను. “నేను మహాసముద్రముయొక్క ఒడ్డుకేగి, రసాయనవిద్య నేర్చి, తిరిగివచ్చెదను. ఈదుర్భిక్షము పోగొట్టె

దను.” మహాసముద్రముయొక్క తీరమున నొక చిన్న ద్వీపముండెను. దానిలో నొకసాధువు రసాయనవిద్యను లెస్సగా నెరింగినవాడు నివసించుచుండెను. నాగార్జునుడచటికి జేరెను. ‘నాగార్జునుడు’ రసాయనవిద్యాశిక్షను బొందుటకు ఇచ్చ ప్రకటించినవెంటనే, ఆసాధువు కూడ నాగార్జునుని యొద్ద సమ్మాహనవిద్య నేర్పుట కభిలాష కన్పరచెను. శిష్యులు నొకరివిద్యల నొకరు నేర్చిరి. ‘నలేంద్రవిహారము’నకు దిరిగి వచ్చిన తర్వాత, నాగార్జునుడు నికృష్టతమధాతువుల, స్వర్ణములోగలిపి దుర్భిక్షమును బోగొట్టెను. తరువాత సాయన ఉత్తరకురుభూములలో సంచారమునర్చి, తన జన్మ స్థానమునకు జేరెను. అచట అనేకచైత్యముల, విహారముల నిర్మించెను. ఆయన ‘విజ్ఞానశాస్త్రము, భేషజవిద్య, జ్యోతిర్విద్య, రసాయన శాస్త్రము’యొక్క పరిశోధనలు, ప్రచారము జేసెను. ‘శ్రీసరహభద్రుడు’ చనిపోయిన తర్వాత, ఆయన నలేంద్రవిహారమునకు ప్రధానాధ్యక్షు డాయెను. అచ్చట ఆయన మాధ్యమిక దర్శనమును బ్రతిష్ఠ చేసెను.”

ఈకథ ‘సిద్ధనాగార్జును’నికి సంబంధించినట్లు కాన్పించుచున్నది. గురువు ‘శ్రీసరహభద్రు’డనుట నలేంద్రవిహారముతో సంబంధము చెప్పుటచూడగా ఈకథతో బోధనత్వ నాగార్జునునికి సంబంధములేదని చెప్పవచ్చును.

4. దేశసంచారము.

తొంబది దినములలో నాగార్జునుడు త్రిపిటకముల జదివెను; వాని యర్థమునంతను సంపూర్ణముగా గ్రహించెను; వానితో

నాయన తృప్తిపడకుండెను; ఇతరనూత్రముల వెదకుట కారంభించెను; కాని చివరకు 'హిమాలయావర్వతముల'లో నొక గొప్ప వృద్ధయోగి యొద్దనుండి 'మహాయాననూత్రములు' గైకొనెను. నాగరాజును, నాగులచక్రవర్తి సాయముచేత ఆనూత్రముపైన ఒక వ్యాఖ్యను గూడ గైకొని వచ్చెను. మహాయానమువలన విశేషమగు భృతిగాంచెను.¹⁴¹

జపానీయ లేఖకుడగు 'తాడకానే' (Tadakanae) వ్రాత ప్రకారము, నాగార్జునుని మొట్టమొదటియాత్ర, అది బుద్ధుని పీఠమున కని, అచట 'అమితాభ' ఉండెనని, అచట 'మహానాగభోధిసత్తుని' పరిచయము గల్గెనని, 'దైర్య' అతనికి మతము బోధించెనని, తర్వాత నాగులభవనమునకు గైకొని పోయెనని, అది సముద్రములో నుండెనని, అచట మతమునకు, జ్ఞానమునకు నిధివంటివారు కనబడి నాగార్జునునికి బోధించిరని, వారీబోధను దీర్ఘకాలమునుండి దాచియుంచిరని, దాని నిపుడు యితికి ఒసంగిరని తెలియుచున్నది.

పూర్ణముగు 'ప్రజ్ఞాపరిమితనూత్రములు' మనదేశములో ఖలమైపోవుటచేత, ఈయన నాగలోక (లంక) మేగెనని యొక ప్రమాణము తెల్పుచున్నది. 'బుద్ధఘోష, బుద్ధదత్తు' లిచ్చటనే యభివృద్ధి గాంచుటచేత, నిది సింహళము గావచ్చును. నాగార్జునుడు 'వైపుల్య'యు, నింక నితరనూత్రముల నేర్చి, అస్థికలపెట్టెను దెచ్చి, దానిపైననే శ్రీవర్వతముమీద స్థాప

¹⁴¹ 141. G. K. Narayana-Literary History of Sanskrit Buddhism. P. 92.

నిర్మాణ మొనర్చెను; ఈస్థూపమే 'మహాచైత్యము'; తరువాత వచ్చిన ఇక్ష్వాకు రాజకుటుంబమువారుకూడ దీనిపైన మిగుల యభిలాష కన్పరచిరి. ఈయనయాత్ర గొప్పభ్యాసేనిదెచ్చెను. తిరిగివచ్చినపిమ్మట రాజును, పదివేలమంది బ్రాహ్మణులను, ఈయన భిక్షువులుగా మార్చెను. ఆయన మరణించిన 100 ఏండ్ల తర్వాత, ఆయనపేరున ఆలయములు పెరిగెను; అండా యన పూజింపబడెను.

హిమాలయమునుండి నాగార్జునుడు హిందూనేతములోని దక్షిణభాగ మేగెనని, దక్షిణహిందూస్థానములో శౌక ఇనుప గోపురమును గనిపెట్టెనని తెలియుచున్నది. అచట 'వజ్రసత్త్వ డుండెను.' ఈయనయే నాగార్జునునికి 'వైరోచనగాధ' బోధించెను. ఈప్రకారము 'అమరభ, విరోచన, నాగమందిరము, ఇనుపగోపురము, నాగులు, వజ్రసత్త్వలతో నాగార్జునునికి బరిచయమాయెను. తర్వాత ఆయన దక్షిణహిందూస్థానమునకు బోయి అచటనే మిగతాకాలమంతయు గడపెను; అచటనే గ్రంథములు లిఖించెను. జపానీయ శేఖకుల వ్రాతలప్రకార మీయనకు కనిష్కసభలో నెట్టినబంధము గాన్పించును.¹⁴²

'షింగన్' సిద్ధాంత ప్రకారము, బుద్ధమహావైరోచనుడు, మొదట 'మహాయాన బౌద్ధమతము' బోధించెనని, ఆయన

Also see Winternitz- A History of Indian Literature Vol. II P. 342-343

Also see Arthur Lloyd - The Creed of Half Japan P. 106 and 107.

¹⁴² Arthur Lloyd - The creed of Half Japan P. 107.

బోధినర్థ వజ్రనర్థునికి, ఆయన 'నాగార్జునుని'కి బోధించెనని జపానీయ లేఖకుల వ్రాతలవలన తెలియుచున్నది.¹⁴³

'మంజూశ్రీ మూలతంత్రము 1వ సంపుటిని, బౌద్ధకథలనుబట్టి' 'తారానాథుడు', నాగార్జునయతి అమరావతి స్థూపమునకు బయట ప్రాకారము గట్టించెనని వ్రాసెను. ఇందు బుద్ధుని అస్థికలు గలవు. అమరావతి చైత్యములోని పలకలు, నాగార్జున కొండమీదవి, ఒకేవిధముగా నుండుటచేత ఆకొండమీదవి, యతి చనిపోయినతర్వాత క్రీ. శ. 3వ శతాబ్దములో జేయబడినవని, విద్వాంసు లూహించుచున్నారు.

బౌద్ధమత ప్రచారముచేయుచు దక్షిణదేశములో దిరిగెనని, 300 ఏండ్లు బోధించెనని, టిబెటీయులు 600 అందురని తెలియుచున్నది. కుమారజీవుడియనను మాంత్రికుడుగా, ఖగోళ, వైద్య శాస్త్రవేత్తగాను, విలువగల రాళ్లను తయారుచేయు వానినిగాను, వర్ణించెను. "నాగార్జునుడు నాగరాజుదగ్గర ముత్యాల హారమును గైకొనెనని, ఇది పాముకాటుకు, సమస్తస్థవిధములగు నొప్పుల కువయోగించునని, బాణుడు వ్రాసెను.

కుమారజీవుని వ్రాతలబట్టి, నాగార్జునుడు యావనములో నన్నిదేశములు ఒంటరిగా సంచారము చేసెనని, వ్రవంచములోని అన్నివిద్యలు, కళలు నేర్చెనని, జ్యోతిషము, భూగోళము, మంత్రశక్తిని గల్గియుండెనని తెలియుచున్నది. "ఆయన రాజు దానపతి 'అలమన' భూమిలో నుండెనని, రాజుపేరు 'సింధుక, జంతక,' యని తెలియుచున్నదని, ఈదేశము 'సారా

¹⁴³ Beatrice Lane Suzuki-Koya San P. 25

ప్రేలోని 'ఉజ్జంత'గా నున్నదని 'బీల్' వండితు కభిప్రాయ పడెను; కాని యిది సరియని తలంచము. నాగార్జునుడు తన ముప్పదిరెండవ ఏటనుండి అరువదివరకు నాగార్జునకొండ పై ననే కాలము గడిపినట్లు తెలియుచున్నది.

నాగార్జునుడు, నాగలోకమును లంకకేగినట్లు తెలిసికొన వచ్చును. బుద్ధుడుకూడ లంకకు వెళ్ళెనని యందురుకాని, ఇది నిరాధారముగా గాన్పించుచున్నది. బుద్ధత్వము చెందిన తర్వాత 9వ నెలలోను, 5వ సంవత్సరములోను, 8వ సంవత్సరములోను లంకను వెళ్ళెనను కథలు కలవు; కాని యివి నిరాధారముగా నున్నవి.¹⁴⁴

సంస్కృతములో ప్రజ్ఞాపరిమిత సూత్రములలో 125000 శ్లోకములకుపైగాగలవు. దీనిలనువాదములు ఆంగ్లేయ, చైనీయ, మంగోలియా, మించు, జపాను, టిబెట్టు మున్నగు అనేక భాష లలోనున్నవి. ఇది మిగుల విలువగల పవిత్రమగు గ్రంథము. మొదటివాడగు 'మహాకాశ్యపుడు' రెండవవాడగు 'ఆనందుడు' 13 వ గురువు 'నాగార్జునుడు' వీని నెరుంగును. నాగార్జునుని మతప్రకార మిగ్రంథములో బుద్ధునిబోధలు గలవని, అవి నాగులవశములో నుండెనని, (సర్పదేవతలు) వానిని సరస్సు అడుగుననో, సముద్రము అడుగుననో ఉంచి, వానిని స్వీకరించు మనుజుల రాకకొర కెదురుచూచు చుండిరని, నాగులరాజు నాగార్జునునితో రాజభవనములోనికి, సముద్రములోనికిజొచ్చి

¹⁴⁴ R. Spencer Hardy-The Legends and thesis of Buddhists P. 207

తేవలసినదని, నాగార్జునునికి ఉపదేశమిచ్చినని, అంతట నాగార్జునుడు నాగలోకమేగి, యాగ్రంథమును దెచ్చినని తెలియుచున్నది.¹⁴⁵

లామాల కథానుసారము బుద్ధుడు 'గృధ్రశిఖరము'మీద జ్ఞానోదయమైన 16 ఏండ్లకు దీనిని బోధించెనని, 'మహాకాశ్యపుడు' రహస్యముగా దానిని భద్రపరచెనని, చెక్కుదురు జపానీయ లేఖకుల వ్రాతలనుబట్టి "నాగార్జునుడు, నాగరాజ భవనమున కేగెనని, సూత్రముల జదువుకొని, వానిని గైకొని వచ్చెనని, ఈ ప్రపంచములోనికి వానినిదెచ్చి, బోధించెనని, వీనిని తర్వాత 'బుద్ధభద్ర' (క్రీ. శ. 359-452) అనువాదము చేసెనని తెలియుచున్నది.⁴ ఇంకను నాగులజూచుటకేగు యాత్రికుడుగా హిమాలయమునకేగి, 'మహానాగబోధిసత్వుని' స్నేహముజేసెనని, ఆయన ఒకకొటలో నివసించుచుండెనని, ఆయన నాగార్జునుని 'నాగరాజభవనము'నకు బంపెనని, అచట మహాయానసూత్రముల దెచ్చినని, దక్షిణమునకేగి మతబోధచేసెనని తెలియుచున్నది.¹⁴⁷ లంకనుండి వే 'నాగార్జునుడు' 5000 శ్లోకములుగల 'చరినిర్వాణ వైపుల్యసూత్రముల' గొనివచ్చెను. 'నాగార్జునుడు' బౌద్ధసంఘములోనుండి బాహ్య ప్రపంచమునకు 'మహాయానము' తెచ్చెను. ఈయన నిర్మార

¹⁴⁵ W. Y. Evans Wentz-Tibetan Yoga and Secret Doctrines. P. 343

¹⁴⁶ H. H. Coates - Honen-The Buddhist Saint P. 204

¹⁴⁷ Ibid P. 209

యని కొందరందురుకాని యది నిరాధారము. ఈయన సూత్రముల నేర్పాటుచేసి ప్రచారములోనికి తెచ్చెను.

పైవానినిబట్టి తేలు చారిత్రకసత్య మేమనగా, 'నాగార్జునుడు' లంకకేగి యచట, ప్రజ్ఞాపరిమిత సూత్రముల, వైపుల్యసూత్రముల' నేర్చి, వానిని గైకొనివచ్చినట్లు చెప్పవచ్చును. హిమాలయములకుకూడ నేగి, 'మహాయానసూత్రములను' వృద్ధభిక్షువుదగ్గర నేర్చియుండవచ్చును. మొత్తమువిగాద ఆసేతుహిమాచలము, 'నాగార్జునుడు' పర్యటనము చేసినట్లు కాన్పించుచున్నది. చివరకు శ్రీకర్వతమను నాగార్జునకొండ పైన స్థిరనివాస మేర్పరచుకొని, ఇచటనే మరణించెను. నాగార్జునునిమతము 'టిబెటు'లోగూడ వ్యాప్తిగాంచెను. 'మలఖిల' టిబెటుపోగా, యచట వాదనలలో నొకచైనీయ భివగ్వరునితో గల్పెను. అందఱు మాధ్యమిక నాగార్జునుని మతము గైకొనవలెననిరి. అంతటనుండి దీనిని గైకొన్నట్లు తెలియఁచున్నది. క్రీ. శ. 11వ శతాబ్దమునుండి 'టిబెటు' లో గ్రంథాలయములు కూడ స్థాపించబడెను.

5. నాగార్జునుడు ఎఱ్ఱజండాను బట్టుకొని తిరుగుట

జోసఫ్ యెడిక్-న్సు ఈలాగున వ్రాసెను. "నాగార్జునుడు 14వ ప్రధానగురువు. ఆయన దక్షిణహిందూదేశమునకు జెందినవాడు. అచటిరాజు బౌద్ధమతమునకు వైరిగా నుండి, దీనివంక న్యూనభావముతో జూచుచుండెను. 'నాగార్జునుడు' వానిని మార్పుటకు ప్రయత్నించెను. ఏడు సంవత్సరములు 'నాగార్జు

నుడు' ప్రయాణముచేయునపుడు, ఎట్టిజండాను తనముందు బట్టుకొని తిరుగుచుండెను. రాజిట్లు అడిగెను. "ఈమనుష్యుడెవరు?" ఆయన జవాబిట్లు చెప్పియుండెను. "నేను సమస్తవిధములగు జ్ఞానమును గల్గిన మనుజుడనై యున్నాను." రాజిట్లు అడిగెను. "ఇప్పుడు దేవతలేమి చేయుచున్నారు? నాగార్జునుడిట్లు జవాబుచెప్పెను. "ఇప్పుడు దేవతలు అనురుల తోబోరాడుచున్నారు." క్షణకాలములో రాక్షసుల ఖడ్గములు, చెవులు, ముక్కులు క్రిందపడి పోయెను; రాజు వానిని జూచి, గౌరవపూర్వకముగా, నాగార్జునునికి సాష్టాంగము చేసెను. ఆచతుర్శాలలోని పదివేలమంది బ్రాహ్మణులు, నాగార్జునుని అద్భుతశక్తిని జూచి, స్తుతించసాగిరి. అందరు తురకర్మ చేసికొనుట కంగీకరించి, బౌద్ధభిక్షు జీవనములో బ్రవేశించిరి." ¹⁴⁸

VIII

గ్రంథరచన

1 నాగార్జునకృత గ్రంథములు - 2 సిద్ధనాగార్జునకృత గ్రంథములు.

1. నాగార్జునకృత గ్రంథములు

చైనీయ త్రిపిటకములను బట్టి 'నాగార్జునుడు' 24 గ్రంథములకు కర్తయని తెలియుచున్నది. ¹⁴⁹ 'బీర్ పండితుడు' కూడ దీని

¹⁴⁸ Rev. Joseph Edkins—Chinese Buddhism. P. 77.

¹⁴⁹ S. Beal—Indian Antiquary Vol. XVI—P. 169(1887)

సంగీకరించెను; 'హెచ్. హెచ్. కోట్సు' అను పండితుడుకూడ జపానీయ అభిప్రాయమును వ్రాయుచు నాగార్జునుడు 24 గ్రంథములకు కర్తయనను; కాని చైనీయభాషలో 20 కలవని 'వాటర్సు' వ్రాసెను.¹⁵⁰ కాని 'నాంజో క్యాటలాగు'లో 18 గ్రంథముల పేర్లున్నవి. ప్రస్తుతములో నున్న గ్రంథములు నాగార్జున రచితములా యని సందేహముకలదు అని 'కెరన్' వ్రాసెను. కొన్ని గ్రంథములు ఏ 'నాగార్జున' రచితములో తెలియకున్నవి. ఈక్రిందివి 'నాగార్జున బోధిసత్వ రచితములు,' అని పలువురు విద్వాంసు లంగీకరించిరి. వానిపేర్లు, అందలి విషయములు కొన్ని నేను వ్రాయుచున్నాను. వీనిలో గొన్నిటినిమాత్రము నేను చూడగలిగినాను; కొన్ని కాలగర్భములో లీనమైనవి. చాల భాగము చైనీయభాషలో ననువాద రూపమున నున్నవి.

1 సుహృల్లేఖ— సంస్కృతభాషలోని మూలము పోయినది. 'టిబెటియభాష'లో ననువాదరూపమున సురక్షితముగా నున్నది. అపరబుద్ధుడనబడు నాగార్జునుడు శాతవాహనునికి వ్రాసిన లేఖ గలదు. టిబెటులో నీరాజును 'డిదదకున' అందురు. ఇందు 123 శ్లోకములు గలవని జి. కె. నారాయణ వ్రాసెను. దీని అనువాదమును గుణవర్మ చైనీయభాషలోనికి క్రీ. శ. 431లో మార్చెను. 'ఇత్సింగు' కూడ ఒకటి అనువదించి చైనాలోని యొకమిత్రునికి బంపెను.

¹⁵⁰ T. Watters—On Yuan Chwang's Travels. Vol. II—P. 204.

ఇది దానపతికి వ్రాసిన ఉత్తరము; ఈయనను సి-యె-టే-కియా అని పిలువరు. ఈయనయొక్క చిరుదు షా-తో-పా-హాన్-న; 'ఇత్సింగు' దీనినిగూర్చి వ్రాయుచు 'బుద్ధ, ధర్మ, సంఘము' నందు విశ్వాసము అనివ్రాసెను.

ఇందు జౌద్ధధర్మములు గలవు. 'ఆర్య నాగార్జున బోధి నత్య కృతమగు' ఈగ్రంథము 'ఇత్సింగు'కాలము (క్రీ. శ. 7వ శతాబ్దము) నాటికి మిగుల ప్రసిద్ధిచెంది యుండెను. తలిదండ్రుల పోషించవలెనని, శ్రద్ధగా బాడవలెనని ఈగ్రంథము బోధించు చున్నది. 'ఇత్సింగు' వ్రాతలప్రకారము చైనాలో వేయి అక్ష రముల కావ్యమును వల్లించినట్లు, భారతదేశములో జన్మచిడ్డ లీలేఖను వల్లించెదరని తెలియును. 'ఇత్సింగు' ఇట్లు వ్రాసెను. "భారతవర్షములోని చిడ్డలు దీనిని వల్లించి నేర్చుకొనుచుండిరి; పెద్దవారు జీవితకాలమంతయు జదువుకొను పాఠ్యగ్రంథముగా భావించుకొనుచుండిరి."¹⁵¹

చైనాకు మనదేశమునకు ఎంతయో కాలమునుండి సంబంధము గలదు. క్రీ. శ. 65లో 18 మంది చైనాకు వెళ్లి క్రీ. శ. 67లో తిరిగివచ్చిరి. ఇందు కశ్యపమాలంగుడు, గోభరణుడు మున్నగువారుకలరు. వారిటనుండి విగ్రహములు, శాస్త్రములు గైకొనిపోయిరి.¹⁵² ఈప్రకారము నాగార్జునుని గ్రంథములు కూడ చైనాకుచేర్చి, అనువాదము చేసియుండిరి. 'సుహృల్లేఖ' అనువాదములు మూడుకలవు. (నాంజోక్యాటలాగులో 1464—

¹⁵¹ Takakusu—Itsing P. 158—I62.

¹⁵² H. Hackmann—Buddhism as a Religion P. 78.

1440-1441వ సంబంధముచూడడు) 'గుణవర్మ' చైనాకు క్రీ. శ. 431లో వచ్చెను. మొదటి అనువాదము క్రీ. శ. 431లో, 442 వంతులలో జరిగెను; రెండవ అనువాదము 'సంఘవర్మ' క్రీ. శ. 434లో జేసెను; మూడవ అనువాదము 'ఇత్సింగు' క్రీ. శ. 700లో జేసెను. 'బీల్' వండితుడు ఇంగ్లీషులో దీని అనువాదమును 104 వంతులవరకు చేసియుండెను. ¹⁵³ మిగతాభాగమును తరువాత చేసియుండచ్చును; కాని నాకు లభించలేదు. ఈ లేఖలోని రాజు 'జంతకుడు'; ఈ రాజును 'సింధు' దేశ రాజుని 'సింధువాసి' యని పేర్కొనెను. తారానాథు దీతనిని క్షిదయన లేక అంతివాహన అని పిల్చెను. చిన్నతనములో నితని పేరు 'జేతక'. ఇంకను 'తారానాథుడు' నాగార్జునుని చిన్నతనము నుండి సలమన (లేక అలమన) స్థితిలో నుండ, నెరింగియుండెను. ఈయన ఆంధ్ర శాతవాహన రాజులలోని వాడనుట స్పష్టము. ఈరాజువరో తెలియకున్నదని, అనుమానమైన ప్రమాణముని, 'కీత్ వండితుడు' విమర్శించెను. కారణమేమో! 'సువృల్లేఖ' నుండి ఒక్క శ్లోకమునుమాత్రము అనువాదము చేయుచున్నాను; దీనిభావమిది.

"ఏప్రకారము భూతలము చరమునకు స్థిరమునకు ఆధార భూతమగుచున్నదో, అటులనే నీతిపథము, గొప్పతనము (ఘనత) న కంతటికిని ఆధారభూత మగుచున్నది."

దీనిలో నింకను త్రిగుణాతీతమగు జ్ఞానము (Three fold wisdom) అష్టాంగమార్గము, చతుర్విధసత్యములు, నిర్వాణ

¹⁵³ S. Beal—Ind. Ant. XVI—P. 169

మనకు కద్దతులు చెప్పబడినవి. “అవలోకితేశ్వరునివలె శత్రు మిత్ర భేదభావము చేయరాదు. అందుచేత మనము ‘నుఖావతిలో’ నుండుము.” అని చెప్పబడినది.

ఈప్రకారము శాతవాహనరాజు కిచ్చిన ఉపదేశము అమూల్యమైనది. ఈయతి విక్రమాదిత్యుని (ఉదయన) అనగా టిబెటియ భాషలో ‘డెచడ్ జంగుకో’ అనువానిని, మనసును చతుర్విధస్మరణములపై బరపి యుంచవలసినదని కోరెను. అవి 1 దేహము 2 ఇంద్రియములు, 3 మనసు. 4 కర్మములు. వీనిమీద ధృఢనిశ్చయముతో లక్ష్య ముంచవలసినదని కోరెను. వీనిపేరు ‘కర్మకవాటములు’; ఈక్రింది భావము చూడుడు. “ఓ బాహుబలా ధ్యుడా! ఈనాల్గు స్మృతులు జాద్ధులు సంచరించుమార్గము, దోషరహితమైనదని, తెల్పును. మీరు సర్వకాల సర్వావస్థల యందుపూర్తిగా జాగ్రత్త గైకొని ఉండవలసినది. అజాగ్రత్త చేత ఆధ్యాత్మిక సంబంధముగు ప్రయత్నములన్ని నిరర్థకములగును.”

2 క్రష్ణప్రదీప శాస్త్రకారిక:- (Sastra of the Mean)
‘ప్రభాకర మిత్రుడు’ క్రీ. శ. 630-632లో దీని అనువాదమును జేసియుండెను. నాంజోక్యాటలాగు 1185వ సంబంధమున ఉన్నది. నాగార్జునుడు మాధ్యమిక శాఖ బోధకుడు. ఆయన భావమిది. “ఆత్మకు ఉనికిలేదు; లేకపోనూ లేదు. అది శాశ్వతము కాదు; అశాశ్వతమును కాదు. మరణముచేత నశించునదికాదు; నశించనిది కాదు.” ఇది మాధ్యమిక శాఖముల వాదము.

3 దశభూమి విభాష శాస్త్రము- నాంజోక్యాటలాగు 1180వ సంబంధమున ఉన్నది. ‘నాగార్జునుడు’ దీనిని దక్షిణహిందూస్థాన

ములో వ్రాసెను. చైవీయభావలో దీని అనువాదములు రెండు కలవు. క్రీ. శ. 297లో 'ధర్మరత్న' మొదటిఅనువాదము జేసెను. రెండవదానిని 'కుమారజీవుడు' వ్రాసెను. దీని సంస్కృత మూలము నేటికిని గలదు.

4 మహాప్రజ్ఞ పరిమిత సూత్ర వ్యాఖ్యశాస్త్రము:- దీనినే 'ప్రజ్ఞాపారమిత శాస్త్రము' అందురు. నాంజో క్యాటలాగులో 1169న ఉన్నది. క్రీ. శ. 405లో 'కుమారజీవుడు' 100అధ్యాయములలో దీని ననువాదము చేసెను. మూలసంస్కృతములో 'ప్రజ్ఞాపారమితలో' 125000 శ్లోకములు గలవు; శతసాహస్రిక 'ప్రజ్ఞాపరమిత' యని, 'శతసాహస్రిక' అని దీని నందురు. దీని అనువాదములు, ఆంగ్లేయ, చైనా, మంగోలియా, మంచు, జపాను, టిబెటియ మున్నగు భాషలలో గలవు. చాల విలువగలది; పవిత్రమైనది. చైనా, నేపాలుదేశములలో దీనిని ఉత్తమమైన దానినిగా దలంచుచున్నారు. ఇది మహాయానమునకు విజ్ఞానసర్వస్వము. 'తారానాథుడు' పొగడెను. దీనిసార మిట్లున్నది. "చైతన్యముయొక్క ఆరుధర్మములు (ఎరుక) కంటిఎరుక, చెవిఎరుక, ముక్కుఎరుక, నాలుకఎరుక, దేహము ఎరుక, మనసు ఎరుక; స్పర్శలు, కన్ను, చెవి, ముక్కు, నాలుక, శరీరము, మనసులయొక్క, స్పర్శచేత కలుగునట్టి ఇంద్రియజ్ఞానము, కన్ను, చెవి, ముక్కు, నాలుక, శరీర, మనోసంబంధములు; ఆరుభూములు, భూమి, నీరు, ఆగ్ని, వాయువు, ఆకాశము, చైతన్యము అనునవి; ద్వాదశ నిదానములు, అవిద్య (జన్మ, ఆలోచనలు) రూపములు, చైతన్యము, మానసిక, శారీ

రిక మూలకదార్థములు, ఆరు (భూములు.) ఇంద్రియశక్తులు, స్పర్శ, ఇంద్రియజ్ఞానము, తృప్తి, భోగము, ఉనికి, జననము, వయస్సు, మరణము అయియున్నవి.

అన్ని శారీరిక, దైవత్వ ధర్మములు జ్ఞానమునంటి ఉండును. అన్ని వాక్కులమొక్క దైవత్వ ధర్మములు జ్ఞానమునంటిఉండును. అది 'శూన్యత' బోధించును. ఈలక్ష్యశ్లోకముల గ్రంథములో, మొదటి 12సంపుటములు 'టిబెటియభాష'లో ననువాదమైనవి. 'జినమిత్ర, సురేంద్రబోధి' యనువారు టిబెటియభాషలో దీనిని క్రీ. శ. 9వ శతాబ్దములో మార్చిరి. దీనివిషయము 'బుద్ధుడు' 'సుసూతి'తో నిల్లుచెప్పెను. "ఓసుసూతి! ఈశాస్త్రముమొక్క ప్రాముఖ్యత క్లుప్తముగా చెప్పబడుచున్నది. ఇందలి సత్యము. అనంతమైనది; దీనివిలువ కెనలేదు; దీని యాగ్యత తుదముట్ట నిది; దీనిప్రభావము చెప్పనక్కరలేదు." ¹⁵⁴

'శతసాహస్రిక క్రజ్ఞాపారమిత' పై 'నాగార్జునుడు' 'మహా క్రజ్ఞా పారమిత శాస్త్రవ్యాఖ్య రచించెను; అది 'శూన్యతను' బోధించును; 'అశ్వఘోష' డీ బోధకు ఆరంభకుడు; తర్వాత 'నాగార్జునుడు' వచ్చును.

క్రీ. శ. 402లో 'కుమారశీవుడు' దీనిని 100 సంపుటము లుగా మార్చెను; క్రీ. శ. 402-405 మధ్యనని కొందరి యభి ప్రాయము. ఇందులో నొకటవ అధ్యాయము 34 సంపుటము లాయెను. 'మహావరి నిర్వాణసూత్రము'ను 'ధర్మరక్ష' క్రీ. శ. 423 లో మార్చెను. మహాయానసూత్రములు, ఉక్తిష్ట

¹⁵⁴ W. Y. Evans Wentz - Tibetan Yoga and secret doctrines - P. 346-347-348.

మైనది. 1 ప్రజ్ఞాపారమిత. 2 సధర్మ పుండరీకము. 3 నిర్వాణ అనునవి మూడును ముక్తికి ద్వారములు. 'కుమారజీవుడే' 'ప్రజ్ఞాపారమిత' చెడులభిప్రాయముల పోగొట్టునని, 'సధర్మ పుండరీక' ఆఖరుకు సత్యము బోధించునని, నిర్వాణము నిజమైన మార్గమును బోధించునని చెప్పెను.

ఈవ్యాఖ్యకు 'డైచిడోరన్' అందురు. ప్రజ్ఞాపరిమిత సూత్రమును 'డైబోహ్మస్మ్యకోయో' అందురు. ఈయన 'సధర్మపుండరీక, దశభూమికా, గండవ్యూహ, అమితభ సూత్రములను, ప్రజ్ఞాపారమిత సూత్రములను బేర్కొనెను. ప్రజ్ఞాపారమిత సూత్రముల నాధారముగా జేసికొని, దక్షిణదేశములో తత్త్వవిచారమును వృద్ధిజేసెను. 'ఈప్రజ్ఞాపారమిత' శూన్యవాదమును బేర్కొనెను. ఈగోధ కీగ్రంథమే మూలము. దీని! భిన్నభిన్న రూపములు గలవు; 1 మహాప్రజ్ఞాపరామిత, 2 అప్యసహస్రిక ప్రజ్ఞాపరామిత 3 ప్రజ్ఞాపరామితహృదయ; దీనిలో శూన్యతా చర్చ సంపూర్ణముగా గలదు.

'దశసాహస్రిక ప్రజ్ఞాపరిమితా' కీ. శ. 75-220 పరిధ్య అను వాదమాయెను. ఇతర మహాయాన గ్రంథములు క్రీ. శ. మూడవ, ఐదవ శతాబ్దముల మధ్యజరిగెను. కశ్యప మాతం గుడు క్రీ. శ. 67 లో 42 నిబంధనల సూత్రము ననువాదము చేసెను. చైనీయభాషలోని మొదటి అనువాద మిదియే కావచ్చును.

తరువాత చైనీయ అనువాదము కీ. శ. 170 లో జరిగెను. కుమారజీవుడు ప్రజ్ఞాపరామితయొక్క వేరు వేరు సంస్కరణముల

ననువదించెను; అష్టసహస్రిక, వజ్రచ్ఛేదిక, మొదలగువానిని అనువదించెను. ఈచివరదానిలో నిట్లుగలదు. “అన్నివస్తువులు భ్రమవలన గల్గినవి. దృగ్విషయము మనోసంబంధములేక అంతఃకరణ సంబంధము. మన మననువలననే ఉద్భవించినవి.” “ఈమాటలతో గ్రంథమంతమగుచున్నది; ఈక్రిందిభావమును కూడ దిలకించుడు. “అనేకపదార్థములలో జేరిన వస్తువు లన్ని స్వప్నమువంటివి; భ్రాంతిరూపములు; నీటిబుగ్గవంటివి; నీడ వంటివి; ఇవియన్ని మంచుబిందువువలె నుండును; మెరుపు లేక అగ్నికణమువంటివి.”

వజ్రసూత్రములు (Diamond Sutra) ప్రజ్ఞావరామిత లోనివి. వీనిని కాశ్మీరవాసి కుమారజీవుడు (క్రీ. శ. 384 -417) చైనీయభాషలోనికి మార్చెను. ఈయన మొదటివాడు. ‘హానుతాంగు’ వీనిని బూర్తిచేసెను. చైనా, నేపాలుదేశములలో ఈగ్రంథమునకు మంచిపేరు గలదు.

౪ అవతంశక సూత్రము-(బుద్ధావతంశక.) దీనికి కర్త ‘నాగార్జునుడు’; చైనీయభాషలోనికి క్రీ. శ. 4వ శతాబ్దములో ననువాదమాయెను. ‘ఫాలింగు’ దీనిని అనువాదము జేసెను. మూలముపోయినను మూడు అనువాదములు నిల్చియున్నవి. వ్యతిరేకవాదమున కీక్రింది ఉదాహరణ మివ్వబడినది. “పుట్టుక లేదు; మరణములేదు; ఎడతెగని శాశ్వతత్వము లేదు; నాశనములేదు; ఏకత్వములేదు, అనేకత్వము లేదు; భవిష్యత్తులేదు; భూతములేదు.”¹⁵⁵

¹⁵⁵ Karl Ludvig Reichelt - Truth and tradition in Chinese Buddhism P. 120.

నాగార్జునుని శిష్యుడు 'వసుబంధుడు' తనగురువు భావములకు చాలా లోతైన, గాఢమైన, అర్థమిచ్చినని, 'అమితభ విగ్రహము'ను నిజమైన జీవప్రతిమగా చేసెనని, ప్రైగ్రంథకర్త వ్రాసెను; కాని అది తప్పని చెప్పవచ్చును. నాగార్జునుని శిష్యులలో వసుబంధుడు లేడు. నాగార్జునుని స్వక్షములో 'మైత్రేయ నాథుడు' కాన్పించెనని, యతి అతని ప్రార్థన సంగీకరించెనని తెలియుచున్నది.

ఈ 'అవతంశకకసూత్రము' ఆరుభాగములు గలది. మొదటి రెండు ఎన్నడును వ్రాయబడలేదు. తాటిఆకులమీద వ్రాయబడకుండ, ధారణిశక్తిచేత, గొప్ప బోధనత్వం మహత్తర శక్తిచేత నిది నిల్చియుండెను. మూడు, నాల్గు భాగములు నాగుల మండిరములో, సమద్రాంతర్భాగములో నుంచిరి. జంబూద్వీప ప్రజలకిది ఎన్నడు లభించలేదు. ఎదవదానిని, నాగులమండిరమునుండి కైకొనివచ్చి 'నాగార్జునుడు' హిందూ దేశవాసుల కొసంకెను. అందులో నొకభాగము, 'చైనా'కు 'అన్నికయో', అతనిస్నేహితులు తీసికొనిపోయిరి. ఆరవభాగము క్రీ. శ. 317-420 వ్యధ్యలో చైనాకు జేరెను. దీనిని బుద్ధ భద్రుడు, అనువాదము చేసెను. ఇనుపగోపురము గాఢను కొందరు నిరాకరింతురు.¹⁵⁶ ఈ 'అవతంశకసూత్రము' యొక్క సారాంశమిది.

“దీని సారము ప్రకాశమానమైన అద్దమువలె నున్నది; అది దృగ్గోచరమగుదాని కంటటికి మూలము; ఈపునాదియే నిత్యమై

¹⁵⁶ Arthur Lloyd - The Creed of Half Japan P. 113.

నది; సనాతనమైనది. కంటికి కనబడునదంతయు “అశాశ్వతము, మిథ్య; అద్వము ఎటులనైన అన్నిబామ్మలను ప్రతిబింబించు కొనునో, అటులనే సారము కంటికి గోచరమగుదాని సంతతి నావరించుకొనును; అన్నిపదార్థములు దానిలోపల, దాని వలన మనుగడపొందును. ఇది శూన్యత, మహాశూన్యత అనబడును.”¹⁵⁷

నాగార్జునుడు ‘ధర్మచక్రము’ను (Wheel of the law) దైవాంశసంభూతులగు నాగులయొద్దనుండి నేర్చెను; వారు దీనిని ‘బుద్ధుడు’ బోధించునపుడు వినియుండిరి.

6 తర్కశాస్త్రగ్రంథములు- ‘విగ్రహవ్యావర్తిని’ (కారిక- Logic) ప్రమాణవిహేతన, ప్రమాణవిధ్వంసన, వివాదసమాన శాస్త్రము అనువానిని వ్రాసెను; అనేక సిద్ధాంతములను ఖండించెను.¹⁵⁸ నాగార్జునుని తర్కమిట్లున్నది. “అశ్రితమగు ఉత్పత్తి, మొదలులేనిది, అంతములేనిది, మార్పులేనిది; అదియే పరిపూర్ణము; అదియే నిర్వాణము.”¹⁵⁹ ‘వివాదసమాన శాస్త్రము’ 125.1న ‘నాంజో క్యాటలాగు’లో ఉన్నది. ‘విగ్రహవ్యావర్తిని’కి ‘అమితాయుధ్యాన సూత్రము’ అను పేరుకలదని ఒకరు వ్రాసిరి కాని సమ్మతములేదు. ఈయది గొప్పతార్కికుడని తెలిసికొనవచ్చును.

¹⁵⁷ Karl Ludvig Reichelt—Truth and tradition in Chinese Buddhism. P. 349.

¹⁵⁸ Th. Stcherbatsky P.H.D.—Buddhist logic. P. 28.

¹⁵⁹ Ibid. P. 38

7 చతుస్తవము:— ఇందు నాలుగు సూక్తములు గలవు. నాగార్జునకృతము; యతికూడ 'అశ్వఘోషుని' వంటివాడు.

8 లంకావతార సూత్ర వ్యాఖ్య:— ఇది 36000 శ్లోకములు గలది. శిశ్చిమదేశములో 'నాగార్జునుడు' 'లంకావతార సూత్రముల'పై వ్యాఖ్య రచించినందురని, 'నుజుకి' వ్రాసెను. సత్యము తెలియకున్నది.¹⁶⁰

9 సమాధిరాజము:— నాగార్జున కృతము.

10 రత్నకూట సూత్రములు:— 'నాగార్జున' కృతము. ఈ రెండుగ్రంథములు 'నాగార్జున' కృతములని 'వాడిల్' వ్రాసి యుండెను.¹⁶¹

11 శ్రద్ధోత్పాద శాస్త్రవ్యాఖ్య:— 'నాగార్జునుడు' అశ్వ ఘోషుని, గ్రంథముపై వ్యాఖ్య వ్రాయుచు దానిలో నారు గురు వేరువేరుకాలములలోని 'అశ్వఘోషుల' వేర్వోకనెను. దీనిని సంస్కృతములో 'మహాయాన శాస్త్రవ్యాఖ్య' అందురు. దీనిని 'చైత్యభావ'లోనికి 'పాటిమోటా' అను భార తీయపురోహితుడొకడు క్రీ. శ. 401-402 లలో మార్చెను. 'నాగార్జునుడు' స్వయముగా 'అశ్వఘోషుని' శిష్యుడనిచెప్పబడి యున్నది. కాని యిది సత్యముకాదు; కాని ఈగ్రంథములో బరస్పరవిరుద్ధమగు వ్రాత లుండుటచేత, అభూతకల్పనలుగల

¹⁶⁰ D.T. Suzuki—Studies in Lankavathara Sutra. P. 42.

¹⁶¹ L. A. Wadell—The Buddhism of Tibet P. 125

గ్రంథమని తెలియచున్నది.¹²⁶ క్రీ. శ. 502-551లో దీని 'చైనీయ' అనువాదమని 'టి. రిచర్డు' వ్రాసెను.¹⁶³ ఈక్రింది విషయములు దీనిలోనున్నవి.

1 'మహాయాన పుణ్యధర్మసూత్రములు' బుద్ధుడు చనిపోవు నపుడు అశ్వఘోషుని కిచ్చెను.

2 మూడువందల ఏండ్లతర్వాత నాయుపదేశములు కల్గును. (విక్రయపుణ్యసూత్రములు)

3 మహాయాన సూత్రములు చెప్పుచు, 600 ఏండ్లతర్వాత 96 శాఖలు గల్గునని, అశ్వఘోషుడు బోధించును.

4 సమాధిసూత్రములలో 800 ఏండ్ల తర్వాత 'అశ్వఘోషుడు' కల్గునని యున్నది; ధర్మమేర్పరచును.

5 'మణివిమలసూత్రము'లో బుద్ధనిర్వాణమైన 100 ఏండ్లకు 'అశ్వఘోష మహాసత్వుడు' వచ్చునని యున్నది; ధర్మము కాపాడును; బౌద్ధధర్మ మెత్తును.

6 త్రిమూర్త రాజసూత్రములలో వెల్లువచ్చిన 17వ రోజున తీర్థకుడు 'కాలనక్షత్ర' అనువాడు, గొప్పనాగరాజు (Snake King) 86000 తలలతో 86000 నాల్కలతో 86000 ప్రశ్నలు వరుసగా నడిగెనని, (తథాగతుని) వీనినన్నిటి బోధించుచు మూడురెట్లు జవాబుల నిచ్చెనని, అప్పుడు 'నాగరాజు' వదిరెట్లు

¹²⁶ T. Suzuki - Awakening of faith in Mahayana P. 7

¹⁶³ T. Richard - The Newtestment of higher Buddhism P. 9

ప్రశ్నలడిగెనని, 'తథాగతుడు' 100 రెట్లు జవాబులు చెప్పినని, చివరకు 'బుద్ధుడు' నాగరాజుతో నిట్లు చెప్పినని యున్నది. "ఓలశ్వఘోష శ్రమణుడా! చాలమందిది; చాలమందిది. ధర్మ సాధమునుగాపాడుటకు, నీవు ప్రళయరూపమును దార్చినావు; జాద్ధధర్మమును స్థాపించెదవు; శాంతముగా నుండుము. ఈవిధముగా నెల్లపుడు శ్రమశిక్షను బొందుము: ఈవిధముగా నెల్లపుడు ధర్మము వహించుము; చిన్నవలయములో గుండ్రముగా పోకుము; కాని విశ్వసంచారము చేయుము." ఆనాగరాజు పుడు తన జంతురూపమును వదిలి, తన నిజస్వభావమును బయల్పరచి, ఆగౌరవపాత్రునియొద్దకు వచ్చి నమస్కరించి, ఆనందముతో నొకశ్లోకములో జెప్పెను. "ఈయనమే ఆరవ అశ్వఘోషుడు." అశ్వఘోషచరిత్రములోని ఈకథసత్యమేమో; అశ్వఘోషుడు సాకేతవాసి; పాటలీపుత్ర రాజుదగ్గర చాల కాలముండెను; ఆరాజోడినపు డీకండితుని 'కనిష్కుని'కి కాన్కగా నొపంగిరి.

12 ఏకశ్లోకశాస్త్రము - ఇది నాంజోక్యాటలాగు 1212
నంబరున ఉన్నది. ఏకశ్లోకమును గైకొని తాను స్వయముగా జేసెను. ఈగ్రంథమును 'ఎడ్కిన్సు' అనువాదము చేసెను. ఈశ్లోకభావ మిట్లున్నది. "చావు లేదు; పుట్టుక లేదు; అనిత్యము లేదు; నిత్యములేదు, ఏకత్వము లేదు, అనేకత్వము లేదు. కనబడునది లేదు. కనబడనది లేదు." ఈసత్యమును 'సోగార్జున యతి' బోధించెను. 'బుద్ధుడు' సత్యమునుగూర్చి యిట్లు చెప్పెను. "సత్యమొక్కటియే; సూర్యునివెల్లు అన్ని రాజ్యము

లలో నొకటియే. కండ్లుండి చూడగల ప్రతివాడు, దానివలె త్వముముక్క- చిహ్నములు చూడవచ్చును.”¹⁶⁴

13 ప్రణ్యమూల శాస్త్రప్రటీక- (ప్రణ్యమూల శాస్త్రప్రటీక). దీనిలో నిర్వాణవర్ణనము గలదు. ఆత్మ, ప్రకృతియనునవి లేవని ‘నాగార్జునుడు’ వ్రాసెను.

“గట్టిగా ప్రయత్నము చేయకుండ నున్నది, లభించనట్టిది, కాలమునకు లోబడనిది, శాశ్వతమైనదని చెప్పటకువీలుకానిది, దేనికి ఆరంభములేదో అంతమునకురానిదో, ఇదియే నిర్వాణ మనబడును.”¹⁶⁵

‘ఇత్సింగు’ ప్రజ్ఞానూత్రముల నన్నిటి పదివేల అధ్యాయములుగా వ్రాయనెంచెను. ‘నాగార్జునుడు, శిష్యుడు నీలనేత్రుడు’ నిర్వాణముపై వ్రాసిరి.¹⁶⁶ ‘బీలు’ పండితుడు 1440 పంక్తులలో దీని ననువాదము చేసెను. ఇందు ‘నిర్వాణ ప్రకరణము’ మాత్రము కలదు.

నాగార్జునుని ‘ప్రణ్యమూలశాస్త్ర ప్రటీక’ అనువాదము. (నిర్వాణము)

1 అన్ని వస్తువులు అసత్యమేయైనచో, దేనినుండి దేనిని తొలగించి ‘నిర్వాణము’ మిగిల్చెదమా, చెప్పట కసాధ్యముగా నున్నది.

¹⁶⁴ Har Dayal-Bodhisatwa doctrine P. 238
See also, W. H. Dawson-Buddha and Buddhism.

¹⁶⁵ S. Beal - Buddhism in China. P. 40.

¹⁶⁶ S. Beal - Ind. Anti. XV. P. 353.

3 అన్ని సత్యములే యైనచో, మనము జననమరణములను వాస్తవికముగా ఉనికిని ఎట్లుతొలగించి నిర్వాణము చేరగలము?

3 దేనికొరకు ప్రయత్నించి సంపాదించమో, ఏది కొలది కాలముగాని సర్వకాలముగాని ఉండదో, ఏదిపుట్టదో, ఏది చావదో, అదియే 'నిర్వాణము' అనబడును.

4 'నిర్వాణము' భావము అని పిలువబడదు; అట్లయినచో అది వార్థక్యమును, మృతిని అంగీకరించును. వాస్తవముగా ఉనికి, ఉనికిలేమి ఇవిరెందును ప్రకృతిస్థితులు. కాబట్టి లక్షణ రహితములగుచున్నవి.

5 నిర్వాణము భావమేయైనచో, అది ఆశ్చర్యమైనది. వాస్తవముగా, వ్యక్తీకరింపజాలనిది, అనాత్మీయముగా చెప్పు బడుచున్నది.

6 నిర్వాణము భావమేయైనచో, అది 'అనువేదన' లేనిదిగా పిల్వబడజాలదు; ఏలనన జడత్వము అనువేదన నుండి సంభవముకాదు. ఇదియే దానివిశిష్టత.

7 నిర్వాణము భావముకానిచో, అది అభావముకాదు; జీవికి తావులేనిచో, జడపదార్థమున కెట్లు తావుండును?

8 నిర్వాణము శూన్యమైనచో, అది అనువేదనలేనిదిగా ఎట్లు పిల్వబడును? ఏవస్తువైన అనువేదన గ్రాహ్యముకానిచో, దానిని శూన్యమనిపిల్చుట ఆశ్చర్యకరముగానున్నది.

9 కార్యకారణ సంబంధములో తగులుకొన్నచో, సనాతన మైన ఉనికి వచ్చుచుండును; తగులుకొనకుండ ఉన్నచో, నిర్వాణముకల్గును.

10 'బుద్ధుడు' సూత్రములో జెప్పినాడు, "ప్రత్యేకమగు 'ఉనికి' 'ప్రత్యేకమగుఉనికిలేమి' యే నిర్వాణము. ఈనిర్వాణము ఉనికికి విరుద్ధము; ఉనికిలేమికి విరుద్ధమే.

11 ఉనికి, ఉనికిలేమి, అనే రెంటిసమ్మేళనముచేత నిర్వాణము కల్గునన్నచో, అనిరెండు ఒకటియే యగును. ఇది అసంభవము.

12 ఉనికి, ఉనికిలేమి, అనే రెంటిసమ్మేళనమువలన నిర్వాణము కల్గినదన్నచో, అప్పుడు 'నిర్వాణము' 'అనువేదన' లేనిది కాదు. ఏలనన ఉనికి ఉనికిలేమి, అనువేదనతో గూడియున్నవి.

13 ఉనికి, ఉనికిలేమి అనేరెంటి సమ్మేళనముచేత నిర్వాణము కల్గినదన్నచో, అప్పుడు 'నిర్వాణము' అనాత్మీయము కాదు; ఏలనన ఇవిరెండు ఆత్మీయమైనవి.

14 ఉనికి, ఉనికిలేమి, ఒకటిగా కలసినచో, నిది ఎట్లు నిర్వాణమగును? ఈరెంటికి సమాన గుణములులేవు. చీకటి, వెల్లులు కలియునా?

15 ఉనికి, ఉనికిలేమియే నిర్వాణమైన, వానివిభేదముల నెట్లు కనుగొనగలము?

16 వానిభేదమును గుర్తించినచో, వానికలయిక నిర్వాణమగును; ఉనికి, ఉనికిలేమి, భావమును ఏదిపరిపూర్ణముచేయునో, అది ఈరెంటియొక్క వ్యతిరేకార్థములను బూర్తిచేయును.

17 'తథాగతుడు' వెల్లిపోయినతర్వాత, ఉనికినిగూర్చి, ఉనికి లేమిని గూర్చి ఏమియు చెప్పడు. అతని ఉనికిలేదనికాని, తద్వ్యతిరేకముగాగాని ఆయనచెప్పడు.

దీనిసారాంశమేమనగా, 'నిర్వాణము' తథాగతుని స్వభావముతో నేకీభవించును. దానికి స్థలము, కాలపరిమితులులేవు.

14విద్యాధరపిటక-దీనికర్త 'నాగార్జునుడు' అని 'ఇత్సింగు' వ్రాతలవలన తెలియుచున్నది; ఈయతిశిష్యుడు 'నంద' దీని సంతయు వల్లించెను; ఈ 'పిటక' లోని చాలభాగము బుప్తమై పోయెను. ఇందులోని 12000 శ్లోకములను 'నంద' జ్ఞప్తియందుంచుకొనెనని తెలియవచ్చుచున్నది.

15 మాధ్యమికకారిక: దీనిలో 'నిర్వాణము'నుగూర్చియిట్లు వ్రాయబడియున్నది.

శ్లో॥ నిర్వాణస్య చ యాకోటిః స్మరణస్య చ
న తయోరంతరం కించిత్ నుసూక్ష్మమపి విద్యతే॥
(అధ్యాయము 25-కారిక 20.)

“నిర్వాణకోటిః స్మరణ కోటిః మధ్య స్వల్పమైన యంతరమునులేదు.

నాగార్జునుని 'మాధ్యమిక శాస్త్రము' జపానులోగూడ ప్రఖ్యాతిగాంచినది. దీనిని యతి, శిష్యుడు 'నీలచక్షుసు' కలసి రచించిరని, 'కోట్సు' పండితుడు వ్రాసెను; మూలమాధ్యమిక కారికల కీయన స్వయముగా 400 కారికులకు, 27 అధ్యాయములలో 'అకుతోభయ' అను వ్యాఖ్య వ్రాసెను. ఇది నేడు 'టిబెటు'లో గాన్పించుచున్నది. 'కుమారజీవుడు' దీనిని క్రీ.శ. 405లో చైనీయభాషలోని కనువాదము చేసియుండెను. ఇది 4 సంపుటములు, 27అధ్యాయములలో నున్నది. 'నీలచక్షుసు' గురువుగారి సిద్ధాంతములను 500 విశదీకరించెను.

‘మాధ్యమిక సూత్రముల’ ‘భూతదూత’ లోని రెండుశ్లోకముల భావమిట్లున్నది. “బుద్ధుడు పోయిన తర్వాత, ఆయన ఇచటనే యింకను ఉన్నాడని తలంచవలదు. ఉన్నను, ఉండక పోయినను, జీవించి ఉన్నపు డీచటనే ఉన్నను, ఇట్లు తలంచవలదు. ఆయన అన్ని భేదముల కతీతుడు ఉన్నదన్న శాశ్వతము. అదిలేదన్న నా స్తితిర్వ్యూహ-ఉన్నను, లేకపోయినను, జ్ఞానము వీనితో నంటుకొనియుండరు.¹⁶⁷ “ఈయన రచించిన మూల మాధ్యమిక శాస్త్రము” పరదేశములలో గూడ విశేషఖ్యాతి గాంచినది.

16 మాధ్యమిక సూత్రములు- ఇది రెండు భాగములలో నున్నది. మొదటి భాగముపేరు ‘సంప్రతిసత్య’; రెండవభాగము ‘పరమార్థసత్య’.

‘నాగార్జునుడు’ (160-194) ‘మహాయాన శాస్త్రము’ రచించెనని, దీనికి చైనీయ అనువాదము లేదని ‘టి. రిచర్డ్స్’ వ్రాసెను. ‘మహాయాన వింశక’ అను గ్రంథమును రచించెనని యొకరు వ్రాసిరి; మాకది లభించలేదు.

17 ద్వాదశనికాయశాస్త్రము- ఇది 12 అధ్యాయములలో నున్నది. దీని అనువాదము చైనీయభాషలోనికి ‘కుమారజీవుడు’ క్రీ. శ. 408లో జేసెను. ఇది ‘జపాను’లోకూడ ప్రఖ్యాతి గాంచినది. ‘జేవ’ వ్రాసిన ‘శతశాస్త్రము’ కూడ ‘జపాను’లో ఖ్యాతిగాంచినది. దీనిని ‘కుమారజీవుడు’ క్రీ. శ. 404లో

¹⁶⁷ A. Coomaraswamy-Buddha and the Gospel of Buddhism, P. 319.

రెండుసంపుటములలో వది అధ్యాయములలో ననువదించెను. ద్వితీయ నికాయశాస్త్రము 'నాంజోక్యాటలాగు' 1186 సంబరస ఉన్నది.

18 సుఖావతివ్యూహము- 'కుమారజీవుడు' దీనిని చైనీయ భాషలోనికి క్రీ. శ. 402లో మార్చెను. దీనికి 'ప్రజ్ఞాపారమిత సూత్రముల'తో సంబంధము గలదు. శూన్యభావము చక్కగా నిందు ప్రకటించబడినది. క్రీ. శ. 147లో నీగ్రంథమును, 'అన్నికయో', లోకరక్ష యనువారు చైనాకు గైకొని పోయిరి. ఇది క్రీ. శ. 148-170 మధ్య చైనీయభాషలో ననువాదమాయెను.

'పెద్దసుఖావతి వ్యూహము'కు (అమితభ) ప్రజ్ఞాపారమిత సూత్రములతో సంబంధముగలదు. శూన్యవాదము ఇందు స్పష్టపడియున్నది. అమితభ, చైనాలో పికావో, లోకరక్ష' యనువారలచేత క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దములో నేర్పరచబడెను. తరువాత ననేక అనువాదములు చేయబడినవి. 'సంఘవర్మ' క్రీ. శ. 252లో జేసెను. 'కుమారజీవుడు' క్రీ. శ. 465లో జేసెను. చిన్నసుఖావతి వ్యూహమును గూడ అనువదించెను. నాగార్జునుని కాలమున పునర్జన్మనుగూర్చి మూడుసిద్ధాంతములు ప్రచారమం దుండెను.

1 మైత్రేయినియొక్క 'తుషితస్వర్గము'లోని పునర్జన్మ
2 'అక్షోభ్యయొక్క' తూర్పుభూమిలో పునర్జన్మ, 3 'అమితభ' యొక్క పశ్చిమపరిశుద్ధ భూమిలో పునర్జన్మ.

నాగార్జునుని గ్రంథములలో 'అమితభ' సిద్ధాంతములకు సంబంధించిన విషయములు గలవు. ఆయన చనిపోయినపుడు వశ్చిమస్వర్గమువైపుకు ముఖము త్రిప్పెను. 'జపాను' దేశము లోని 'జోడో, పిన్' తెగల కీయన మొదటి వ్రధానగురు వాయెను; రెండవవాడు వసుబంధు డాయెను. 'అమితభ' బౌద్ధ వాఙ్మయము చైనాలో నభివృద్ధియాయెను. నాగార్జునుని గ్రంథములలోని కొన్నిశ్లోకములు భక్తిసంబంధములు. 'మహాయాన సూత్ర సుఖావతిప్ర్యాహము (అమితాయ సూత్రములు) చైనా భాషలోనికి క్రీ. శ. 148-170 మధ్యలో మార్పిరి అని, 'కరన్' వండితుడు వ్రాసెను. కాని క్రీ. శ. 147-186 మధ్య మార్పిరని, 'సర్ ఛార్లెస్ ఇలియట్' వ్రాసెను; ఇందులో చిన్న సూత్రములు క్రీ. శ. 402లో మార్చబడినవి.

'త్రోఖార'నుండి ఒకపురోహితుడు, చైనీయదేశమునకు మొదట 'అమితభ' సూత్రమును క్రీ. శ. 147లో తీసికొని వచ్చెనని, దానిని చైనీయభాషలోనికి క్రీ. శ. 148-170 మధ్యలో మార్పిరని 'ఐటలువండితుని వ్రాతలవలన దెలియుచున్నది.

'అమితభ' శాఖకు నాగార్జునుడు మొదటివాడు; 'వసుబంధుడు' రెండవవాడు. ఈయన 'అమితాగుస సూత్రోపదేశ' రచించెనని, క్రీ. శ. 529లో 'బోధిరుచి' చైనీయభాషలోనికి మార్చెనని, ఈయన 'అసంగుని' చిన్నసోదరుడని, వసుబంధుని కృతులు వేయికలవని 'టి. రిచర్డ్స్' అను విద్వాంసుడు వ్రాసెను.

19 భావసంక్రాంతిసూత్రము- సంస్కృతములో మూలము పోయినది. టెబెటీయ, చైనీయ అనువాదములను బట్టి తిరిగి

సంస్కృతభాషలోని కనువాదము చేసిరి. టిబెటీయభాషలో మూడను, చైనీయభాషలో నొకటియును గలవు. వీనిని భావసంక్రాంతి పరికథా (మాధ్యమ) భావసంక్రాంతి, భావ భేదశాస్త్రము' అందురు.

‘భావపరికథ’లో 16 శ్లోకములు, మధ్యమభాషలో 19 శ్లోకములు, చైనీయగ్రంథములో 27 వాక్యములు గలవు. వీనికి టీక, వ్యాఖ్య మైత్రేయనాథుడు రచించెను. ఈమైత్రనాథు డెవ్వరో తెలియకున్నది. ‘తారానాథు’ డొకని పేరొకనను. ఆయన శ్రీపర్వతమున నున్నట్లు తెలియుచున్నది. క్రీ. శ. 5వ శతాబ్దములో నొక మైత్రనాథుడు (మైత్రపాదుడు) ఉండెను. ఈయన ఆర్యసంగుని గురువు. ఆరంభమున “సమస్సర్వ బుద్ధబోధి సత్వేభ్యః” అని ఉన్నది. మొదటిదానిలో ‘ఏవం మయాశ్రుతమ్’ అని ఆరంభము. చివర “ఆర్యభాష సంక్రాంతి ర్నామ మహాయాన సూత్రసంపూర్ణః” అని ఉన్నది. ఇందు 15 శ్లోకములు గలవు.

1 చైనీయ అనువాదము క్రీ.శ. 386-534 మధ్యనున్న ‘బోధిరుచి’ ప్రణీతము — 15 శ్లోకములు

2 „ క్రీ. శ. 534-550 మధ్యనున్న ‘బుద్ధశాంత’ ప్రణీతము.

3 „ క్రీ. శ. 618-650 మధ్యనున్న ‘ఇత్సింగు’ ప్రణీతము.

టిబెటీయ అనువాదము ‘జనమిత్ర’యు ‘దానశిల’ యును జేసిరి. ఇందు 15 శ్లోకములు గలవు. ‘సమః సర్వభూయ’— మైత్రేయనాథకృత టీకః అనికలదు.

దీనిలోని రసశ్లోక భావమిట్లున్నది. “హేతువులేక మూలము, స్థితిగతుల సమానావశ్యకత చేతనే జ్ఞానము కల్గుచున్నది. కన్న పదార్థమును జూడదు. మానసికస్థితు లుండవు. కనబడు నదంత మిధ్యగా నున్నది. ఇదియే పరిపూర్ణమైన సత్యము. దీని నేదియు గ్రహింపజాలకున్నది.” శంకరుని మాయావాదము ‘నాగార్జునుని’ వాదమునంపియే కల్గినదని విద్వాంసులెల్ల రంగీకరించిరి.

20 ప్రజ్ఞామూల శాస్త్రటీక—ఇది నాగార్జున రచితమని ‘గైల్సుపండితుడు’ చెనీయ సారస్వత చరిత్రములో వ్రాసెను. (పుట 119).

21 శూన్యసప్తాధి- నాగార్జునకృతము.

22 మధ్యాంతనుగమ శాస్త్రము — నాంజో క్యాటలాగు 1846న ఉన్నది. నాగార్జున రచితము.

23 ఉపాయ కౌసల్య శాస్త్రము—ఇది నాగార్జున రచితము.

24 సూత్రసముచ్చయము — ‘శాంతిదేవుని’ ప్రకారము ‘బోధిచారి నాగార్జునుడు’ దీని కర్తయని తెలియుచున్నది.

25 ధర్మసంగ్రహ— ఇది ‘నాగార్జున’ రచితమని తెలియు చున్నది. ఇందు పారిభాషికపదముల సముదాయము గలదు. నాగార్జునరచితము కావచ్చును; కాకపోవచ్చును; అనుమానా న్నదమని ‘కీత్’ వ్రాసెను.¹⁶⁸

¹⁶⁸ A. B. Keith—Buddhist Philosophy in India and Ceylon P. 229.

‘తారానాథుడు’ నాగార్జున రచితములైన యక్షివష్టిక (60 Arguments.) వైదుల్య అను రెండుగ్రంథములను బేర్పా నెను. ఇంకను కొందరు విద్వాంసులు, ‘సురలేఖ, మరాలజ్ఞాన, ధర్మభాతుస్తోత్ర, మాత్రసంగ్రహ, నయనచికిత్స, విషవైద్య చికిత్స, మున్నగు గ్రంథములు బోధిసత్వ నాగార్జునకృతములని వ్రాసిరి. గండవ్యూహ, కూడ ఈయన రచనయని కెరన్ వ్రాసెను. బృంద, చక్రపాణి మున్నగువారు నాగార్జునుని రసాయనికసూత్రములు పాటలీపుత్రము (పాట్నా)లో శాల్మపై చెక్కబడిన వని వ్రాసినారు. ‘హర్షచరిత్రము’లో నాగార్జునుని లోహశాస్త్ర ప్రకంప గలదని తెలియుచున్నది. ఈయన విషవైద్యమును బాణుడు ప్రకంపించి యుండెను. ఈయన సిద్ధిశాస్త్రము, జననశాస్త్ర విషయిక అమూల్య గుహ్య జ్ఞానములయొక్క భండారమై యున్నదని ‘జయచంద్ర విద్యా లంకారు’ అను విద్వాంసుడు వ్రాసెను. కాని పైగ్రంథ రచ యిత ఏనాగార్జునుడో తెలియదు. ఖగోళ, వస్తు, త్రివ్యగూణ, వైద్యశాస్త్రాదుల నెరింగినవాడని, ‘సుశ్రుతము’ను సంస్కరించినని, చైనాలో నీయన ‘నేత్రచికిత్స’ నంద రెరుగుదురని విద్వాంసులు వ్రాసిరి. నయనచికిత్స, సిద్ధనాగార్జున రచితము కావచ్చును.

2 సిద్ధనాగార్జున కృతగ్రంథములు

1 మహాయాన వింశక- ఇదికూడ మూలము గోయినది. టిబెటీయ, చైనీయ అనువాదము లున్నవి. వీనినుండి తిరిగి సంస్కృతములోనికి మార్చిరి. ‘చైనీయభాషలో’ మహాయాన గాథ (కారిక) వింశక శాస్త్రమందురు. అదియే ‘మహాయాన

వింశతి, తత్త్వమహాయానవింశతి' యనబడును. టిబెటులోరెండు అనువాదములు గలవు. ఇది బోధిసత్వ నాగార్జున రచితమనుట కాధారములు లేవు. ఏలనన క్రీ. శ. 7వ శతాబ్దిలోపున ఉన్న చైనీయగ్రంథము లేవియు దీనిని బేర్కొనలేదు. కనుక ఈగ్రంథమును క్రీ. శ. 650వ సంవత్సరప్రాంతమున నున్న సిద్ధనాగార్జునుడు రచించియుండుట తథ్యము.

'వింశక'యనగా 20అయినను, 22, 23, 24 శ్లోకములుకొన్ని టిలో గలవు. టిబెటీయఅనువాదమును భిక్షుకీర్తి, 'భూతప్రజ్ఞ అనువారు చేసిరి. క్రీ. శ. 800 లోని ఘండిత చంద్రకుమార, భిక్షు కాక్య ప్రభలు దీని ననువదించిరి. 'పాలరాజుల' వంశములోని 'గోపాలుని'; సమకాలీనుడు 'దానపాలుడు' అను చైనీయుడు (క్రీ. శ. 980-1000) కూడ చేసెను. క్రీ. శ. 700 ప్రాంతము లోని 'ఇంద్రభూతి' తన 'జ్ఞానసిద్ధి' XI-8లో నొకశ్లోకమును వ్రాసెనని, అది 'మహాయానవింశక' 22లో కూడ కలదని, 'విధుశేఖర భట్టాచార్యులు' అను విద్వాంసుడు వ్రాసెను. అందుచేత సీగ్రంథము క్రీ. శ. 700 కి తర్వాతగ్రంథము కాదని విద్వాంసుల అభిప్రాయము.

ఆరంభము ఇట్లున్నది: 'సమస్ త్రిరత్నాయ'

'సమోవాచ వాచ్యం అపిదయ యో యోనదేశితం

ధీమతే వీతరాగాయ బుద్ధాయ చింత్యసక్తమ్॥

చివర 'ఆచార్యనాగార్జున కృతమ్' అని కలదు. 'మహాయాన వింశకమ్' 'సంపూర్ణమ్' అనికలదు. ఏ'నాగార్జునుడు' వ్రాసినను ఇందలిభావములు భాషాంతరీకరణము చేసికోవచ్చును. "ఎవ

రైతే సర్వోత్కృష్టమైన సత్యమును సాక్షాత్కారము చేసి
కొనునో, ప్రతీత్యసముత్పాద మాయగునో ఆయనకు ప్రపంచము
శూన్యము. సంసారము, నిర్వాణము ప్రత్యక్షమాత్రమే. వాస్త
వముగా వానికి ఉనికి లేదు. ఇదియంతయు మనసే కాని వేరుకాదు;
మాయవంటిది; ఈచిత్తచక్రము సశించినపుడు అన్నిపదార్థ
ములు అదృశ్యమగును; అందుచేత నవి 'అనాత్మ' యనబడును.
అనగా ఏవిధమగు నిర్ణీతస్వభావము లేనట్టిది."

నాగార్జునకృత మహాయాన వింశక అనువాదము

1 జ్ఞానముగలట్టి అన్నిబంధములనుండి విముక్తుడైన, భావ
మున కతీతమైన శక్తులుగల బుద్ధునికి నేను నమస్కరించు
చున్నాను. ఆయన మాటలచేత వివరించుటకు వీలులేని సత్య
మును మనకు ప్రేమతో బోధించియుండెను.

2 సర్వోత్కృష్టమైన సత్యములో 'ఉత్పాదన' లేదు. వాస్త
వముగా 'నిరోధము' లేదు. 'బుద్ధుడు' ఆకాశము వంటివాడు,
(ఆకాశమునకు పుట్టుకలేదు, విరామము లేదు.) జీవులు వాని
వలె ఉన్నవి. అందుచేత అవియన్ని అట్టి స్వభావము కలవి.

3 ఇహ, పరలోకములలో జననమనునదే లేదు. కరిస్థితుల
ననుసరించి 'సంస్కృత' ఉత్పన్నమగు చున్నది. అందుచేత
అది స్వభావముచేత శూన్యము. ఈవిషయము సర్వజ్ఞుని జ్ఞాన
దశను అందుచున్నది.

4 స్వభావరీత్యా అన్నివస్తువులు ప్రతిబింబములవలె పరిగ
ణింప బడుచున్నవి. అవి నిర్మలములు; స్వభావస్థితియుగా
నిశ్చలమైనవి; ద్వంద్వము లేనివి; సమానమైనవి. సనాతనములు;

సర్వకాల సర్వావస్థలయందు అదేవిధముగా నుండునవి.
(తథాతా.)

5 వాస్తవముగా ఐహికసుఖాభిలాషులు ఆత్మను అనాత్మగా దలంతురు. అదేవిధముగా వారు సౌఖ్యమును దుఃఖమును, ఉదాసీనతను, వికారములను, ముక్తిని భావించుచుండురు.

6-7 ప్రపంచముయొక్క ఆరురాజ్యములలోని పుట్టుక, స్వర్గములోని అధికతమమగు సౌఖ్యము, సరకములోని విశేషపాద,- ఇవియన్ని సత్యపదార్థ కోటిలోనివిగా యంగీకరింపబడ జాలవు. యోగ్యతలేని పనులు చేయుటచేత విశేషదుఃఖము, వార్ధక్యము, రోగము, మరణము, కల్లునను భావములుగాని, యోగ్యతగల పనులు వాస్తవముగా మంచిఫలితములు నిచ్చునను తలంపులుగాని సత్యములు గావు.

7 అరణ్యము కారుచిచ్చువలన దగ్ధమైనట్లు తప్పఅభిప్రాయములచేత జీవులు మనోవికారమను అగ్నిలో దహించబడి, సరకాగ్నిలో బడి కూలుచున్నవి. 'మాయ' నిలచిఉన్నట్లే, 'జీవులు' సాక్షాత్కరించును. జగత్తుమిథ్య; అది కార్యకారణసంబంధమును బట్టి నిల్చుచున్నది.

8 (సాశాంతరము) చిత్రకారు డేవిధముగా తానేవ్రాసిన భయంకరమైన 'యక్ష' పటమునుజూచి భయపడుచుండునో, అట్లే మూర్ఖుడు తన తప్పు అభిప్రాయములచేత ప్రపంచములో భయపడుచుండును.

9 (పాశాంతరము) మూర్ఖుడు చిత్తడినేలలో బడి ఎట్లు దానిలో మునిగిపోవునో, అట్లే మూర్ఖుడు, తప్పుఅభిప్రాయములనే చిత్తడినేలలో మునిగి దానినుండిబయటకు రాకాలడు.

10 ఉనికిలేనట్టి ఒకవస్తువును ఊహించుకొన్నచో దుఃఖము అనుభవమునకి వచ్చుచున్నది. వస్తువు వస్తుగత జ్ఞానమునకు సంబంధించిన తప్పుఅభిప్రాయముల యొక్క నిష్ఫలముచేత జీవులు హింసింప బడుచున్నవి.

11 కనికరముగల హృదయముతో నీదిక్కులేని వస్తువులను గాంచి, వాని ఉపయోగార్థము 'బోధికార్యము' (జ్ఞాన)యొక్క అభ్యాసములను జేయవలయును.

12 అండుమూలముగా కావలసిన పరికరముల సంపాదించు కొని విశేషమైన బోధ (జ్ఞాన)పొంది, ఆవ్యక్తి, ప్రపంచమునకు మిత్రుడు; తప్పుఅభిప్రాయముల బంధమునుండి విముక్తిపొంది నట్టి వాడు అగు 'బుద్ధుడు' కావలయును.

13 'క్షరీత్య సముతా దయ' జరింగి ఎవడు సర్వోత్కృష్టమైన జ్ఞానమును బొందునో వాడు ప్రపంచమును 'శూన్యమని', ఆదిమధ్యాంత రహితమైనదని యెఱుంగును.

14 సంసారము, నిర్వాణము కేవలము ప్రత్యక్షఃకాత్రము; సత్యము కలువరహితమైనది; మాధుర్యలేనిది, ఆదినండి నిశ్చలమైనది, ప్రకాశింపచేయబడినది.

15 ఒకడు జాగ్రదావస్థలోనుండగా స్వప్నావస్థలో తాను గాంచిన వస్తువును కాంచడు; అలాగుననే, అజ్ఞానమనే చీకటి నుండి మేల్కొన్నపుడు, వానికి ప్రపంచ మదృశ్యమగును.

నూయమొక్క పుట్టుక భ్రాంతిమూలకము; ప్రతివస్తువు సంస్కార; అట్టిచో యదార్థవస్తువని చెప్పతగినది ఏదియు లేదు. అన్నివస్తువుల స్వభావము అట్టిదే.

16 పుట్టుకగలవాడు తన్ను తానే పుట్టించుకొన జాలడు. ఉత్పత్తియనునదే జనులలోనున్న ఒక దురభిప్రాయము. అట్టి అభిప్రాయములు, తదభిప్రాయగత జీవులు, యివిరెండును హేతుబద్ధములు కావు.

17 మనసు (చిత్త) వినా ఇతరములేదు; ఈఇతరము భ్రాంతి మూలకము, కాబట్టి మంచి, చెడు పనులుచేసినచో వాని వలన మంచి, చెడు జన్మలు కల్గును.

18 మనోచక్ర మణచివేయబడినపుడు అన్ని వస్తువులు అణగి పోవును. కాబట్టి పదార్థములన్నియు ఆత్మహితములు; (స్వతంత్రస్వభావము కలవి) కాబట్టి అవి నిర్మలమైనవి.

19 స్వతంత్ర స్వభావములేని వస్తువులను నిత్యమైనవని, ఆత్మయని, ఆహ్లాదకరమైనవని తలంచుటచేత, బంధము అజ్ఞాన ములచేత నావరింపబడినవానికి, ఉనికి కాన్పించుచుండును.

20 మహాయానములో బ్రవేశించకుండ, తప్పు అభిప్రాయ ములనే నీరుతో నిండిన సంసారమనే మహాసముద్రముయొక్క ఆవలితీరమున కెవరు చేరగలరు? ఈజగత్తు అజ్ఞానమునుండి ఉత్పన్నమైనదని ఎవరు సాకల్యముగా తెలిసికొందురో వారిలో నెట్లు ఈతప్పుభావము లుద్భవిల్లును?

‘ఆచార్య నాగార్జున మహాయాన వింశక’ సంపూర్ణము.

2 ప్రజ్ఞాదండ(Eng. The staff of wisdom)(టెబెటీయ భాషలో శేఖదన్)దబ్బుము యల్. కాంప్ బెల్(W. L. Campbell) దీనిని సంపాదించెను. దీనికర్త 'మొదటి నాగార్జును'డనుట కాధారములు లేవు. 'సిద్ధనాగార్జునుడే'రచించెనని తోచుచున్నది. ఏలనన చైనీయలేఖకు లెవరు దీనిని బేర్కొనలేదు; అనువాదము చేయలేదు. ఇందలి 9 శ్లోకముల భావ మిట్లున్నది.

1 పదార్థముల నిజస్వభావ మెరింగినవానికి, గురువుతో నవసరమేమి? రుగ్మతపడి తేచినవానికి, వైద్యునితో నవసరమేమి? ఏరుదాటినవానికి పడవతో నిమిత్తమేమి? (Folio 5.)

2 ఒకజ్యోతిష్కుడు లెక్కలు వేసి గణించి, చంద్రుని నక్షత్రముల గమనమునుగూర్చి భవిష్యత్తు చెప్పుచుండును. కాని ఆయన తనయుంటిలోనున్నవారు, తనస్త్రీలు దుర్నడత నడచుట యెరుంగడు. (Folio 7)

3 ఆహార, నిద్రా, భయ, మైధునక్రియలలో మనుజులు జంతువులు సమానము. మనుజుడు మతకర్మలు అభ్యాసము చేయుటచేత, పశువుకంటె నధికుడు. అందుచే మతసూచిడి నచో, మనుజుడేల పశువుకు తుల్యుడుకాదు? (Folio 8.)

4 కాలము పరుగిడిపోవుచున్నది. విద్య అనంతము; ఒకని జీవిత మంతకాలమో, ఎవరికి తెలియదు. అందుచేత జాంసవలె నీటనుండి పాలను విడతీయుచూడ్కి ఎరింగి, అతిక్రేష్టమైన మార్గములో నిమగ్నుడవగుము. (Folio 13).

5 అనేక నక్షత్రములు ప్రకాశించిన, భూమి కాభరణముగా నున్న చంద్రుడుకూడ ప్రకాశించిన, సూర్యుడస్తమించినపుడు అది రాత్రి యగుచుండును. (Folio 14)

6 కథలు, చేతివనులనుగూర్చి చెప్పు శాస్త్రమంతయు జీవనోపాధిని సంపాదించు శాస్త్రమగును; కాని ప్రాపంచిక బంధమునుండి తప్పించుకొనిపోవు శాస్త్రము సత్యమైన శాస్త్రము కాదా? (Folio 15.)

7 తనకై ఒకవస్తువును కోరనివాడు దానిని ఇతరులకొరకు కూడ కోరడు. (Folio 20.)

8 మూర్ఖులు నీటిమీద అలలవంటివారు. వారేడిచేసిన అది శీఘ్రముగా తుడిచివేయబడుచున్నది; కాని న్యాయబుద్ధి, సత్యము, రాతిమీద చెక్కడపుకనివలె శాశ్వతమై యుండును. ఏలనన వారి అల్పకార్యములుకూడ సుస్థిరములు. (Folio 23)

9 తెలివిగల, శాంతమైన, తృప్తిపడునట్టి, సత్యవంతులైన వారితో స్నేహము చెరసాలతో గల్గినప్పటికి, అవిధేయులగు 'సార్వభౌములతో'టి సంపర్కము'కన్నమిన్నయగును.¹⁶⁹
(Folio 23.)

3 కక్షపుట తంత్రము- ఇది 'సిద్ధనాగార్జున' కృతము 'ఇంద్రజాల విద్యాసంగ్రహ' అనే గ్రంథములో 264-390 వరకు 126 పుటలు ఈగ్రంథమే.

శ్లో॥ యాంశాంతః పరమాలయః పరాశివః

కంకాల కాలాంతకో! ధ్యానాతీత అనాది

నిత్యనిచయః సంకల్ప సంకోచకః।

ప్రార్థనతర్వాత అనేక తంత్రగ్రంథముల పేర్లు గలవు. మేరు తంత్రము మొదలగువాని, అందలి సారము వ్రాసెదనని గ్రంథ

¹⁶⁹ W. Y. Evans Wentz — Tibetan Yoga and secret doctrines. P. 62 and 63,

కర్త కవధము. ఇందు 20 పటలములు కలవు. 'సర్వవశీకర
ణము. 2 అధరాజవశ్య మాహ. 3 అధ స్త్రీవశ్యమాహ. 4 అధ
కలివశ్యమ్. 5 అధ ఆకర్షణమ్. 6 అధ స్తంభనమ్. 7
అధ జల స్తంభనమ్. 8 అధ సైన్య స్తంభనమ్. 9 అధ మోహనమ్.
10 అధ మారణమ్. 11 అధ విద్వేషమ్. 12 అధ కేతునం.
13 ఇంద్రజాల విద్యాసాధనమ్. 14 అధ యక్షిణీసాధనమ్.
15 అధ అంజనమ్. 16 అజ్ఞాతనిధానస్య గ్రహణమ్. 17 మృత
సంజీవిని విద్య మొదలగు వింశః పటలః అని ఉన్నది. ప్రతి
పటలము చివర 'ఇతి శ్రీనాగార్జున సిద్ధవిరచితే కచ్చపుటే
మహాతంత్రే మంత్రఖండే—పటలం అనికలదు. ఆఖిరది కాల
జ్ఞానయోగకథనం నామత్రయో వింశతి పటలః" అని ఉన్నది.
"ఓం ఆండ్లాం ఐం హ్రీం సాః ఈం క్రొం—ఇది మహాకాళి
మంత్రము. ఇది మాత్రాత్రికులకు, తాంత్రికుల కుపయోగము.
ఇందాలి మంత్రము - "ఓం ఆం హ్రీం ఐం క్లీం గ్లౌం నాః
క్రొం ఎవా ఎహ మాతంగీశ్వరీ" అనికలదు. అష్టోత్తర శతం
జపం - వ్రాతప్రతిలో 130 పుటలున్నవి. త్రయోవింశతి పట
లములు కలవు. చైనీయగ్రంథములు దీనిని పేర్కొనని ప్రాచీనపుట
చేత, 'శ్రీ సిద్ధనాగార్జున సిద్ధగురు బ్రహ్మజ్ఞానమః' అని ఉండుట
చేత, ఇది 'సిద్ధనాగార్జున' రచితమని క్రీ.శ. 650లో వ్రాయ
బడినదని తెలిసికొనవచ్చును. 'వీబరు' ఈ గ్రంథమును గూర్చియే
ప్రశంసించి యుండెను.¹⁷⁰ "శ్రీగౌరీశాయ మంగళం శ్రీపార్వతి

¹⁷⁰ A. Weber - The History of Indian literature P. 265. "Magic - The work of some extent on this subject bears the name of Nagarjuna, a name of high renown among the Buddhists.

పరమేశ్వరర్పణమస్తు సదాశివ గురుబ్రహ్మర్పణమస్తు" అని ఉన్నది. 'నృసింహ మహాంభజే' అని మొదట కలదు. జాడ్ధుల గ్రంథములలో నిట్లుండుటకు కారణమేమో!

తంత్రగ్రంథములు 4 విధములని, ఇందు 2 గుహ్య (మర్మ) సంబంధములని ఈరకము 'నాగార్జునుని' చేతనో, అతని అనుచరులచేతనో క్రీ. శ. 2 లేక 3 శతాబ్దములలో బయలుదేరెనని, 'ఏవాన్స్ వెట్ట్' అభిప్రాయము. (Tibetan Yoga and doctrines P. 120.) కాని వీనికర్త 7వ శతాబ్దములోని 'సిద్ధనాగార్జు' డనుట స్పష్టము.

4 కనకమంజరి:- ఇది వైద్యగ్రంథము. ఔన్నవట్టణములోని ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాలయములో నున్నది. దీని ఆరంభములో 'శ్రీ' అనికలదు. ఇందులో చాల తప్పుల తడికె ఉన్నవి. 'అమృతభట్టారకుడు' దీనిని నాగార్జున కృతమనను; ఇంక రససిద్ధి కలదు; ఇది 12 పుటల గ్రంథము. చివర 'నాగార్జునకృత కనకమంజరీ దీనానాం హితార్థాయ సోపలిఖితాయాం అమృత భట్టారకానాం రససిద్ధిం "అంటూ ఉన్నది.

5 రసరత్నాకరము- ఇది సిద్ధనాగార్జున రచితమని కొందరు, 'బోధిసత్వ నాగార్జున కృతమని' కొందరు ప్రాసిరి. ఆకాలమున శిష్యులు ప్రయత్నశీలురై ఎట్లు ప్రయత్నించుచుండిరో, నాగార్జునకృత 'రసరత్నాకరము' నుబట్టి, రసశాస్త్ర 'అధిష్ఠాత్రి' దేవియొక్క ఉద్దేశ్యముతో వ్రాయబడిన, నిమ్మలిఖిత శ్లోకమును బట్టి తెలిసికొనవచ్చును.

శ్లో॥ ద్వాదశానిచ వర్షాని మహాక్షేళోః కృశోమయా
యది తుష్టాసిమ దేవీ సర్వదా భక్తవత్సలే దుర్లభం త్రిషు
లోకేషు రసబద్ధం దదన్వమే॥

తా॥ నేను 12 ఏండ్లవరకు కఠోరకరిశ్రమ చేసితిని. ఓదేవీ!
నీవు సంతృప్తిపడినచో, నాకు మూడులోకములలో దుర్లభమైన
రసాయనజ్ఞానము నొసంగుము.

6 ఆరోగ్యమంజరి. 7 రసేంద్రభంగ. 8 రసార్జవ. 9 సిద్ధ
నాగార్జునీయ. 10 యోగసారము 11 యోజితకమ. 12 సిద్ధ
వినోదనము. 13 రతిరమణము. ఇవియన్ని సిద్ధనాగార్జున' కృత
ములు. ఈగ్రంథములలో ననేకచోట్ల రసాయనప్రక్రియ కుఠ
యోగించే, అనేకయంత్రముల పేర్లు లభించుచున్నవి. ఇంకను
అనేకగ్రంథముల పేర్లు వినబడుచున్నవి. కురుకుల్లయొక్క
సాధన, పద్మవజ్ర, గుహ్యాసిద్ధి అనువాని కీయనార్తయని
తెలియుచున్నది.

అల్పరూపి. (971-1030) నాగార్జునుని 'రసశాస్త్రవేత్త'
యని పేర్కొనెను. 'రసరత్నాకరము'నుబట్టి సాదరసమును
భస్మముచేయు విధానము, వజ్రభస్మము చేయువిధము తెలిసి
కొననగును. ఖనిజములగూర్చి కూడగలదు. ఆకాలమున రసా
యనవిద్య ఉన్నతిలో నున్నది. బట్టిలో ఔషధములు పండు
పద్ధతి, ధాతువుల భస్మముచేయుట పుటముపెట్టుట మున్నగు
నవి దీనివలన దెలియును. ఇనుమును కాచుపద్ధతి ఇందుకలదు;
రసములో 'గంధకమిశ్రమమును' తయారుచేయు విధానమును
గూర్చి ఇందుకలదు. ఈయన శాస్త్రీయకళాశాలలో 'వృక్ష

శాస్త్రము, రసాయనశాస్త్రము, లోహశోధన శాస్త్రము
ద్రవ్యగుణ శాస్త్రము, మున్నగు సమస్త శాస్త్రములు
వేలకొలది శిష్యులకు యతి నేర్పుచుండెనని, విద్వాంసులు
వ్రాసిరి. పి. సి. శే. నాగార్జునుని భారతీయ రసాయన శాస్త్ర
మునకు జనకుడని పేర్కొనెను. ఈనాగార్జునుడు రసరత్నా
కరములో 'శిశుకుడు' అను మరియొక రసాయనశాస్త్రవేత్తను
పేర్కొనెను. ఆయన ప్రయోగములు చాల భౌతిగాంచిన
వని తెలియుచున్నది. కాని రసరత్నాకరకర్త 'బోధిసత్వనాగా
ర్జునుడు' కాక 'సిద్ధనాగార్జునుడు' అని 'అల్పరూపి' ఆభిప్రాయము. శాతవాహనునితో సంభాషణముండుటచేత, కర్త
బోధిసత్వనాగార్జునుడని కొందరు వ్రాసిరి.

'నయనచికిత్స'కు చైనాలో విశేషమైన పేరుకలదు. దీనికర్త
నాగార్జున బోధిసత్వుడని ప్రతీతి. ఈయతి చక్షురోగముల
చికిత్సచేయుటలో యోగ్యతకలవాడని కొందరు వ్రాసిరి.
పాట్నాలోని శిలాస్తంభముపై ఈక్రిందిచికిత్సలు కాన్పించు
చున్నవి. 'నయనచికిత్స' నాకు లభించలేదు. కాని, పాట్నాలోని
శిలాస్తంభముపై చెక్కబడిన యోగము 'సిద్ధనాగార్జునుని'దై
యున్నది. దీనిపేరు 'సిద్ధనాగార్జునవర్తి' యని భేషజ్యరత్నావళి
పేర్కొనుచున్నది. చూడుడు. సిద్ధనాగార్జునవర్తి భై. ర.

శ్లో॥ త్రిఫలావ్యోమ సింధూర్థయస్త్రి తుత్థరసాంజనం
ప్రపౌండరీకం జంతుఘ్నంలోద్రం తామ్రం చతుర్దశ ద్రవ్యాణ్యే
తాని సంఘాత్యవర్తిః కార్యానభోంబునా నాగార్జునేన లిఖితా
స్తంభే పాటలిపుత్రకే నాశనీ తిమిరాణాంచ పటలానాం

విశేషతః సద్యః ప్రకోపం స్తస్యేన స్త్రియా విజయతేద్రువం
కింశుక స్వరసేనాథ పైస్యం పుష్పంచ రక్తతాం లంజనాల్లో
ధతోయేన అసన్నతిమిరం జయేత్ చిరం సంఘాదితే నేత్ర
బస్తనూత్రేణ సంయుతా ఉన్మీలయత్యకృచ్ఛేణ ప్రసాదంచాధి
గచ్ఛతి॥

తా॥ 1-3 త్రిఫలచూర్ణము, 4 శొంఠి 5 పిప్పళ్లు 6 మిరియ
ములు 7 పైంధవలవణము 8 అతిమధురము 9 శుద్ధి చేసిన మైల
తుత్తము 10 రసాంజనము 11 మిట్టతామరదుంపలు 12 నాయు
విడంగములు 13 లొద్దుగ చెక్క 14 తామ్రచూర్ణములనువా
నిని ఒక్కొక్కటి తులమువంతున గై కొని ఇందు 4, 5, 6, 8,
11, 12, 13 వీని నండించి చూర్ణించి వస్త్రగాలనముచేసి ఉం
చుము. మైలతుత్తమును పెరుగులో నొక రేయి నానఁపై చి నిప్పు
మీద పొంగించి చక్కగా తయారైన తామ్రధస్మమును,
రసాంజనమును, క్రమముగా ఖల్వములో వేసి బాగుగా నూరి
తర్వాత త్రిఫలములపప్పులు పైంధవలవణమువేసి, వేరువేరుగా
నూరి, అందుకలిపి పిమ్మట మిగతచూర్ణములను వేసి వాన
నీటిలో మర్దనచేసి బాగుగా పాకమునకువచ్చిన తర్వాత ఉండ
లుచేసి వాడిన, అనేక నేత్రరోగములు హరించును. చను
బాలతో నూరిన కండ్ల ఎరుపులు మోడుగపువ్వు రసముతో
వేసిన కండ్లలోనిపువ్వులు లొద్దుగ చెక్కరసముతో వేసిన తిమిర
రోగము హరించును. ఈయోగము క్రిందటిసంవత్సర మొక
ఆంధ్రపత్రికలో ప్రచురింపబడినది. ఇంకను ములుగు రామలిం
గయ్యగారి వైద్యయోగరత్నావళి 180 వ పుట చూడుము

IX

1 ప్రావీణ్యత, 2, మహాత్ము, 3 మరణము

1. ప్రావీణ్యత

ఈయతి ధీశాలి; గొప్పవిద్వాంసుడు. ఆసాధారణ ప్రజ్ఞలు గలవాడు. ఈయన 'శూన్యమతవాది' లేక నాస్తికుడు; కాని పూజ, భక్తిమార్గముల బ్రవేశపెట్టెను; ఈయన భ్రాంతివాద మునుండి మే, శంకరుని మాయవాదము కలిగినట్లు తోచు చున్నది. ఈయన తీక్షణముగా మహాయానమును బోధించెను. ఈమహాయానమునుండియే హిందువుల భక్తియోగము వెలు వడినదని విద్వాంసుల అభిప్రాయము.

2. మహాత్ములు

ఈయనకు 'అణిమాది అష్టసిద్ధులు కలవని ప్రకృతి వశీ కరణము చేసికొన్నవాడని, 'హానుత్సాంగు' వచ్చునాటికి జనులు నమ్ముచుండిరి. ఆయుర్వృద్ధిని జేసికొనుటకు కాయ కల్పచికిత్సను జేసికొనెనని, రసాయన ప్రక్రియల మూలమున ఆయుస్సును వృద్ధిచేసికొనెనని, ఈయన సేవించిన గుళికలు రాజునకుకూడ ఇచ్చెనని, యతి 300 వండ్లును, పోషకుడగు రాజు 150 వండ్లును జీవించియుండెనని, చివర కారాజు వార నునికోర్కిపై ప్రాణములు వీడెనని 'తారానాథుడు' మున్నగు వారి వ్రాతలవలన దెలియ వచ్చుచున్నది. బీలువండితుడుకూడ వీనిని వ్రాసెను; కాని యివియున్ని సత్యమనుట కాధారములు లేవు. జనులు మహాత్ముకోసము కొన్నికథలను గల్పించడము

సహజము; 'హానుత్సాగు' వ్రాతలనుబట్టి ఈయతి రసా
యనవిద్యావేత్త యని పర్వతముపైన రాళ్లను బంగారుగా
మార్చెనని, ఆద్రవ్యముతో రాజు పర్వతముమీద సుందర
మైన విహారమునుగట్టించెనని తెలియుచున్నది. ముకుట-రంధ్రము
లలో నీరు ప్రవేశపెట్టి దీప్తికాలము జీవించెనని, యొకరు
ప్రాసరి. ఈయన ఆయుస్సుకొందరు 400 అని, కొందరు 500
అని, కొందరు 600 అని, ఈయన జీవితమును బెంచిరి. ఇవి
సత్యములుకావు.

'సిద్ధవివోదనము'ను బట్టి ఈయన మూడుకాలముల నెరిం
గినవాడని, మారణోచ్ఛాటనాది షట్కర్మల నెఱింగినవాడని,
మహేశ్వరుని ప్రియశిష్యుడని, 'తుండి' అతని శిష్యుడని, శైవు
డని తెలియుచున్నది, కాని ఈవిషయములు 'సిద్ధనాగార్జును'
నికి సంబంధించినవి కాని మన 'నాగార్జునయతి'కి సంబంధించి
నవి కావు.

'నాగార్జునుడు' 'పంగదేశము'లోనున్నపుడు సృత్యము నేర్పు
అధ్యాపకుడొకడు, తూర్పునుండి బిడ్డలనుగైకొని వచ్చెను.
వారినిపిల్చి, బోధిసత్వ మహారత్నమతిని జూపెను. గురువు
కూడ చూడదలచెను. ఒకలద్దము చూపగా దానిలో నాయన
నరకాగ్నిలో గాలిపోవుచున్నట్లు కాన్పించెను. రక్షించుడని
యడుగగా 'శంబరుని' గూర్చి ప్రార్థించుడనిరి. ధ్యానమైన
తర్వాత అతని ఆత్మయొక్క మూలకారణమును గ్రహించి,
'బోధిసత్వ మహారత్నమతి' ముఖమును గుర్తించెను. 'నాగా
ర్జును' డపుడు ఆయనకు శక్తిగల్గుటచేత "శ్రీపర్వతము పోవలె

లెనని చెప్పెను. వేటకానివలె జీవించవలెనని, జీవులకు మేలు చేయవలెనని ఆయనచెప్పెను. 'లాగి' గుణియను సోదరీమణు లిరువురువచ్చిరి. వారిని 'దక్షిణిపద్మావతి, జ్ఞానవతి, యని పిల్వ సాగిరి. వారితో బాటు ఆయన బతుట పాపివలె నివసించెను. ఆయన 'విద్యాధర' యనుగ్రహమును సంపాదించెను. 'సావరి వలె ప్రఖ్యాతిగాంచెను.

'రామాలభద్రుని' జ్ఞానాధిశ్వర ఆయినకొలది 'సరోహ' యను పేరుపొందెను. శిష్యుడగు 'నాగార్జునునికి' కూడ చిన్న సరోహ (Younger Saroha) యను పేరుండెను. ఈ ఆచార్యుని శిష్యుడు 'ల్యావడ'; ఈయనకు 'డొంచి,' ఆయనకు 'టిల్లి,' ఈయనకు 'నారొ,' ఈయనకు 'చిన్నడొంచి,' ఈయనకు కుళలి భద్ర శిష్యులు. శిష్యవర్గమింకను, 'లూపి' దరిక, అంతర మున్నగువారు వేరువేరు శాఖలు స్థాపించిరి. (Mystic tales P 53.) తారానాథుడు వ్రాసిన ఈవిషయములు సిద్ధనాగార్జు నునికి సంబంధించినవని చెప్పవచ్చును.

'మంత్రయానము' టిబెటులోనికి ప్రవేశించుటకు గారణము, నాగార్జునుడని, దక్షిణహిందూస్థానములో నినుప గోపురము దగ్గర 'జోధిసత్వ వజ్రసత్వ' మూలముగా, 'బుద్ధ వైరోచనుడు' సంపాదించిన జ్ఞానమును, 'నాగార్జునుడు' తెలిసి కొనెనని తెలియుచున్నది.¹⁷¹

ఈయన సిద్ధనాగార్జునుడే కావచ్చును. జాద్ధులు తంత్ర గ్రంథములను నాల్గువిధములుగా జేసిరి. 1 క్రియ. 2 కార్య,

¹⁷¹ L. A. Waddell—The Buddhism of Tibet or Lamaism P. 15.

3 యోగ, 4 అనుత్తరయోగతంత్రములు. ఏసంబంధము/సంజ్ఞానము. 'సిద్ధనాగార్జునునికి కలదో తెలియదు.

రాజును, పదివేలమంది బ్రాహ్మణులను భిక్షువులుగా మార్చుటకుమందు 'నాగార్జున బోధిసత్వు'డొక షహత్తును బూపి వారినిమార్చినట్లు తెలియుచున్నది. ఇది ఎంతవరకు సత్యమో తెలియకున్నది.

3. మతము

'నాగార్జునుడు' మాధ్యమిక శాఖ నేర్పరచెను. ఆత్మవిముక్తి ఉనికినిగూర్చి ఈయన స్థిరపరచెను. కొందరుఆస్తికులు, కొందరు నాస్తికులు, కాని 'నాగార్జునుడు' మధ్యమార్గముగా మాధ్యమికశాఖ నేర్పరచెను. 'ఆత్మవుండుట, ఉండకపోవుట, అనువిషయము, దానిని నీవు చూచుపద్ధతిని బట్టిఉండును" అని 'నాగార్జున బోధిసత్వుడు' వ్రాసెను.

“ఈ జగత్తుకు కొన్నిఅవస్థలకు లోబడిన ఉనికికలదు. అది పూర్తిగా సత్యముకాదు; పూర్తిగా అసత్యముకాదు. నిజముగా నేవస్తువుకు స్వభావముకాని, స్వయంభువత్వము గాని లేదు. ఈవిధముగా జగత్తుకు, కొన్నిసంబంధముల కలయిక మాత్రము కలదు. దానివలన నది నీటిచక్రమువలె గుండ్రముగా దిరుగును.... ఉత్పత్తి, లయములు, జనన విరణములు మున్నగునవి సంబంధముయొక్క మూలభావములు, వాస్తవముగా ససత్యములు. మనకు ఊహల నుదయంప జేయును. వానిలో నశాంతి, దాఖిముల సూత్రము లణగి

యుండును; మనుజులు వానినంటుకొని యుండురు. “శూన్యత, యనగా నిర్వాణము, నిబంధనలులేనిస్థితి. దానిలో అన్ని విరుద్ధ భావములు పోవును.” ఇట్టి భావముల ననేకములు గైకొని శంకరుడు అద్వైతమతమును బోధించెను.

ప్రసిద్ధ బౌద్ధాచార్యుడు ‘నాగార్జునుడు,’ బుద్ధోపదిష్టమైన ‘త్రిలక్షణ,’ ప్రతీత్యసముత్పాద, సిద్ధాంత ఆధారములపై, అత్యంత గంభీరదర్శనము వ్రాసెను. ‘శాశ్వతవాదము’ ఉచ్ఛేద వాదము, అను రెండింటిని వర్జించినందువలన, బుద్ధుడు తన యొక్క ‘ప్రతీత్యసముత్పాద’ అను సిద్ధాంతమును, మాధ్యమిక మార్గమని చెప్పెను. ఆ మాధ్యమిక మార్గమును అనుసరించియే ‘నాగార్జునుడు’ తనయొక్క ‘దర్శనము’ను ‘మాధ్యమిక దర్శనము’ అని పేర్కొనెను. దీనిని స్పష్టముచేయుచు, ఆచార్యుడు స్వయముగా నిట్లులిఖించెను.

శ్లో॥ యా ప్రతీత్యసముత్పాదా శూన్యతాం తాం ప్రచక్షుహే సా ప్రజ్ఞప్తిరుపాదాయ ప్రతిపత్సేవ మధ్యమా॥
(24-18)

తా. ఏది ‘ప్రతీత్యసముత్పాద’యో దానినే ‘శూన్యత’ అందుము. అదియే ప్రజ్ఞప్తి; ‘ప్రతిపత్తు’ను గ్రహించి అదియే ‘మధ్యమ’ యనబడును.

‘ఆచార్య నాగార్జునుడు’ పరమార్థ తత్వమును శూన్య నామముతో బేర్కొనెను. అందువలన ఈదర్శనమునకు వ్యతిరేకులైనటువంటి ప్రతిపత్తులకు, వారినారోపించుట కవకాశము గల్గెను. వారిశూన్యమున కర్థమేమనగా, పరమార్థ

తత్వము నిర్గుణమనియు, బాహ్యజగత్తంతయు కంటికి కనబడన దనియు వారియొక్క భావము.

‘చైనా, జపానుదేశములలో నాగార్జునుని శూన్యత్వ వాదము, అచటపరిపూర్ణ భావముగా గైకొనబడెనని, ‘కీత్’ వ్రాసెను.¹⁷² పరిపూర్ణసత్యభావమునుబట్టి శంకరుని వ్యవహారిక సత్యము తప్పు; కాని మాయావాదముచేత నదియు సత్యముమీదనే ఆధారపడి యున్నది. దానినిచేయు మాంత్రికుడే దానికధిపతి. ‘నాగార్జునుడు’ వ్రాసిన అజ్ఞానముయొక్క సత్యము సంపూర్ణముగా నసత్యమైనది. కుందేలుకొఁమ్మవలె గొద్రాలుబిడ్డవలె ఉండును. ఇట్లు సేదాంతమునకు మనోయాసమునకు కొన్ని ముఖ్యమగు భేదములు గలవు.

బౌద్ధులలోగల 1 వై భాషికము, 2 సాత్రాంతిక, 3 యోగాచార, మాధ్యమిక అను 4 శాఖలలో ‘నాగార్జునుని’ మాధ్యమిక శాఖ ముఖ్యమైనది.

నాగార్జునుని దర్శనమునకు శూన్యమనుటకు కారణమిది. పరమార్థతత్వము నిర్గుణమైనది. ఏ బాహ్య జగత్తు దృశ్యమానమైనదో, ఆ సత్యము అవిద్యామూలకమైనది. ఆచార్యు డిట్లు వ్రాసెను.

శ్లో || ద్వేన త్యే సముపాశ్రిత్య బుద్ధానాం ధర్మవేశానా
లోకసంవృతి సత్యంచ సత్యంచ పరమార్థతః యే అనయోర్న
విజానంతి విభాగం సత్యయోర్ద్వయోః తే తత్వం న విజానంతి
గంభీరం బుద్ధశాసనమ్ || (24-8-7)

¹⁷² A. B. Keith-Buddhist Philosophy in India and Ceylon. P. 223.

తా॥ రెండుసత్యములను ఆశ్రయించి బుద్ధుని ధర్మోపదేశముండును; అందొకటి 'లోకసంవృతి సత్యము'; రెండవది 'పరమార్థసత్యము' ఎవరు ఈరెండు సత్యముల విభాగమును ఎఱుగరో, వారు 'బుద్ధశాసనమున' గల గంభీరతత్వము నెరుగరు శంకరాచార్యుని ఆద్వైతవాదముకూడ బ్రహ్మము యొక్క పరమార్థిక సత్యమును, జగత్తుయొక్క వ్యవహారిక సత్యమును అంగీకరించుచున్నది. ఇందువలననే, శంకరుని ప్రచ్ఛన్న బౌద్ధుడందురు. ఈప్రకారము 'శంకరుడే' అనేక విషయములను 'నాగార్జునుని' బౌద్ధదర్శనమునుండి గ్రహించినట్లు తెలియుచున్నది. కనుక 'నాగార్జునుడు' చెప్పినది, శంకరుడు చెప్పినది స్వల్పభేదముతో నొకటియే యైనను, 'నాగార్జునుడు' బౌద్ధుడగుటచేత, అతనిని 'శూన్యవాది'యని నాస్తికుడని భారతీయపండితులు నిరసించిరి.

X

1 గ్రంథాలయము 2 శిష్యులు. 3 నాగార్జునునిఅంత్యకాలము. 4 పరిశిష్టము.

1. గ్రంథాలయము

శ్రీపర్వతమును 'వశానుత్సాంగు' వర్ణించియుండెను. పైన బౌద్ధుల సంఘారామములో బౌద్ధుల జపమందిరములు, ఐదు శ్రేణులలో విశాలమగు చతుశ్చాలలు గలవు. పైచతుశ్చాలలో 'నాగార్జునుడు' శాక్యముని ధర్మవచన గ్రంథములను, పూసలయొక్క వ్రాతప్రతుల నుంచెను. ఇదియే నాగార్జునుని

గ్రంథాలయము. ఈయన 'సరస్వతీ భాండారము'లో 84000 సంభాషణలుగల త్రిపిటకములు, లంకా గ్రంథములు, ఆరోగ్య శాస్త్రములు, వైద్యగ్రంథములు, విషవైద్యశాస్త్రములు, కాయకల్ప చికిత్సాగ్రంథములు, రస, రసాయన శాస్త్రములు వృక్షశాస్త్రము, లోహశోధనశాస్త్రము, రసవాదశాస్త్రము మున్నగుగల పెక్కింటికి సంబంధించిన గ్రంథము లుండవచ్చును. పై యన్ని శాస్త్రములలో నీయతి గొప్పపండితుడు. 'నాగార్జునుడే' స్వయముగా నొక సజీవగ్రంథాలయము అనుటలో సందియములేదు. లంకలోని గ్రంథాలయముల జూచి, ఆపద్ధతిలోనే ఇచట గ్రంథాలయ మేర్పరచి యుండవచ్చును. లంకనుండి తిరిగి వచ్చినతర్వాతనే 'నాగార్జునయతి', రాజును పదిపేలయింది బ్రాహ్మణులను బౌద్ధభిక్షువులుగా మార్చి, గొప్ప పిద్యాలయమును, ప్రయోగశాలను, గ్రంథాలయాదుల నేర్పరచి యుండెను.¹⁷³

2. శిష్యులు

నాగార్జునుని శిష్యులలో 'ఆర్యదేవుడు' ముఖ్యుడు. 'బౌద్ధ తత్వ శాస్త్రమును మహాయానమును' బోధించిన ఆరుగురు ప్రధానగురువులలో 'నాగార్జును' ఊకడు. 'ఆర్యదేవుడు' నాగార్జునుని క్రిందనే తరిబీతుపొందియుండెను. స్వయముగా గురు వీయనను తయారుచేసెను.

¹⁷³ నేను వ్రాసిన ప్రాచీనభారతీయ గ్రంథాలయ చరిత్ర పుట. 75-76.

‘ఆర్యదేవుడు’ సింహాశనునుండి వచ్చెను. ‘నాగార్జునుడు’ వృద్ధుడైనపుడు ఈయన యువకుడై యుండెను. ఈయన క్రీ.శ. 3వ శతాబ్దారంభములోని ‘భేరదేవుడని’ దేవుని కాలము నకు చాలదూరముగా నట్టి గ్రంథప్రమాణములనుబట్టి యెఱుంగ వచ్చునని, కెరన్ వ్రాసెను. ఇంకను ఈ ‘దేవుడు’ గుప్తరాజగు చంద్రగుప్త కాలములో ‘నాలందా’లో నధ్యాపకుడుగా నుండెనని చెప్పుట సత్యముకాదని, ‘కెరన్’ వ్రాసెను. ‘దేవుడు’ సింహాశవాసి యని చెప్పుటయే కాకుండా, ఈ ‘భేరదేవుడే’ నాగార్జునుని శిష్యుడైన దేవుడని కొందరు విద్వాంసులు వ్రాసిరి. ‘దేవుడు’ నాగార్జునునితో వాదనలు నెల్పుటకువచ్చి, ఇచటనే నిల్చిపోయెను.

‘బీహారు’లో ‘రాజగృహ’కు ఏడుమైళ్లు ఉత్తరముననున్న ఆధునిక గ్రామము ‘బరగాన్’ నాలందావిద్యాలయ ప్రదేశము. ‘నాలందా’లోని సంఘారామము ప్రసిద్ధికెక్కినది. గొప్ప విహారము కాకముందే ‘నాగార్జునుడు, ఆర్యదేవుడు’ భవిష్యత్ విశ్వవిద్యాలయమునకు బీజారోపణ చేసిరని తెలియుచున్నది. ‘పాహియాను’ (క్రీ.శ. 405-411) ‘నలో’ను జూచినపు డింకను విద్యాలయము పూర్తికాలేదు.

లామాతారానాథుని వ్రాతలనుబట్టి ‘ఆర్యదేవుడు’ నాలందా విద్యాలయస్థాపనకు కారకుడని, ‘టిబెటులో’ నీయనకు పేరుప్రఖ్యాతులు గలవని తెలియుచున్నది.

‘హానుత్సాంగు’ వ్రాతలనుబట్టి. ‘ఆర్యదేవుడు’ నాగార్జునుని శిష్యుడెట్లాయెనో ఈవరకే వ్రాసియున్నాను. దేవ, గురు

వగు నాగార్జునుని అనుమతిపొంది 'మగధ' కేగి యొక తీర్థకు నితో వాదనలునల్పి జయము పొందెను.

'వైభాషిక భదంతుడు,' 'ఆర్యదేవుని' శిష్యుడు. 'సుర, శాంతిదేవ' అనువారుకూడ శిష్యులుగా పేర్కొనబడినారు. క్రీ. శ. 200 ప్రాంతపువాడగు 'ధర్మతాత, యనువాడు' ఆర్య దేవుని శిష్యుడు అని 'కీత్' వ్రాసెను. క్రీ. శ. 200 ప్రాంతపు వాడగు 'కుమారలబ్ధుడు' వీరి సమకాలీనుడుగా గాన్పించు చున్నాడు.

'కణదేవుడను ఆర్యదేవుడు' మూడుసిద్ధాంతములగు బ్రతి పాదించియుండెను.

1 బుద్ధుడు ఋషులందరిలో మహా ప్రతిభాశాలి.

2 బౌద్ధధర్మముతో సాటిగా నేధర్మము బోధింపవీలంపడదు.

3 బౌద్ధ భిక్షువులతో సాటియైన సౌఖ్యము, భూమిమీద నెవరు అనుభవించజాలరు.

ఈమూడు సిద్ధాంతములమీద నన్నవరైన జయిందినచో, నాశిరచ్ఛేదన యగుట కంగీకరించెదను." వాదనల కనేకమంది వచ్చిరి; వాలెల్ల రోడిపోయిరి. వాదనలలో నోడిపోయిన యొక విద్వాంసుడు, 'కణదేవుని'పై క్రోధముచేత, 'దేవ' తర్కసంబంధ మగు నొకగ్రంథమును వ్రాయుచు, నొకనాడు ధ్యాననిమగ్నుడై యుండ, ఖడ్గముతో నతనిని బొడిచెను. చనిపోవునపుడుకూడ ఆర్యదేవు డిట్లనెను. "అన్ని పద్ధతులు, శాఖలు శూన్యములు; నేను లేను; నాకు హనిజేయువారు లేరు; నన్ను క్రేమించు వారు లేరు; ద్వేషించువారు లేరు. ఆమనుష్యుడు నన్ను

గాయపరచుట, నా పూర్వజన్మ సంబంధముగ దానికి ప్రతిఫలము; ఆ అనుభవమును నేనుగాను" ఇట్లు చెప్పుచు, ఒకజాతి కీటకము తనబయట రెక్కలభాగముల దీసివేయునట్లు, తనశరీరమును వదలివైచెను. ¹⁷⁴

‘ఆర్యదేవుడు’ సాంఖ్య, వైశేషికలుగాక, ఇంకను 20 ఇతర మతశాఖలను, ‘లంకావతార సూత్రముల’లో బేర్కొనబడిన భిన్నమతావలంబకులను ‘నిర్వాణవివరము’ అనేగ్రంథములో నెదుర్కొనెను. ఈయన 9 గ్రంథములలో 3 గ్రంథములు ‘టిబెటు’లో గలవు. మొదటిదగు (శతశాస్త్రము) శతకశాస్త్రమునకు, ‘శతకచతుష్టయ’ యని, ‘చతుశ్శతక’ యని పేర్లు కాన్పించుచున్నవి. ‘చంద్రకీర్తి’ యనువాడు తన ‘మాధ్యమిక వృత్తి’లో, ‘శతకచతుష్టక’ (చతుశ్శతక) శతకశాస్త్ర, ఆర్యదేవపాదీయ’ అను గ్రంథములను వేరువేరుగా బేర్కొనెను. అట్లయిన ‘శతకచతుష్టక’ భిన్నమా! ఇవిగాక ‘హస్తబాలప్రకరణ’ చిత్తవిశుద్ధిప్రకరణ, ఆర్యదేవుని కృతులని ‘కీత్’ పండితుడు వ్రాసెను. భమప్రమదన యుక్తి హేతుసిద్ధి, మాధ్యమిక భమఘటనామ, అనునవి ‘ఆర్యదేవ’ కృతములని వెనుకనే వ్రాసితిని. మిగత కృతు లెందున్నవో తెలియలేదు.

‘ఇర్సింగు’ వ్రాసెనుబట్టి ‘నంద, నాగ’ యను యిరువురు శిష్యులు నాగార్జునునికి గలరని తెలియుచున్నది. ‘తుండి’ ఒక శిష్యుడని ఒక ప్రమాణము తెల్పుచున్నది. ‘వ్యాలి’ యను

¹⁷⁴ Rev. Joseph Edkins - Chinese Buddhism P. 78.

వాడు 'సిద్ధనాగార్జునుని శిష్యుడు' 'నాగార్జునుని' ఇతరశిష్యుల పేర్లు తెలియవు.

హళానుత్సాంగు వ్రాతలవలన, నాగార్జునుని మరియొక శిష్యుడు లభించుచున్నాడు. హళానుత్సాంగు చంద్రభాగ జయపుర, నరసింహులు దాటి 'చక్క-దేశము' యొక్క-తొమ్మిది భాగమునకు జేరెను. ఇచట ఆయన ఒక గొప్పనగరమును గాంచెను. ఒక మామిడిచెట్ల తోటలో వడమట్టివైపున, 700 ఏండ్లు వయస్సుగల, యొక బ్రాహ్మణుడు నివసింపుచుండెను. ఆవిప్రుడు 30 ఏండ్ల ప్రాయముగల యవకునివలె కొబ్బరిచు చుండెను. ఈయన చాలమానసిక, శారీరక శక్తులుగలవాడు; నాగార్జునునిశిష్యుడు; బ్రాహ్మణుల, బౌద్ధుల పవిత్ర గ్రంథములు లెస్సగా నెఱింగినవాడు, ఈయనదగ్గనే 'హళానుత్సాంగు' పైలము 'కుయాంగ్ పైలము'ను నేర్చుకొనియుండెను. ఈ రెండవగ్రంథమును మనకు తెలియకుండు, చైనీయ భాషలోని కనువడించి యుండెను.¹⁷⁵ వయసువిషయ మెంత తక్కువ సత్యమో చెప్పుచాలము.

'దేవబోధిసత్వ'కాక, 'బుద్ధోపలిత' యను మరియొక శిష్యుడు 'నాగార్జునునికి' గలడని, 'ఐటల్' పండితుడు వ్రాసెను. 'జయప్రభ' అను మరియొక శిష్యునిపేరు కూడ శాసనములలో లభించుచున్నది.

'నాగార్జునుడు' మరణించిన తర్వాత, శిష్యులు చాలమంది కొండపైననే యుండి, ఆయనకు భ్యాతి తెచ్చియుండిరి. గారు

¹⁷⁵ Thomas Watters - On Yuan Chwang's travels in India Vol I - P. 287.

శిష్య పరంపరగా నీసంఘా రామము క్రీ. శ. 5వ శతాబ్దమువరకు వర్ధిల్లి, తర్వాత క్షీణించినట్లు తెలిసికొనవచ్చును.

3. నాగార్జునుని అంత్యకాలము

నాగార్జునయతి 60 ఏండ్లు జీవించెనని, 29 ఏండ్లు 'విజయ పురి' ప్రక్కనున్న 'శ్రీపర్వతము' పైన నివసించెనని వెనుకనే వ్రాసియుంటిమి. 'నాగార్జునుని' మరణము వేరు వేరు విధముల జరిగినట్లు ప్రమాణములు తెల్పుచున్నవి. 'హానుత్సాంగు' మొట్టమొదట నాగార్జునుని గూర్చి ఉల్లేఖించి యుండెను. శాతవాహన రాజుకుమారుని కోరికపై, దర్భపుల్లతో యతి కంఠము కోసికొని, రాకుమారునిముందు పడవైచెనని ఈ విధముగా మృతికల్గెనని ఆయన వ్రాతవలన తెలిసికొనవచ్చును.

ఎక్కిమిసి వ్రాతలనుబట్టి ఒకానొక దినమున నాకస్తికముగా సమాధ్యవస్థను బొందెనని 'ధర్మ' యను మాటలు మాత్రము వివరించినవి, యతి ఏమావములను గాంచలేదని, దినమంత బయటకు రాలేదని, శిష్యులు తలుపును బ్రద్దలుచేసి చూడగా నాయన సమాధ్యవస్థను జెందియుండెనని, అతని ప్రాణము పోయెనని, దేశములో నన్ని రాజ్యములలో నాయన కాలయములు నిర్మించిరని, ఆయనను 'బుద్ధదేవుడుగా' గౌరవించిరని తెలియుచున్నది. దక్షిణహిందూస్థానమునకు ఉత్తరముననున్న 'కోసల'లో బహుకాలము శ్రమచేసి కష్టించి తర్వాత చని పోయెనని యొకప్రమాణము తెల్పుచున్నది. చనిపోవునపు డాయన పశ్చిమ ముఖముగా సుఖావతి స్వర్గమునకేగెనని, యొకప్రమాణము తెల్పుచున్నది. జీవితకాలమంత యోగనిష్ఠ

చేసినవాడగుటచేత అంత్యకాలములో సమాధ్యవస్థను బొంది మరణించి యుండవచ్చునని ఊహ కల్గుచున్నది.

4. పరిశిష్టము

నాగార్జున బోధనత్వని జననకాలానుల నిట్లువేసికొన వచ్చును. యతి మొత్తము 60 ఏండ్లు జీవించెను.

క్రీ.శ. 134 విదర్భనగరము (Modern Nagapur)లో జననము.

క్రీ. శ. 140- ఏడవఏట మారకము తప్పుట- విద్యాభ్యాసము ఆరంభము

క్రీ. శ. 141- 154 వేదశాస్త్రాదులు చదువుట-అంతఃపురములో వ్యభిచారము చేయబోవ మువ్వరు మిత్రులతో పట్టుబడుట - మిత్రులకు పురిశిక్ష - బాధ్యధర్మదీక్ష గైకొనుటకు నాగార్జునుని ప్రమాణము - కపిమల యొద్ద దీక్ష గైకొనుట.

క్రీ. శ. 154-165 దేశసంచారము - హిమాలయముల కేగుట - తిపిటకశిక్షణ-ఎట్టబండాతో ఏడేండ్లు తిరుగుట- రాజును, కదివేలమంది బ్రాహ్మణులను బాధ్యభిక్షువులచేయుట- శ్రీ పర్వతముపై సంఘారామనిర్మాణము-లంక కేగుట-ప్రజ్ఞాపరిమితనూత్రముల, అస్థి కలపెట్టె తెచ్చుట.

క్రీ. శ. -165 -194 శ్రీ పర్వతముపైన సంఘారామములో ఉండుట, అమరావతిబయట ప్రాకారముకట్టించుట- గ్రంథరచన మున్నగువనులు.

క్రీ. శ. 194 -గదిలో సమాధ్యవస్థను బొంది నిర్వాణము చెందుట-రాజకూడ మరణించుట.

BIBLIOGRAPHY

James Legge - Travels of 'Pahiyan

T. Watters - On Yuan Chwang's travels,
(2 Vol)

Samuel Beal - Life of Hiuen Tsiang. (Hwiu Li)

J. Takakusu - A record of the Buddhist religion as Practised in India and the Malaya Archipelago.

Dr. E. Sachua - Alberuni's India

Cambridge History of India. Vol. I.

V. A. Smith - Early History of India - Oxford History of India.

Weber - The History of Indian literature.

A. A. Macdonell - A History of Sanskrit literature. India's past.

M. Winternitz - A history of Indian literature
(2 Vol.)

R. C. Dutt - Ancient India.

K. R. Subrahmanian - Buddhist remains in Andhra History.

Cunningham - Ancient Geography of India.

Phanindranath Bose - Indian teachers of Buddhist Universities.

Indian Antiquary Volumes — Vol. X, XV, and XVI.

Pargiter - Dynasties of the Kali age.

G. Mackenzie - Kristna District Manual.

K. Gopalachary - Andhra History.

South Indian inscriptions Vol. IV, V and VI.

Colonel Mackenzie - Local records. 62 Vcl.

Eliot inscriptions - 2 Vol.

Kondaveeti Danda Kavile. Telugu

R. G. Bhandarkar-A Peep into early History of India.

Geiger - Mahavamsa.

Kathasaritsagara.

Burgess - Buddhist Stupas of Amaravati and Jaggayyapeta.

Giles - History of Chinese literature.

Kern - Manual of Indian Buddhism.

Nanjio - Catalogue of Chinese Tripitaka.

Stein - Rajatharangini,

S. Beal- Abstract of four lectures on Buddhist literature in China. - Buddhist records of the western world-Buddhism in China.

Sir Charles Eliot - Hinduism and Buddhism, 3 Vol.

W. Y. Evans Wentz-Tibetan Yoga and secret doctrines.

Henry Alabaster - The wheel of the law.

B. Bhattacharya - An introduction to Buddhist esoterism.

Sir Charles Bell- The Religion of Tibet.

W. Stephens - Legends of Indian Buddhism.

H. H. Coates - Honen-The Buddhist saint.

A. Coomaraswamy- Buddha and the Gospel of Buddhism.

- J. Gerson - Toeth relic of Ceylon-
 W. H. Dawson - Buddha and Buddhism.
 Har Dayal - Bodhisatva doctrine.
 E. J. Eitel - A hand book of Chinese Buddhism
 Nagarjuna-Kacchaputa tantra- Kanaka Man-
 jari- Suhrullekha.
 Aiyaswamy Sastri N-Bhava Sankranti Sastra.
 V. Bhattacharya - Mahayana Vimsaka.
 Nagasena - Milindapanha.
 B. L. Suzuki - Mahayana Buddhism,
 P. Lakshmi Narsu - What is Buddhism.
 K. R. Reichelt - Truth and tradition and Chi-
 nese Buddhism.
 Rev. Joseph Edkins - Chinese Buddhism.
 G. K. Narayana - Literary History of San-
 skrit Buddhism.
 D. T. Suzuki - Studies in the Lankavathara
 Sutra.
 Th. Stcherbatsky - Buddhist logic.
 L. A. Waddell - The Buddhism of Tibet.
 T. Richard - The new testament of higher
 Buddhism.
 Arthur Lloyd - The creed of Half Japan.
 B. L. Suzuki - Koya San.
 A. B. Keith- Buddhist Philosophy in India and
 Ceylon.
 Raichoudari H - Political History of Ancient
 India.

Bhupendranatha Dutta - Mystic tales of
Lama Tharanatha.

Cowell and Thomas- Bana's Harsha Charitra.

Ch. Veerabhadrarao-Andhra history I. Telugu

K. V. Lakshmanarao-Hindu Mahayuga. Telugu

Jaya Chandra Vidyalkankar-Ithihasa Pravesa

2. Bharatha Desake Amarakathna.

Sankalia-The University of Nalanda.

Taranatha-History of Buddhism in India.

C. S. Sreenivasachari - A History of India,
part 1.

MAGAZINES.

Bharathi. (Telugu)

Andhrasanchikalu. (Telugu)

Modern reviews. (English)

Dharmaduta. (Hindi)

Etc.

ప్రాచీన భారతీయ గ్రంథాలయచరిత్రపై అభిప్రాయములు.

(A History of Ancient Indian Libraries)

I

"This book is purely of historical interest. The author has taken immense pains to glean grains of information scattered in numerous Indological sources and to assemble them together within the covers of a book thus enabling us to have a clear conspectus of libraries in India in the past. It richly deserves a welcome on its merits. It would have been better if the book had been provided with chapter headings and running titles at the top of its pages."

"GRANTHIKA"

(Hindu - 24-11-46).

II

The book is the result of the author's careful researches into the history of books in ancient India. Writing in India was of a comparatively later growth than Vedic civilisation. The Vedic Aryans preserved their learning by memorising and not by committing to writing. The earliest known script seems to be Brahmi which had a semitic origin. Instances of its use could be traced to 700 B. C. This script was later replaced by Sanskrit and Pali. Indeed, it was the Buddhists who popularised writing in India and their inscriptions bear witness to that fact. The ancient universities of Takshasila, Nalanda and Kashmir had big libraries containing thousands of volumes of books. All these details are discussed by the author in the light of a number of reference books on early history of India. The title, however, appears not to be very appropriate for the matter dealt with in the book. History of books in ancient India would have been a better title than Grandhalayacharitra which means history of libraries,

(M.S.N.)

(Indian Express-Monday - 24-3-47).

III

అశ్వా,

మీరు అభిమానించి పంపిన “గ్రంథాలయ చరిత్ర” అందినది. చదివి మీ విమర్శనాపరిశోధక విధానానికి సంతసించాను. ఆంధ్రావనికి మిక్కిలిగా వుపకరించే పరిశోధనలు మీరు మాకత్రికాముఖంగా వెలువరించవచ్చును.

ఆంధ్రజ్యోతి సంపాదకులు

శ్రీచక్రపాణిగారు.

(14-8-46 వ తేదీన నాకువ్రాసినలేఖ.)

IV

“ఈ రచయిత తెలుగుపత్రికాపాఠకులకు పరిచయులు. పది పదిహేనేళ్ళనుండి చారిత్రక పరిశోధనలో అపారంగా పరిశోధన చేస్తూ అపూర్వమైన విషయాలను ఆంధ్రుల కెరుక పరచిన ఆచార్యుడు. పురాతన భావాల, సాంప్రదాయాల, ఇతిహాసాలతోని నగ్నసత్యాన్ని బయటపెట్టిన పండితుడు.

ప్రాచీనభారతీయ గ్రంథాలయచరిత్ర అందరికీ తప్పక చదువవలసిన గ్రంథం. భారతీయ లిపి పుట్టుకనుండి, అచ్చు ఆరంభము, ముద్రణాలయములు, గ్రంథాలయాల స్థాపన, నాటి ప్రమవికాసమువరకూ, అనేక అపూర్వవిషయాలను, ముద్రితముద్రిత గ్రంథాలనుండి సేకరించి, చక్కని విమర్శనా దృష్టితో పరిశీలిస్తూ సారస్వత సత్యాన్వేషణచేసి, సత్యనిరూపణ చేసాడు రచయిత ఈగ్రంథంలో.

ఇతిహాస పరిశోధనలో వీరి కృషి ఇంకా అనేకమార్గాల వయనించిన దని తెలిసికోడానికి ఆనందపడుతున్నాము. ఇల్లాటి పరిశోధకుణ్ణి ఆదరించి, పోషించడం తెలుగువారి విద్యుత్త ధర్మం. ఆయనకు ఇతోధికంగా గౌరవించడం, ఆయన వ్రాతల ముద్రణకు తోడ్పడడమేకాకుండా, ఆయన కృషి సాగించుకోడానికి, ఇంగ్లండులోవలె మనప్రభుత్వంకూడా స్కాలర్‌షిప్‌ను నివ్వడంకూడా అవసరం. ఈయన ఆశయాలన్నీ అప్పుడే ఫలించ గలవు. ఆఫలితాన్ని ఆంధ్రులు పొందగలరు.”

(మణికోల 22-9-46)

V

“ఎందరో ప్రఖ్యాత పరిశోధకుల గ్రంథాలను అధ్యయనంచేసి చాలశ్రమతో వ్రాసిన గ్రంథం. గ్రంథకర్త చాల వరకు తన అభిప్రాయాలను వివిధ పరిశోధకుల గ్రంథాల నుండి ఉదహరించి చెప్పారు. గ్రంథకర్త అభిప్రాయాలతో ఏకీభవింపనివారుకూడా, వారి కృషిని అభినందించక తప్పదు.

భారతదేశంలో లిపి పుట్టినప్పటినుంచి అచ్చగ్రంథాలు వచ్చేవరకూ జరిగినపరిణామాన్ని సులభంగా అర్థమయేటట్టు గ్రంథకర్త చెప్పారు. నేటిపెట్టుబడిదారీ సమాజంలో కొందరు విజ్ఞానవ్యాప్తిని అరికడుతున్నట్టే, ఆసాతరోజుల్లోకూడచాదస్తం వల్లా, స్వార్థదృష్టివల్లా కొందరు విజ్ఞానవ్యాప్తిని అరికట్టడమూ, బౌద్ధమతాల అభ్యుదయకరమైన సాత్ర, వివిధదశలలో భారతీయ విజ్ఞానమూ కళలూ ఎలాఅభివృద్ధి అయ్యాయో, ఇందులో

చాలా చక్కగా చూపబడ్డాయి. ఈ గ్రంథంలో ప్రజావిజ్ఞానాన్ని కోరుతున్న యాకాలానికి, అంతర్గతమైన సందేశం ఉంటుంది.”

(ప్రభాకర్ 8-9-46)

VI

ఆలిండియా రేడియో మదరాసు కేంద్రమునుండి ఈపుస్తకమును గూర్చి చెప్పుచు ఉత్తమోత్తమ గ్రంథమని దీనిని కొనియాడిరి.
(7-11-1947)

ఆంధ్రదేశగ్రామచరిత్రపై అభిప్రాయములు.

(A History of Andhra Villages)

I

This book is a thesis on historical research and deals with the fortunes of a village, Modukuru in Guntur District. Though special attention is paid to the history of the village, it is only a part of the history of a small province called Kondavidu comprising parts of the Guntur, Kistna and West Godavari Districts. The book should arouse interest in historical research; and local history well may nourish local patriotism.

Indian Express 26-1-47.

II

లక్ష్మీనారాయణ చిన్నవివయాన్ని చెప్పేటప్పుడు కూడా పరిశీలన కోసం విజ్ఞానాన్ని పెలియచ్చుతాడు. మొదట మూడు తెనాలి తాలూకాలో ఒక చిన్న గ్రామం. ఆ గ్రామచరిత్ర ఈ పుస్తకం. చాదయగంనుండి, బ్రిటిషు ఆక్రమణాంతంవరకూ మధ్యజరిగిన ఆ కేవలచరిత్రాంశాల గున్నిటిని రచయిత సాదకులకు పరిచయంచేసాడు ఈ చిన్ని పుస్తకంలో. అది గ్రంథకర్త రచనలోని విరుపమానశక్తికి, ప్రత్యేకత.

మొలకొల 8-1-1947

III

ముఖ్యముగా ఈ పుస్తకము చరిత్ర పరిశోధకులకు, చాలా ఉపయోగకరమైనది. క్రీ. పూ. చాదాపు 1000 సంవత్సరాల నాటి హిందూ దేశచరిత్ర సహితము సహితకములుగా తెలుసుకొనవచ్చును. విశేషించి ఆంధ్రదేశము నందలి గ్రామపుట్టుకను మాత్రమేగాక అచ్చటి ప్రజల ఆచార వ్యవహారములు, స్థితిగతులు అన్నియు విశదీకరించ బడినవి. గనుక చదువరులు, విద్యార్థులు, విమర్శకులు, చరిత్ర యందు ప్రవేశములేని వారు అయినను ఉత్సాహము తోడనే పుస్తకము చదివి ముగియుదురు, ఆంధ్రులకు వాడుకలో ఉన్న, ఆరువేల నియోగులు, ప్రథమ కాళివారు, మిరియాలవారు మొదలైన ఇంటిపేర్లు, కాళిలు ఏలాగు పుట్టినవో, గ్రామములు నాటిపేర్ల కారణము, సల మహాత్మ్యములు కూడ పరిచి త్రాయబడినవి గనుక సహితములకు సహితము పుస్తకము చదువుటకు ఆసక్తి గలుగును.

విద్యాభ్యాసము పూర్తిచేసి పరిశోధనలు చేయువారికి, విద్యాభ్యాసము చేయుచున్నవారికి, కాలవారణమునకు చదువు గృహిణులకు పురాణాది గ్రంథములనేగాని చదువ కూడవలసిన ఛాందసులకు సహితమీ పుస్తకమున రక్తి, ఆకలిగించు మహాత్మ్యమైన ఎన్నో విషయములు ఉన్నవి.

ఆంధ్ర మహిళ - 1947 మార్చి.

IV

నవోదయ సంపాదకులైన క్రీ. పూ. రాజు వెంకటేశ్వయ్య గారు 'చరిత్ర చినుకులు' అనే కిక్కిరింపజేసిన, ఈగ్రంథములోని, గుంటూరు పుట్టు పూర్వోత్తరాలు, అక్కన్న మాదన్నల వాత్య, కొండవీటి రాజుల పురిటి పన్ను అను విషయములను గైకొని 9-2-47 నవోదయ పత్రికలో ప్రచురించు కొనినారు.

V

అలిండియా రేడియో మదరాసు కేంద్రమునుండి ఈగ్రంథమును గూర్చి ఛెప్పించు, విశేషముగా ప్రకటించిరి, (9-8-1947)

భారతవిద్యుత్పీఠములు - మొదటిభాగముపై
అభిప్రాయములు.

1. "దీనిలో గార్గి, మైత్రేయి, లోహముద్ర మొకటిగాగల
పంచదశ భారత నారీమణుల జీవితములు కలవు. ఇది బాలికా
పాఠశాలలయందు పఠనీయగ్రంథముగ నుండుటకుతగియున్నది.
—కృష్ణా పత్రిక 11-3-1933

2. "భారతదేశపు సుప్రసిద్ధ విద్యుత్పీఠముల కథలు వదు
నైదు ఇందు కూర్చబడినవి.... ఈ కథలను చదివిన
వారికి స్త్రీవిద్య క్రొత్తగ నేర్పడినది గాదనియు, ఆదిగాలము ననే
గలదనియు, తెలియ గలదు. శైలి సులభము.... అఖ
లాంధ్ర సమాదరణము సమితికి ఉత్తేజము గల్గించగలదు.
—భారతి, శ్రీమతి-చైత్రము

3. "... 15 గురు చరిత్రలు క్రొత్త పైజా
64 పుటలలో క్లుప్తముగ నిమిడించి వ్రాయబడినవి. నవలాజనం
బున కవశ్యకతనీయంబు. పెక్కు గ్రంథములను జదివి
సూక్ష్మముగ వ్రాయబడినది. ఇది మొదటి భాగము. త్వరలో
రెండవ భాగమునుగూడ ప్రకటించి గ్రంథకర్తగారు నారీ
లోకంబు నజ్ఞాననిద్రనుండి మేల్కొల్పవలెనని కోరుచున్నాము.
గృహలక్ష్మి-1933 జూలై నెల

4. భారతవిద్యుత్పీఠములు. మొదటి రెండుభాగములు.
"సరళమైన భాషలో రచించబడిన ఈ భారత విద్యుత్
పీఠముల జీవితచరిత్రలు బాలికాపాఠశాలలలో పాఠ్యగ్రంథా
లుగా చక్కగా ఉపకరించగలవు.

ఆంధ్రప్రభ, 24-12-1944.

గ్రంథకర్త గారి రచనలు

1 భారత విద్యుత్తరత్నములు మొదటిభాగము	0-6-0
2 దీట రెండవభాగము	0-6-0
3 ప్రాచీన భారతీయ గ్రంథాలయ చరిత్ర	2-8-0
4 ఆంధ్రదేశ గ్రామచరిత్ర	0-8-0
5 నాగార్జున చరిత్ర	2-0-0
6 ప్రాచీనయోగులు	(త్వరలో రానున్నది)
7 English Education - A rejoinder to
Gandhiji. (in English)	0-4-0
8 British rule in India (Do) (shortly coming)	

ప్రాప్తిస్థానము:

- ౧ కొడారి లక్ష్మీనారాయణ, మోపట్టు
(తెనాలి తాలూకా - గుంటూరుజిల్లా)
- ౨ జాకోబ్స్ పబ్లిషర్సు - మారీసుపేట - తెనాలి